

**Venerabilis Bedæ Presbyteri Anglo-Saxonis, Doctoris
Ecclesiæ Vere Illuminati Opera Theologica, Moralia,
Historica, Philosophica, Mathematica & Rhetorica,
quotquot hucusque haberi potuerunt omnia**

In Vetus Et Novum Testamentum, Salvberrimis In Moysis Pentatevchvm,
Tobiam & Iobum, Libros Regum, Davidis Pasalmos, Parabolas Salomonis &
Cantica, Prophetas &c. explanationibus & Quæstionibus enodata:
Moralibus doctrinis & expositionibus in quatuor Evangelistarum Evangelia
illustrata: facundissimis ...

Continens Doctissimas Svper Varios Veteris Testamenti Libros
Quæstiones, Et Commentaria In Psalmos Davidis - Vna Cvm Vocabvlorvm
Psalterii Expositione: De Templo Salomonis, Et Sex Dierum Creatione:
Commentarivm Item In Boethii Librvm De Sanctissima Trinitate, Aliosqve
Piissimos Tractatvs De ...

Beda <Heiliger>

Coloniæ Agrippinæ, 1688

Quæstiones super Genesim.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72069](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72069)

caneo ejus, quia mentem quam prima suggestione non decipit, decipere in fine tendit. Quidam autem hoc quod dictum est, *Inimicitias ponam inter te & mulierem*, de virgine desponsata, in qua Dominus natus est, intellexerunt; eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus ad inimicum devincendum, & ad mortem cujus ille auctor erat, destruendam promittebatur: sicut in David scriptum est: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Nam & illud quod sub-junctum est: *Ipsa conteret caput tuum, & tu insidias averis calcaneo ejus*: hoc de fructu ventris Mariae, qui est Christus, intelligunt: id est, Tu eum supplantabis ut moriatur; ille autem de victo resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & David dixerat ex persona patris ad filium: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculeabis leonem & draconem*. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolum.

DE MALEDICTIONE MULIERIS.

Mulier quoque dixit Deus, *Multiplicabo arumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, ipse dominabitur tui*.

De pena autem mulieris quid significat quod ei dicitur: In dolore paries filios, nisi quia voluptas carnalis cum aliqua mala consuetudine vult vincere? Paritur in exordio dolores, atque per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios, quod verò adiecit: Et conversio tua ad virum tuum, & ipse dominabitur tui: hoc significat, quod illa voluntas carnalis, quæ cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam, jam ipsis erudita doloribus cautior fit, & ne corrumpat, obtemperat rationi, & libenter terretur quasi viro jubenti.

DE MALEDICTIONE VIRI.

Adā verò dixit: *Quia audisti vocem mulieris tuae, & comidisti de ligno, ex quo præcepit tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vite tuae: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es: quia pulvis es, & in pulverem revertetur. Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Evam, eo quod mater esset omnium viventium.* Vocaturque dehinc mater vivorum, id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ per nomen mortuorum significantur; jam verò per sententiam quæ in viro infertur, ratio nostra arguitur, quæ & supra peccati concupiscentia seducta, habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos: si tamen dimittitur à paradiso beatitudinis, ut operetur terram: id est, ut in corpore isto laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad vitam æternam, quæ paradisi nomine significatur.

DE VESTE MORTALI.

Fecit quoque Dominus Deus Adam & uxori ejus tunicam pelliceas & induit eos, & ait: Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum & malum. Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vite, & comedat, & vivat in æternum.

Vox Trinitatis est Patris, & Filij, & Spiritus sancti: ac si dixisset: Sicut nos scimus inter bonum obedientiæ, & malum inobedienciæ, ita nunc Adam intelligit: quia ille non solum non fuerat factus, qualis fieri voluit, sed nec illud quod factus fuerat, conservavit. Accepit etiam tunicam pelliceam divino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autem à carnalibus sensibus abstractis, voluptatesque carnaliter viventem, divina lege consequuntur & contegunt: quia si aliquando ad Deum converterit, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vite, & vivere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem vel cruciatum poenitentiae, per quam vita æterna recuperatur.

DE EJECTIONE EORUM DE PARADISO, & flammea fiamea versatili.

Fecit enim Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus erat. Ejecitque Adam, & collocavit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vite.

Iste autem gladius ideo positus est, ut homo non introiret in paradisum, ne comederet de ligno vite: ne forte immortalis permanisset, & esset irreparabilis, sicut demones qui non possunt reparari; & propterea versatilis flammea posita fuit, ut cum tempus misericordiæ per adventum Salvatoris nostri adveniret, potuisset iterum removeri. Quia omnes iusti & electi ante adventum ipsius, claustra inferni penetraverunt: nunc autem omnes sancti de corpore exeuntes, ad Christum pergunt, sicut Salvator in Evangelio ait: *Si quis mihi ministrat, me sequatur; & ubi ego sum, illic minister meus erit.*

ET ITERUM HÆC SEMITA est redeuntibus.

Per flammeam amaram id est, per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemendo, & per Cherubin, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, perveniet ad arborem vite: Christum, & vivet in æternum. Cherubin namque plenitudo scientiæ interpretatur: flammea verò fiamea versatilis, posita ad custodiendam viam ligni vite, temporales pænæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vite, nisi per has duas res; tolerantiam videlicet molestiarum, & plenitudinem scientiæ: id est, per charitatem Dei & proximi. *Plenitudo enim legis charitas est*, quæ est mater virtutum: quam sancti, Dei vestigia imitantes, tota virtute & in alijs adimplere conantur. Hanc sequemur charitatem, & operibus exerce re studeamus, ut ad arborem vite pertingere valeamus, quod est Christus, & de fructu ejus dulci & suavi refecti ac satiati in æternam cum ipso & sanctis suis sine defectu gaudere mereamur, Amen.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, libri de sex dierum creatione, finis.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, QUÆSTIONUM super Genesim, ex dictis Patrum, Dialogus.

DISCIPULUS.

Rimò omnium præceptor mi, inquiri mihi necesse est, quis hujus libri, qui Genesim apud nos dicitur, scriptor habeatur.

Magister. Sicut à majoribus nostris insinuatum atque traditum est, Moyses hujus operis scriptorem fuisse asserunt, id est, quinque librorum, qui juxta Græcos Pentateuchum nominatur. Cum non dicat hoc titulus, sed quasi de alio ipse refert. Dixit Dominus ad Moysen, cujus exemplum in novo Testamento Joannes sequens Apostolus, ubicunque de se aliquid referre voluit, nomen suum studiosè sibi, ajendo: *Conversus Petrus vidi illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, &c.*

Discipulus. Genesim, unde hoc nomen accepit? M. Septuaginta etenim interpretes, Symmachus & Theodotion, in principio transtulerunt, & in Hebræo scriptum est, Breshith; quod Aquila interpretatur in capitulo. Et ideo secundum sensum magis quam secundum verbi translationem de Christo accipi potest, qui tam in fronte ipsa

Geneseos, quæ caput librorum omnium est, quam in principio Joannis Evangelista, cæli & terra conditor approbat. Unde & in Platerio de se ipse ait: *In capitulo libri scriptum est de me, id est, in principio Geneseos: & in Evangelio: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ideo sciendum, quod liber hic apud Hebræos Breshith vocetur, hanc habentes consuetudinem, ut voluminibus ex principijs, eorum nomina imponant.

DISCIPULUS. In libro Proemiorum Genesim juxta fidem historiam, quæ describitur?

MAGISTER. Fabricam describit mundi, & hominis conditionem, cataclysmum, & divisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gesta quoque omnium patriarcharum, usque ad ingressionem Israel in Ægyptum. Junilius.

DISCIPULUS. Hæc scriptura quæ de præsentis seculi loquens significet, nosse cupio.

MAGISTER. Quinque: aut generationem ejus, id est creationem, aut gubernationem, aut accidentia naturis, aut eventia voluntatibus, aut subsequencia voluntatis eventus.

DISCIPULUS. Quibus modis generationem seculi hæc scriptura signavit?

MAGISTER. Tribus: aut enim sola Dei voluntate factum aliquid scribitur, ut est: *In principio creavit Deus cælum & terram.* Aut voluntate simul & voce, sive præceptiva, ut est: *Fiat lux, & fiat firmamentum.* Sive deliberativa, ut est: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Aut voluntate, voce, ac definitione, ut est: *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Et iterum: *Germinet terra herbam viventem, ferentem semen juxta genus suum, & lignum fructiferum faciens fructus, cuius semen in se ipso sit, & cætera.* Quæ post septimum diem usque in finem seculi per partes operatur, ex illa enim definitione proveniunt.

DISCIPULUS. Est in his tribus aliqua differentia?

MAGISTER. Est, quia ea quæ sola voluntate, vel etiam voce sunt facta, noviter facta sunt; quæ vero definitione illis jam futilla, quæ facta noviter diximus; & rursus illa quidem in sex primis diebus: hæc vero donec seculum stabit.

DISCIPULUS. Da ordinem per sex dies factarum rerum.

MAGISTER. In ipso quidem principio conditionis facta sunt cælum, terra, angeli, aer, & aqua.

DISCIPULUS. Proba angelos, & aquas & aerem factum.

MAGISTER. Facta quidem ex alijs Scripturæ locis ostenduntur, ut est: *Qui facit angelos suos spiritus.* Et, *Laudate eum omnes angeli ejus.* Et, *Aqua quæ super cælum sunt, laudent nomen Domini, quoniam ipse dixit, & facta sunt.* Et, *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud.* Et aer in Scripturis sanctis cæli nomine solet ostendi, ut est: *diaboli cæli.* cum certum sit aves in aerem devolare, cælum autem ostendimus factum. Quod vero præcellerint ista cæteras creaturas in angelis, ut Scripturæ demonstrat, dum in laudibus & benedictionibus creaturis cæteris præponuntur. Est ratio, oportuit enim ut terrenas cælestis creatura præcellerit. De aquis vero ipsa Scripturæ dicit, quod Spiritus Dei ferebatur super aquas.

DISCIPULUS. Sequere ordinem generationis.

MAGISTER. In principio diei prima lux facta est: secunda vero factum firmamentum, tertia mare, & terræ nascencia quarta, luminaria cæli: quinta, natantia & volatilia: sexta, reliqua animalia, & homo.

DISCIPULUS. Quæ est in ipsarum creaturarum operatione distantia?

MAGISTER. Quod quedam ex nihilo facta sunt, ut cælum, terra, & cætera quæ usque ad completum primum diem, ut diximus, facta: quedam vero ex jam factis primo die.

DISCIPULUS. Da horum probationes. MAGISTER. Quotiens scriptura ex aliqua factas res cupit ostendere, aut palam significat, ut est: *Producat terra, & producant aqua, & similia:* aut certe ex subtili significatione verborum, ut cum dicit: *Fiat firmamentum,* utique significat fuisse aliquid fluidum ac liquidum, id est aquas, quæ ut solidatæ ostenderentur, firmamentum vocatum est, quod fiebat,

& rursus luminaria derivatè appellavit, quæ quarta die facta fuerunt: ut ex lumine primo die operato, facta monstraret. In his autem quæ primo die facta sunt, neque aperte neque subtili verbo factum aliquid declaratur ex altero. Nihil enim post primum diem ostenditur, ex non existentibus factum. M. Sola hominis anima, in quo & hoc attendendum, quia cum aliqua aut ex nihilo, aut ex jam factis facta sunt, solus homo ex utroque componitur. D. Quas alias creaturis ascribimus differentias? M. Quod ea quæ primis sex diebus facta sunt, non naturaliter, nec ex similitudine provenerunt: reliqua vero quæ sunt naturaliter, ex divina definitione nascuntur, exceptis scilicet miraculis. D. Da tertiam differentiam. M. Quod creaturarum aliqua, id est rationalia propter se ipsa facta sunt, ut angeli & homines: reliqua vero non propter se, sed propter prædictos angelos, ut homines facta noscuntur. Homo vero principaliter secundum animam propter se intelligendum est factus, non secundum corpus consequenter. D. Quid enim præter angelos & homines alia creaturæ se ipsis invicem non egebant. M. Egebant quidem non ad utilitatem, sed ad ornatum; utilia enim non sibi, sed angelis & hominibus sunt, pro quibus etiam facta esse noscuntur. Ornatum vero etiam invicem præstant, quippe & cælum inornatum sine celestibus luminariis fuit, & luminaria ipsa ne superflua facta essent, videntium oculis indigebant: & mare inornatum, donec aut locum suum receperit, aut animalibus impleatur, & terra incompota præter habitantium vel nascentium usum, & irrationalia animalia sine hominis regimine, ineptæ herbæ absente animalium usu superflua. Ita omnia egerunt invicem, vel his quæ quotidie sunt. Sed ut jam diximus, aliud est esse incompositum, aliud utile: incompositum enim aliquid per se utile alteri declaratur, ut in ornamto ipso aliquid est differentia. M. Est enim aliqua in sex diebus, quæ ornata sunt, ut cælum luminariis, & terra herbis, & piscibus mare. Quædam donec mundus vivit, ornantur: ut mare navigijs, & terra ædificijs, & cæteris quæ humano construuntur ingenio, & homo ipsa scientia. Quædam vero decorem suum in futuro recipient, ut corpus incorruptionem, & mortalia immortalitatem, & cæleste regnum habitacionem sanctorum. Notandum autem in ornamentis, quod eorum quæ vel ingenio, vel artibus sunt: in hominibus causa est, reliquorum autem in Deo. D. Da quartam differentiam. M. Quod quedam simul & velut subito creata emerferunt, ut herbæ, luminaria, natantia, & volatilia, nec non terrena animalia & quadrupedia: quedam vero non simul, sed velut cum quadam mora, ut mare, terra, homo, & ipse enim paulatim factus scribitur & cætera. D. Da quintam creaturarum differentiam. M. Quod quedam eorum ratione cæteris præsumt, ut rationalia: quedam vero usui habentur, ut celestia luminaria. Quædam naturæ necessitate obsequuntur, ut aves & quadrupedes, & his similia. D. Da sextam differentiam. M. Quod ea quæ cæteris præsumt, id est, rationalia, voluntate ac ratione moventur: quæ vero usui aut necessitate obsequuntur, aut natura moventur. D. Ea quæ ex aliquo facta sunt, quot materias habuerunt? M. Sex: terram, aquas, aerem, ignem, lumen, costam. D. Da singulis origines suas. M. Ex terra virentia, plantaria & animalia. Ex aquis firmamentum, mare, natantia & volatilia. Simul autem ex terra, aquis, igne & aere omnia quæ per successiones temporum renovantur. Ex lumine luminaria: ex costa, Eva. D. Ignis quomodo probatur factus, aut unde, vel quando? M. Factum quidem ex generali Scripturæ possumus approbare, cum dicitur de Deo: *Qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.* Quia utique ignis etiam in eis est, & ex speciali prophetia innuitur, ubi dicitur: *Laudate Dominum dracones, & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum de quibus ante dixerat, quoniam ipse dixit & facta sunt: & rursus: Benedicite omnia opera Domini Domino: & subjunxit: Benedicite ignis & æstus Domino.* Utrum vero ex nihilo sicut & alia factus sit, an ex aliquo dubitatur. Plures enim volunt celestium luminarium esse particulum. Quippe etiam nunc frequenter vidimus homines certo modo

ignem

ignem ex solis radijs mutari, quod si ita est, primo die factus est. Sed sapientius hoc Scriptura lumen, quam ignem vocavit, ut ex meliore usu nomen acceperat. D. Da septimam creaturam differentiam. M. Quod omnia quæ ex aliquo facta sunt, corpora sunt: incorporea autem neque ipsa ex aliquo, neque ex ipsis facta sunt aliqua: hæc verò incorporea accipienda sunt, non sicut Deus incorporeus dicitur. Ejus enim comparatione nihil corporeum est, sicut nec immortale, nec invisibile. Alius enim modus est, quo hæc verba soli divinitati conveniunt; alius quod de creaturis loquimur, sicut de animalibus vel angelis. D. Quomodo Deus mundum fecerit, possumus querere. M. Hoc temerariè magis quam cantè exquirunt. Nullius enim divina creatura modum hominì licet agnosceret. Nam si sciret quis, quomodo facta sunt aliqua ex nihilo, creatori utique scientia ac potentia par fuisset.

AUGUSTINUS. D. Si omnia in numero, & mensurâ & pondere Deus disposuit, ipsum numerum, & mensuram, & pondus ubi disposuit? M. Numerus, & mensura & pondus ipse est Deus. Ipse est enim numerus sine numero, à quo est omnis numerus; ipse est mensura sine mensura, à quo est omnis mensura: ipse est pondus sine pondere, à quo est omne pondus. Non enim creaturam extra se, ut alicubi videt, ut sicut hominis memoria retineat atque faceret. Omnis igitur cuncta creatura, voluntas est creatoris. Voluntas itaque creatoris non est extra naturam creatoris: nec, ubi voluntas, quo natura. Sic tamen æterna est natura, sicut æterna voluntas. Non enim accedit Deo aliqua nova cogitatio ad formandam creaturam, proinde omnia in se Trinitas Deus disposuit, quia in se cuncta habuit, quæ fecit. Intelligitur & aliter omnia in numero & mensura disposuit. Id est, omnia quæ fecit, numerum, & mensuram & pondus haberent.

AUGUSTINUS IN LIBRO CONTRA Manichæos ita exorsus est.

MORE Manichæorum multi imperiti & rustici, & ut ita dicam præsumptuosi, percunctari solent, & obijciunt: Si in principio aliquo temporis fecit Deus cælum & terram, quid agebat antequam faceret cælum & terram? vel ubi erat, & quid ei placuit subito facere, quod nunquam ante fecerat per tempora æterna? his respondemus.

Deus in principio creavit cælum & terram, non in principio temporis, sed in Christo, cum verbum esset apud patrem, per quod facta, & in quo facta sunt omnia. Sed si in principio temporis Deum fecisse cælum & terram credamus, debemus utique intelligere, quod ante principium temporis non erat tempus. Deus enim fecit & tempora, & ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non ergo possumus dicere, fuisse aliquod tempus, quando Deus aliquid nondum fecerat. Quomodo enim erat tempus, quod Deus non fecerat, cum omnium temporum ipse sit fabricator? Et si tempus cum cælo & terra esse cœpit, non potest inveniri tempus, quod Deus nondum fecerat cælum & terram? Cum autem dicitur, quid ei subito placuit, sic dicitur quasi aliqua tempora transierunt, quibus Deus nihil operatus est. Non enim transire poterat tempus, quod nondum fecerat Deus: quia non potest esse operator temporum, nisi qui est ante tempora. Certè & ipsi Manichæi legunt Apostolum Paulum, & laudant & honorant, & ejus epistolæ male interpretando, multos decipiunt. Dicant ergo nobis, quid dixerit Apostolus Paulus agnitionem veritatis, quæ est secundum pietatem Dei, in spem vitæ æternæ, quam promisit non mendax Deus, ante tempora æterna. Æterna enim tempora quid ante se habere poterint? Hoc ergo cogantur exponere, ut intelligant se non intelligere, cum temerè volunt reprehendere, quod diligenter querere debuerint. Si autem non dicunt, quid placuit Deo subito facere cælum & terram, sed tollunt, unde subito, & hoc tantum dicunt, Quid placuit Deo facere cælum & terram? Non

enim coævum Deo mundum istum dicimus: quia non ejus æternitatis est hic mundus, cujus æternitatis est Deus. Mundum quippe Deus fecit, & si cum ipsa creatura, quam fecit Deus, tempora esse cœperunt. Et ideo dicitur æterna tempora, non tamen sic sunt æterna, quomodo æternus est Deus, quia Deus est ante tempora, qui fabricator est temporum; sicut omnia quæ fecit Deus, bona sunt valde: sed non sic bona sunt, quomodo bonus est Deus, qui illa fecit. Hæc autem facta sunt, non ea genuit de se ipso, ut hoc essent quod ipse est; sed ea fecit de nihilo, ut essent æqualia, nec ei à quo facta sunt, nec filio ejus per quem facta sunt; justus est enim. Si enim isti dixerint, Quid placuit Deo facere cælum & terram? Respondendum est eis, ut prius vim discant voluntatis humanæ, qui voluntatem Dei nosse desiderant. Causas enim voluntatis Dei scite querunt, cum voluntas Dei omnium quæ sunt, ipsa sit causa. Si enim haberet causam voluntas Dei, est aliquid quod antecedit voluntatem Dei? Quod nefas est credere. Qui ergo dicit, Quare fecit Deus cælum & terram? Respondendum est illi, Quia voluit: voluntas enim Dei causa est cæli & terræ; & ideo major est voluntas Dei, quam cælum & terra. Qui autem dicit: Quare voluit facere cælum terram, aut ubi erat, antequam fierent, majus aliquid querit, quam est voluntas Dei; nihil enim majus inveniri potest. Compescat ergo se humana temeritas, & id quod non est, non querat: ne id quod non inveniat. Et si voluntatem Dei nosse quisque desiderat, fiat amicus Deo. Certè si voluntatem hominis quis nosse vellet, cujus amicus non est, omnes ejus impudentiam aut stultitiam deriderent. Non enim quisque efficitur amicus Dei, nisi purgatissimis moribus, & illo sine præcepti, de quo dicit Apostolus: *Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta*: quod isti si haberent, non essent hæretici.

RECAPITULATIO.

Quod autem sequitur in libro Genesios: *Terra autem erat invisibilis, & incomposita*, sic reprehendunt Manichæi, ut dicant, Quomodo in principio fecit Deus cælum & terram, si jam terra erat invisibilis & incomposita? Itaque cum volunt Scripturas divinas prius vituperare, quam nosse, etiam res apertissimas non intelligunt. Quid enim manifestius dici potuit, quam hoc dictum est: In principio creavit Deus cælum & terram, terra autem erat invisibilis & incomposita, id est, in principio fecit Deus cælum & terram; Terra autem ipsa, quam fecit Deus, invisibilis erat & incomposita. Antequam Deus omnium rerum formas locis & sedibus suis ordinata distinctione disponeret, antequam diceret: *Fiat lux, & fiat firmamentum, & congregentur aquæ, & appareat arida, &c.* cetera quæ in eodem libro per ordinem sic exponuntur, quemadmodum ea parvuli possint capere; quæ omnia continent tam magna mysteria, ut quisquis ea didicerit, omnium hæreticorum vanitatem vel doleat, quia homines sunt, vel rideat, quia superbi sunt. Sequitur in illo libro,

Et tenebræ erant super abyssum. Quod Manichæi vel sectatores eorum reprehendunt, dicentes: In tenebris ergo erat Deus, antequam faceret lucem? Verè ipsi sunt in tenebris ignorantia, & ideo non intelligunt lucem, in qua Deus erat antequam faceret istam lucem. Non enim noverunt isti lucem, nisi quam carnis oculis vident; & ideo istum solem, quem pariter non solum cum bestiis majoribus, verum etiam cum muscis & vermibus certimus, illi sic colunt, ut particulam dicant esse lucis illius in qua habitat Deus. Sed nos intelligamus aliam esse lucem, in qua habitat Deus. Unde est illud lumen, de quo in Evangelio legitur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Nam solis istius lumen illuminat hominem, sed corpus hominis & mortales oculos, quibus nos vincunt aquilarum oculi, qui solem istum multo melius quam nos dicuntur aspicere. Illud autem lumen non irrationabilem avium oculos pascit, sed pura

corda eorum qui Deo credunt, & ab amore visibilium rerum & temporalium se ad eius præcepta complenda convertunt, quod omnes homines possunt, si velint: quia illud lumen omnem illuminat hominera venientem in hunc mundum. Ergo tenebræ erant super abyssum, antequam lux ista fieret. De qua consequenter hoc loco dicitur: *Et dixit Deus, fiat lux*. Quia tibi lux non est, tenebræ sunt: non quia aliquid sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur. Sicut silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur. Et nuditas non aliqua res est, sed in corpore ubi tegumentum non est, nuditas dicitur: & inanis non est aliquid, sed locus ubi corpus non est, inanis dicitur. Sic tenebræ, ut jam diximus, non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebræ dicuntur. Hæc idem diximus, quia solent dicere: Unde erant ipsæ tenebræ super abyssum, antequam Deus faceret lucem, quis illas fecerat vel genuerat: aut si nemo fecerat vel genuerat eas, æternæ erant tenebræ, quasi aliquid sunt tenebræ, sed ut dictum est, lucis absentia hoc nomen accepit. Sed quia ipsi fabulis suis decepti crediderunt gentem esse tenebrarum, in qua & corpora, & formas & animas in illis corporibus fuisse arbitrantur: idem putant quod tenebræ aliquid sint, & non intelligunt non sentiri tenebras, nisi quando non videmus, sicut non sentitur silentium, nisi quando non audimus. Sicut autem silentium nihil est, sic & tenebræ nihil sunt. Sicut autem isti dicunt gentem tenebrarum contra Dei lucem pugnas, sicut potest & alius similiter vanus dicere gentem silentiorum contra Dei vocem pugnas. Sed illas vanitates modo nos suscipimus refellere atque convincere. Nunc enim ea quæ reprehendunt in veteri testamento, statim defendere quantum vires Dominus præfere dignatur, & in eis ostendere contra veritatem Dei nihil valere hominum cæcitatem. Sequitur:

Quod autem scriptum est: *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*, sic solent Manichæi reprehendere, ut dicant, Aqua ergo erat habitaculum spiritus Dei, & ipsa continebat spiritum Dei. Totum conantur perversa mente pervertere, & excæcantur malitia sua. Cum enim dicimus, Sol superferatur super terram, nunquid hoc intelligi volumus, quod in terra habitet, & terra sole in contineatur: & tamen non sic spiritus Dei superferatur super aquam, sicut superferatur sol super terram; sed alio modo, quem pauci intelligunt. Non enim per spatia locorum superferatur aqua ille spiritus, sicut terræ sol superferatur, sed per potentiam invisibilis sublimitatis suæ. Dicant autem nobis isti, quomodo his rebus quæ fabricandæ sunt, superferatur voluntas fabri. Quod si hæc humana & quotidiana non comprehendunt, timeant Deum, & simplici corde quæ non intelligunt, credant: ne cum volunt verbis sacrilegis concedere veritatem, quam videre non possunt, redeat illis securis in crura. Nam illa concidi non potest, quæ incommutabilis manet: sed quæcunque plagæ in illam emissa fuerint, repercutiuntur, & majori icu redeunt in eos qui cedere audent: quod credere deberent, ut intelligere mererentur. Deinde quærun, & insultando interrogant, unde erat ipsa aqua, super quam ferebatur spiritus Dei. Nunquid enim superius scriptum est, quod Deus aquam fecerit: hoc si piè quærerent, invenirent quemadmodum intelligendum esset. Non enim aqua sic appellata est hoc loco, ut hæc à nobis intelligatur, quam videre jam & tangere possumus: quomodo nec terra quæ invisibilis & incomposita dicta est, talis erat qualis ista quæ jam videri & tractari potest: sed illud quod dictum est, *In principio creavit Deus cælum & terram*. Cæli & terræ nomine universa creatura significata est, quam fecit & condidit Deus. Idem autem nominibus visibilium rerum hæc appellata sunt propter parvulorum infirmitatem, qui minus idonei sunt invisibilia comprehendere. Primum ergo materia facta est confusa & informis, unde omnia fierent, quæ distincta atque formata sunt, quod credo à Græcis chaos appellari. Sic enim & alio loco legimus dictum in laudibus Dei: *Qui fecit mundum de materia informi, &c.* Quod aliqui codices habent de materia invisâ, & ideo Deus rectissime creditur omnia de nihilo

fecisse, quia est omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa tamen materia omnino de nihilo facta est. Non enim debemus esse similes istis, qui omnipotentem Deum non credunt aliquid de nihilo facere potuisse, cum considerant fabros & quoslibet opifices non posse aliquid fabricare, nisi habuerint unde fabricent: ligna enim & adjuvant fabrum, & argentum adjuvat argentarium, & aurum aurificem, & terra figulum adjuvat, ut possit perficere opera sua. Si enim non adjuventur ea materia, unde aliquid faciunt: nihil possent facere, cum materiam ipsam non ipsi faciunt. Non enim faber facit lignum, sed de ligno aliquid facit: sic & ceteri omnes opifices. Omnipotens autem Deus nulla re adjuvandus erat, quam ipse non fecerat, ut quod volebat efficeret. Si enim ad eas res quas facere volebat, adjuvabat eum aliqua res, quam ipse non fecerat, non erat omnipotens, quod sacrilegum est credere. Informis ergo illa materia, quam de nihilo Deus fecit, appellata est primum cælum & terra, non quia hoc jam erat, sed quia hoc esse poterat. Nam & cælum postea scribitur factum, quemadmodum si semen arboris considerantes dicamus, ibi esse radices & robur, ramos, fructus & folia: non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. Sic dictum est, *In principio fecit Deus cælum & terram*, quasi semen cæli & terræ, cum confusa adhuc esset cæli & terræ materia. Sed quia certum erat inde futurum esse cælum & terram, jam & ipsa materia cælum & terra appellata est isto genere locutionis, quo Dominus loquitur, cum dicit: *Iam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi à patre meo, nota feci vobis*: non quia factum erat, sed quia certissime futurum erat. Nam post paululum dicit: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Ut ergo dixerat: Omnia quæ audivi à patre meo, nota feci: nihil quia se sciebat hoc esse facturum. Sic etiam cælum & terra potuit dici materia, unde nondum erat factum cælum & terra: sed tamen non alius de faciendum erat: innumerabiles tales locutiones in Scripturis divinis inveniuntur, sicut in consuetudine sermonis nostri, cum id quod certissime futurum speramus, dicimus, jam factum putamus. Hanc autem adhuc informem materiam, & jam terram invisibilem & incompositam voluit appellari: quia inter omnia elementa mundi, terra minus videtur speciosa, quam cætera. Invisibilem autem dixit, propter obscuritatem & incompositam: propter informitatem eandem ipsam materiam etiam aquam appellavit, super quam ferebatur spiritus Dei, sicut superferatur fabricandi voluntas artificis. Quod est paucorum intelligentia potest attingere, humanis tamen verbis nescio utrum vel à paucis hominibus possit exponi. Propterea enim non absurde etiam aqua dicta est ista materia: quia omnia quæ in terra nascuntur, sive animalia, sive herbe vel arbores, & his similia, ab humore incipiunt formari atque nutriri. Hæc ergo nomina omnia, sive cælum & terra, sive terra invisibilis & incomposita & abyssus cum tenebris. Sive aqua super terram spiritus ferebatur, nomina sunt informis materię, ut res ignota notis vocabulis insinaretur imperitiis, & non uno vocabulo, sed multis: ne si unum esset, hoc esse putaretur, quod confiterentur homines in illo vocabulo intelligere. Dicta est cælum & terra, quia inde futurum erat cælum & terra. Dicta est terra invisibilis & incomposita, & tenebræ super abyssum, quia informis erat, & nulla specie certi aut tractari poterat: etiam si esset homo qui videret atque tractaret. Dicta est aqua, quia facilis & ductilis subiacebat operanti, ut de illa omnia formarentur. Sed sub his omnibus nominibus materia erat invisâ & informis, de qua Deus condidit mundum.*

In principio creavit Deus cælum & terram. Istud capitulum librorum omnium capit est. Omnis namque Scriptura divina bipartita est, vetus testamentum & novum. Alia quippe sunt, ubi æterna incantantur, ut est: *In principio erat Verbum*. Alia facta narrantur, ut est: *In principio creavit Deus cælum & terram*. Alia futura pronuntiantur,

ut est:

ut est: *Cum venerit filius hominis in maiestate sua*. Alia vero sunt, quæ agenda præcipiuntur, cum dicitur: *Diligis proximum tuum sicut teipsum*, & reliqua. Bipartita vero est, quia sunt alia quæ secundum figuram dicta sunt, ut est Cantica canticorum: & ut est, *Audivit Adam vocem Domini Dei deambulantis in paradiso*. Et alia sunt secundum rerum gestarum fidem, ut est quod populus exiens de Ægypto, & quod mare pedibus ambulavit. Alia vero sunt, quæ utroque modo dicta sunt, ut est transitus maris rubri, & miracula illa quæ Dominus in Evangelio fecit.

D. *In principio creavit Deus cælum & terram.* Inquitendum summoperè est, in quo principio, utrum in principio temporis, an in principio, ut hoc esset initium creaturæ ejus, ex quo alia esse cœperunt. Non enim cœterno Deo semper fuerunt. **M.** Dicamus quia in principio sibi cœterno fecit Deus cælum & terram, in unigenito filio, qui est sapientia patris, de quo dicit Apostolus, *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam*, & in Psalmo dicit, *Omnia in sapientia fecisti*, & iterum dicit Apostolus: *Quia in ipso condita sunt omnia, quæ in cœlo sunt, & quæ in terra, visibilia & invisibilia*. **D.** Genesis principium est. *In principio creavit Deus cælum & terram*: Angeli postmodum facti sunt. Si Angeli ante facti sunt, non primò omnium creavit Deus cælum & terram. **M.** Quando facta sunt simul sidera, ait scriptura: *Laudaverunt me Angeli mei voce magna*. Quarta die facta sunt sidera, etiam erant Angeli, neque enim die tertio neque secundo facti sunt. In his enim apparet quæ facta sunt. Tertia die scilicet terra ab aquis discreta est: secunda factum est firmamentum, ubi sol & luna discurrunt, & sidera. Porro primus dies ipse est angelica natura, quæ primo cœli nomine nuncupata est. Unde evidenter ostenditur, primum diem spiritalem factum, id est, angelicam naturam, & hoc cælum quod oculis cernimus. Nam quod ait: *In principio creavit Deus cælum & terram*, non primò omnium sicut ait; sed, *In principio*, id est, in filio, immò per filium fecit Deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ cœli & terræ nomine appellata est. Nam quòd ipse sit principium, de se interrogantibus Judæis quis esse: respondit, *Principium quæ & loquor vobis*. Primò igitur voluit cælum & terram, vult quandam spiritalem corporalemque materiam dicere, & sic quemadmodum singillatim facta sunt, ordinem texere. Quod enim dixit, *Cælum*, hoc mihi dixisse videtur aquarum abyssum, tenebrosam Adæ quodammodo fluitantem vitam, nisi converteretur ad creatorem, & fiat lux, & contempletur Trinitatem Deum esse in Deum. Neque enim ita dicimus, ut ista materies præcedat formam suam, sicut præcedit lignum arcas, & sicut præcedit vox verbum; neque enim tempore, sed origine. Igitur prima creatura lux, non illa quæ quarta die facta est, sed spiritualis, id est, angelica natura. Hoc tamen intelligendum, quòd simul creavit cælum, & terram & lucem. Quia nihil interest, nisi origo tantum. Sicut homo duas parabolis cognitias, simul non potest enarrare: ita & Dominus fecit, quia hoc prius enarravit, quòd originem habuit: & postea quòd exinde factum fuit, quamvis utrumque simul fecisset, ut quòd sola origine prior est in faciendo, prior sit ex tempore enarrando. Ergo dum oportebat ut scriptura sancta utrumque enarrasset, tam res gestas, quam res enarratas, quòd exinde factum est. Ratio erat, ut prius enarrasset, unde aliquid factum erat, quam illud quòd exinde factum est, propter tardiores intellectu, ut capere potuissent. Quia res corporeæ, ex aliquo fiebant: quia nihil interest inter creationem cœli, & terræ, & lucis, nisi hoc tantum quòd est inter verbum & vocem. **D.** Cur non dicit, *In principio fecit Deus cælum & terram, sed creavit*? **M.** Propter informitatem materiam. **D.** Da sensum spiritalem. **M.** Principium Christus est, sicut ipse in Evangelio ait: *Principium quæ & loquor vobis*. In hoc igitur principio fecit Deus cælum, id est, qui cœlestia medicantur & quantum. In ipso fecit & carnales, qui terrenum hominem necdum deposuerunt.

D. *Terra autem erat inanis & vacua.* Cur inanis & vacua. **M.** Id est, quia non erat à mari distincta, vacua, in-

quit, quia litoribus non erat circumdata, vel vicibus suis ornata, id est, arboribus & animalibus.

ITEM spiritualiter. Terra scilicet carnis nostræ inanis & vacua erat, priusquam doctrinæ acceperit formam.

D. Quare tenebræ dicuntur super faciem fuisse abyssi? **M.** Quia non erat lux, quæ superfunderetur: quòd si esset, utique superesset. Ita, quia erat spissus aer, carens luce diuturnæ. Aliter, Tenebræ erant super faciem abyssi, quia delictorum cæcitas, & ignorantia profunda obscuritas, corda nostræ tegebat.

HIERONYMUS. **D.** Quomodo spiritus Dei ferebatur super aquas, edillere. **M.** Pro eo quòd in nostris codicibus scriptum est, *Ferebatur*: in Hebræo habet, *Merahefeth*, quòd nos appellare possumus, incubabat, live confovebat, in similitudinem volucris ova calore incubantis. Ex quo intelligimus nò de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur: sed de Spiritu sancto, qui & ipse vivificator omnium à principio dicitur. Si autem vivificatur quasi conditor & Deus semites, ait, *spiritum tuum & creabuntur*.

AUGUSTINUS. **D.** Spiritus Dei ferebatur super aquas: localiter ferebatur, sicut sol & sidera, an aliter? **M.** Spiritus sanctus Deus est, quia in re non loco continetur & distenditur, nec temporum mutationibus subjacet: sed est ubique prærens totus. Quomodo sanè nominavit creaturam, cui superferre diceretur Spiritus sanctus, non localiter, sed potentialiter Dominus, non ex indigentia fecit opera sua, sed ex beneficentia: neque horum indiget quæ fecit. Indigus quippe argue egenus amor subicitur rebus, quas diligit: ideo dicitur est superferri creaturam Spiritus sanctus, quia non ex indigentia operatus est ipsam creaturam.

AMBROSIUS. **D.** Quomodo Spiritus Dei ferebatur super aquas? **M.** Sicut ait Apostolus: *Supereminentem*, inquit, *scientiam charitas Christi*, & alibi ait: *Superexaltat autem omnem intellectum*, ergo inchoatum aliquid ostendit, super quòd spiritus Dei ferre diceretur, non loco, sed omnia superante atque præcellente potentia. Duo quippe sunt propter quæ amat Deus creaturam suam: ut sit, & ut maneat: ut sit formata, & maneat in præcepto sui conditoris. Ut esset ergo spiritus Dei, superferebatur super aquam: ut autem maneret, vidit Deus quia bonum est, quàm obrem prius res informatas, & postea Spiritum sanctum nominavit: quia omnis exiguus amor rebus quas diligit, subterponitur.

ITEM in Hexameron **AUGUSTINUS.** **D.** De informitate materia, ut plenius & uberius exponas, posco. **M.** Vetus & manifestum est, omne mutabile ex aliqua informitate formari, simulque & manifestissima ratio docet, nullarum naturarum materiam esse potuisse, nisi ex Deo, licet dicat scriptura: *Qui fecisti mundum ex materia informi*. Non tamen informis materia formatibus tempore prior est, cum sit utrumque simul concreatum & quòd factum est, & unde factum est. Sicut vox materia verborum est, verba verò formatam vocem indicant: ita creator Deus non prior tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quatumcunque naturarum quasi secunda consideratione formavit, & non potuit non dividere scriptura loquendi temporibus, quòd Deus faciendi temporibus non divisit: & nos cum dicimus materiam & formam, utrumque simul intelligimus, nec utrumque simul possumus enunciare. Quòd si spiritualis lux facta est, cum dixit Deus, *Fiat lux*, non illa vera patri cœterna intelligenda est, per quam facta sunt omnia: sed illa de qua dici potuit, prior omnium creata est sapientia, quia per sapientiam non creatam, facta est lux. Quo autem modo simul fieri poterit, & quòd illuminaretur, & ipsa illuminatio ac diverso tempore narranda fuerunt, paulo antè diximus, cum de materia tractarem.

AUGUSTINUS. Dixit quoque Deus, *Fiat lux*. **D.** In die dixit, an ante omnem diem: si in die dixit, temporaliter dixit: si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit. Igitur non est prima creatura lux. **M.** Nec in die dixit, nec temporaliter dixit: sed ante omnem profectò creaturam verbum suum genuit. Dicitio itaque Dei ver-

bum est. Sed divina scriptura parvulis congruens & quodammodo eos lactans, ut proficiant, & cibum spiritalem capiant, voluit semper per omnem creaturam formationem dictionem nuncupare: ut si, verbi causa, requiramus quomodo facta est lux: audies, in verbo Dei erat, ut fieret. Quomodo & cetera per ordinem si requiras, quomodo facta sunt: in verbo Dei erant ut fierent: hinc est enim, dixit Deus, *Fiat lux*. Neque enim corporalibus modis loquitur divina natura, nec quotiens dicitur dixit: totiens verbum formavit. Unum enim verbum genuit coeternum & consubstantivum sibi, in quo omnia ineffabiliter dixit. Item. D. Dixit quoque Deus, *Fiat lux*. Lux autem hæc est visibilis, an invisibilis? M. Invisibilis enim dicitur, quia creatio angelica quam oculi nostri non valent prospicere. Ratio enim erat, ut die quarto sidera in cælo fabricasset, quæ oculi nostri potuissent prospicere. D. Ista creatio angelica, est temporalis an aeterna? M. Temporalis erat in Angelis, aeterna in Deo. Temporalis erat, quod dictum intelligemus ab ætero Deo expressum per verbum coeternum in creatura spiritali, quam jam tunc fecerat cum dictum est: *In principio creavit Deus cælum & terram*. Sed ista locutio non tantum sine aliquo sermo, sed etiam sine ullo corporali motu creaturæ spiritalis, ejus mente atque ratione quodammodo infixæ, per verbum patris coeternum. Sed multum atque difficillimum est capere, quomodo dicitur Deo non temporaliter subenti, neque id temporaliter audiente creatura, qui contemplatione veritatis omnia excedit tempora: sed intellectualiter sibi met impressas cum patri coeterna substantia, tanquam intelligibilis locutionis, ad ea quæ infra sunt transmittentis, ut fieret temporalis motus in rebus temporalibus, sive formandis, sive administrandis. item: *Facta est lux*: id est, creatio Angelica, quia tunc cœperunt agnoscere vel intelligere creatorem suum. D. Quare iterum non repetit, Et fecit Deus lucem, sicut creaturas ceteras repetit, quas creavit, ut in firmamento dicit: *Fiat firmamentum*, & iterum: *Et fecit Deus firmamentum*. M. Necessè namque erat, ut dixisset, Fecit Deus lucem: quia intellectualis creatura erat, id est, Angelica. Quando autem dicit, *Fiat firmamentum*, vel cetera in aliis creaturis, hoc in cognitione Angelica dicit: quia nec mirum est, si Deus sanctis Angelis suis in prima lucis conditione ad se conversis, prius voluit ostendere, quid erat deinceps facturus. Quando verò dicit, *Et fecit Deus*, id est, in propria rerum natura, jam non erat hoc opus de Angelis iterum repetere: quia illi tunc sicut diximus, conversi fuerant ad cognoscendum creatorem suum. Cum enim æterna illa & immutabilis, quæ non est facta, sed genita sapientia in spiritali atque rationalem creaturam se transfert, sicut in animas sanctas, ut illuminati lucere possint: sic in eis quædam luculenta rationis affectio, quæ potest accipi facta lux, cum dicit Deus, *Fiat lux*. Jam enim erat spiritalis creatio, quod cæli nomine significata est, cum scriptum sit: *In principio creavit Deus cælum & terram*. Non cæli corporei, sed incorporei cæli, in qua natura intelliguntur omnes sancti Angeli.

GREGORIUS. Tales namque creati sunt Angeli, ut si velint, in beatitudinis luce perseverent. Si autem nolent, etiam labi potuissent. Unde & satan cum sequacibus legionis cecidit, sed post ejus lapsum ita confirmati sunt Angeli, qui perseverant, ut cadere omnino non possint. Quod bene in ipso exordio Genesios præsentis libri historica descriptione signatum est: quia creavit Deus cælum, quod postmodum vocavit firmamentum. Cæli ergo fuerunt, ut diximus, hi, qui prius bene sunt conditi, sed postmodum firmamentum appellati sunt: quia ne omnino jam caderent, virtutem incommutabilitatis acceperunt.

ITEM GREGORIUS.

Dixit Deus Fiat lux, & facta est lux, & paulo post: Factum est vespere. Nequaquam verò in hac vita per exercitationem iustitiæ peccatum deseritur, ut in eadem iustitia in concussa maneat: quia & suam cordis habitaculo culpæ rectitudo eliminat, ipsa tamen culpa, quæ repellitur, cogitationis nostræ foribus affidens, ut sibi aperiat, pulsatur. Quod Moyses spiritaliter innuit, cum facta corporaliter temporum momenta narravit: *Facta est lux*, atque paulo post subiiciens: *Factum est vespere*. Creator quippe omnium humanæ culpæ præcius, tunc expressit in tempore, quod nunc verifatur in mente. Lux quippe ad vespere ducitur, quia nimirum lumen rectitudinis umbra sequitur tentationis. Sed quia electorum lux tentatione non extinguitur, nequaquam nox, sed vespere facta perhibetur: quia nimirum sæpè tentatio in corde rectorum, lumen iustitiæ abscondit, sed non interimit, quia si ad pallorem trepidationis pertrahit, sed funditus non extinguit.

AMBROSIUS.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Id est, illuminatio creditatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conversione fides. Unde & ipsum primum præcepti mandatum est: *Dominus Deus tuus, Deus unus est*. Propter quam fidem ipse Dominus visibiliter in mundo apparere voluit. Jam tunc Deus juxta præsentia suæ gratiam, divisit iustos, id est, filios Dei & lucis à peccatoribus tanquam à tenebris: istos vocans diem, illos noctem. Nam quia in lucis nomine iusti appellantur, audi Apostolum: *Fuistis*, inquit, *aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino*.

AUGUSTINUS.

Et vidit Deus lucem quod esset bona. D. Si subditò vidit Deus lucem, quod esset bona, antea nescivit, & visio ei contulit scientiam. M. Omne enim opus præcedit voluntas: nam dum cogitamus quid operari debeamus, neque enim ignorans aliquid facit, dum cogitat, qualiter fiant quæ facienda cogitando disposuit, & cum hoc in hominem cadere non possit, ut aliquid ignorans faciat: quanto magis in Deum, qui omnia æterno & stabili consilio suo, quomodo voluit, fecit. Nec aliter etenim facta, & aliter facienda vidit: eo itaque modo vidit facta, quo viderat facienda. D. *Et vidit Deus lucem quod esset bona.* Quare lucem tantum laudavit, & non noctem? M. Id est, quia nox adhuc nec dies factæ erant, sed tantum lux angelica, quia indignum erat Deo rem inforem laudare, quæ adhuc formata non erat: sed rem illam quæ formata erat, laudavit, id est, lucem angelicam.

AUGUSTINUS.

Et divisit lucem à tenebris. D. *Divisit*, inquit scriptura, *lucem à tenebris*: omne enim quod dividitur, & esse potest. Sicut ergo est essentia lucis, ita essentia tenebrarum, & cur non dicit scriptura, *Vidit Deus tenebras*, quod essent bona, sicut de luce dictum est? M. Deus bona & incommutabili voluntate creavit omnes Angelos bonos, sed quia ex his quosdam per superbiam præciebat castros, per incommutabilitatem præsentia suæ divisit inter bonos & malos. Malos igitur, appellans tenebras, bonos appellans lucem: in his dicens quia boni sunt, in illis nullatenus dicens, ne peccata quæ erant tenebræ, approbare videretur.

ITEM ALIBI.

Divisit lucem à tenebris. D. Quid est lucem à tenebris dividere? M. Id est, distinctio rei formate ab in-

conglobantur, & maria subterfusa, ostendere ille voluit esse cœlum inter aquam & aquam, quamquam possit videri non impedire propria pondera elementorum, quomodo etiam super illud sublime cœlum possint esse aquæ per illas minutias, per aquas etiam super hoc spatium æris esse potuerunt. Ipsi quippe subtilissima ratione persuadent nullum esse quodlibet exiguum corpusculum, in quo divisio finiatur: ac per hoc si potest aqua, sicut vidimus, ad tantas guttarum minutias pervenire, ut super istum ærem vaporatiter ferantur, cur non possit & super illud levius cœlum minoribus guttis, & levioribus imminere vaporibus. Quidam etiam nostri illos de ipsorum siderum qualitatibus & meatibus convincere moluntur, idem namque asserunt stellam, quam Saturni appellant, esse frigidissimam, eamque per annos triginta signiferum peragere circum. Quaritur igitur ab eis unde ista stella sit frigida, quæ tanto ardentior esse deberet, quanto sublimior è cœlo rapitur. Nam proculdubio cum rotunda moles circulari motu agitur, interiora eius tardius eunt, exteriora celerius: quæ autem celerius, utique ferventius. Proinde memorata stella magis debuit calida esse quam frigida. Nimirum ergo eam frigidam facit aquarum super cœlum constitutarum illi vicinitas. Quæ etiam solet, quæ forma & figura cœli esse credenda sit, utrum cœlum, sicut sphaera undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam eximia parte desuper velut discus cooperiat. Sed ait aliquis: Quomodo non est contrarium his qui figura sphaera cœlo tribuunt, quod scriptum est in literis nostris: Qui extendit cœlum sicut pellem. Cui responderi potest, quod pellis non solum in planum, verum etiam in rotundum finem extenditur: nam & uter & vesica pellis est.

AMBROSIIUS. De motu etiam cœli nonnulli fratres questionem movent, utrum stet, an moveatur. Quia si moveatur, inquirunt, quomodo firmamentum hinc moverint non enim firmamenti non cogere, ut stare cœlum putetur: Firmamentum enim non propter stationem, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum atque inferiorum aquarum vocatum intelligerelicet. Hoc tamen intelligendum, quod sidera circum, cœlum autem firmum stat, ut Poeta: Nam cœli in ævum suum incontaminata materies. Naturam tamen aquarum illic jam non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate pendere æstimamus, propter siderum naturas mitigandas, nec creaturas Dei subrepositas nimio ardore concrement. Dicimus ergo de ipsis aquis, quod conglobata minima gutta in unum, & faciunt collectionem unam, & propter gravitatem ponderis non eas suffert aer sustinere, sed ejus ponderis ad imum diffundendo dat locum, hæc est pluvia. Ergo aer, qui est inter vapores humidos, unde desuper nebula globantur, & maria subterfusa volunt intelligere, cœlum esse inter aquam & aquam: secundum verò cœlum, quod per spiritum cernimus, unde animalibus plenus discus ille ad Petrum missus, in extasi mentis descendit: tertium verò cœlum, quod omnino mundatum, vel carnis sensibus abreptum, ut ea quæ in illo cœlo sunt, ipsam Dei substantiam, verbum per quod facta omnia sunt, in charitate Spiritus sancti ineffabiliter valeant.

ISTIDORUS. Tandem insanire desinant hæretici, atque consuli agnoscant, quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cœlo: nam cum & ipsi dicant, volui orbem stellis ardentibus resurgentem, nonne divina providentia necessarîo prospexit, ut intra orbem cœli, & supra orbem redundaret aqua, quæ illa ferventia faxis incendia temperaret. Item: Secunda, inquit, die disposuit Deus firmamentum, id est, solidamentum sanctarum scripturarum: firmamentum enim in Ecclesia scripturæ divinæ intelliguntur: quia cœlum plicabitur sicut liber. Disceritque super hoc firmamento aquas, id est, cœlestes populos Angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentum, ut legentes audiant verbum Dei. Vident enim

semper eum, & diligunt. Sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super inferiorum populorum infirmitatem, ut ubi suscipientes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia & spiritalia, quasi inter aquas superiores & inferiores.

Factumque est vespere & mane dies secundus. De die tertia oritur quæstio. Dixit verò Deus: *Congregentur aqua, quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida.*

AUGUSTINUS. Hinc oritur quæstio. Si totam terram aqua tegebat, non erat locus ubi aquæ congregentur, dicitur totam terram tegebat aqua. Et quomodo scriptura dicit: *Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida.* M. Totam terram tegebat aqua, sicut rarissima nebula, quæ postea in unum redacta atque collecta est, ut possit terræ species apparere, quamquam & terra longè lateque subsidens, potuit concavas partes præbere, quæ confluentes aquas suscipere, ut arida appareret.

AMBROSIIUS. Breviter tamen admonemus, ut quem forte non movere quære, quando species aquarum terrarumque creata sit, accipiat isto die non esse factum, nisi ut fecerentur hæc duo. Nam illud quod dictum est ante diem enumerationem: Terra erat invisibilis & incomposita, cum commendaret scriptura cuiusmodi terram fecerat Deus: quia prædixerat, *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Nihil aliud his verbis intelligendum est, quam materiæ corporalis informitatem insinuare voluisse: si tamen tardo intellectui non subrepat, ut materiam & speciem, quia verbis scriptura separat, conetur hæc duo etiam tempore separare.

ITEM UBI SUPRA.

D. *Congregentur aqua quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida.* Quid est ergo quod non ait, Fiat arida visibilis, vel aqua congregata? M. Quia propinquiora sunt eidem informitati, quam cœlestia corpora, aut de his per enumerationem diem infirma rerum conduntur: ideo noluit inferri, ut similiter cum superioribus fieri impetraret.

UNDE SUPRA SPIRITALITER.

Tertia, inquit, *die colligit in unum aquas inferiores suas.* Hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatuntur, & in ipsis quasi amaritudo includuntur. Segregavitque ab eis aridam, populum, scilicet fontem vitæ sitientem: obfixitque dehinc superborum limites, & coercuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est, animam scientem Deum conturbent: licet atque ei germinare herbam bonorum operum secundum genus suum, diligens proximum in subsidis necessitarum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiatur ad subveniendum indigentibus. *Producens & lignum forti robore, & fructiferum,* id est, beneficium ad eripiendum eum, qui injuriam patitur de manu potenti, præbendo protectionis umbraculum valido robore iusti iudicii. Sequitur:

Vocavitque Deus aridam terram, congregationisque aquarum appellant maria.

HIERONYMUS IN LIBRO QUÆSTIONUM HEBRAICARUM.

Notandum quod omnis congregatio aquarum, sive falsa sint, sive dulces, juxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupentur. Frustrâ igitur Porphyrius miraculum eo quod Dominus super mare ambulaverit pro lacu Genesareth mare appellasse calumniatur, cum omnis lacus, & aquarum congregatio maria nuncupentur. Sequitur:

Et vidit Deus lucem quod esse bonum, & ait: Germinet terra herbam virentem, usque. Et factum est ita. Et prout terra

herbam virentem & facientem semen iuxta genus suum.

GREGORIUS. Quid hoc loco per herbam, nisi bona operatio ponitur, licet in conditione mundi ita historicè factum teneamus: terram tamen Ecclesiam figurasse non inconvenienter accipimus, quæ in eo germinavit herbam virentem, in quo ad verbum Dei secunda misericordie opera protulit. Sequitur:

Lignumque faciens fructum iuxta genus suum, & habens unumquodque semen secundum speciem suam.

GREGORIUS. Lignum speciem suam semen producit, cum mens nostra ex se considerationem ad alterum colligit, & recti operis germen parit, hinc quidam sapiens dicit: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Hinc in Evangelio dicitur: *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis,* ac si aperte diceret: Speciem vestram in alterum respicite, atque ex vobismetipsis cognoscite, quid vos oporteat aliis exhibere, & sicut superius diximus terram significare Ecclesiam, quæ & verbi nos pabulo reficit, & patrocinii umbraculo custodit, quæ & loquendo pacit, & operando protegit, ut non solum herbam refectionis proferat, sed etiam cum fructu operis arborem protectionis.

AUGUSTINUS. D. Cum Deus dixerit, *Germinet terra herbam virentem, & afferentem semen & ligna fructifera:* ligna infructuosa vel spinas & tribulos quando fecit? M. Simul omnia Deus fecit dicente scriptura: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* Nullatenus igitur dicenda sunt infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus afferunt adjuvamenta: quia & revera si non invenimus in iis aliquid ad sedendam, invenimus aliquid ad medicamentum, invenimus ad adiutorium. Nam quantæ sint in iis utilitates, ipsè considera: fructifera ligna à fruendo dicta sunt, & ab omni ligno possumus habere adiutorium. Jure nullam lignum dicimus infructuosum. Tribulos verò & spinas, quamvis post peccatum hominis nascantur ad laborem, dicente scriptura: *spinæ & tribuli pariet tibi:* tamen non est dicendum tunc ea obiri ex terra, quia jam erant utique ad pascus pecorum ac volatilium facta, non ad augendam hominis penam producta.

Viditque Deus quod esset bonum, & factum est vespere & mane dies tertius.

Quotiens tibi hoc verbum occurrerit, memento sententia primæ diei, quam posuimus: ita si sic *subiud vidit Deus lucem, quod esset bona, & cætera.*

INCIPIIT DE DIE QUARTA. Discipulus.

Dixit etiam Deus: *Fiant luminaria in firmamento cæli, & dividat diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram, non autem tempora fuerunt.*

IN HEXAMERO. Quis non videat quàm obscure positum sit, quarto die cœpisse tempora, quasi superius triduum sine tempore præterire potuerit: qui sive tamen creationis tempus habuerunt, siderum tamen distinctione illud triduum non habuerunt. Qualis etiam luna facta sit, utrum prima an plena, multi loquacissimè inquirunt sed planè dicam, sive primam sive plenam lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Omnes autem res, quicquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atque explicat, etiam ante continèbat occultum: & si non specie vel mole corporis, vi tamen & ratione naturæ: si fortè arbor, quæ per hyemem est pomis vacua foliisque nuda est, tunc imperfecta dicenda est. Nonnulli etiam multas stellas vel aequales soli, vel etiam majores audent dicere: sed longius positas parvas videri, & si ita est, cur istas per signa circumventes amplius venerantur. Cur eas signorum dominas esse perhibent, etenim si regradationes illas siderum, vel fortasse tarditates novo sole fieri quisque contendat: sed aliis occultioribus causis solitantum istos in suis deliramentis, quibus vim factorum à veritate devii suspicantur, præcipuam tribuere potestatem, ex libris eorum ceterè manifestum est. Quia

verò terrenis & corporalibus illis corpora non ad ea quæ ipsi tractant, potentiora sunt, vel hinc aliquando cognoscant: quia cum multa corpora diversorum generum, vel animantium, vel herbarum & arbustorum uno simul puncto temporis seminantur, unoque puncto temporis innumerabilia multa nascantur: non tantum diversis, sed etiam in eisdem terrarum locis, tantæ sunt varietates in progressibus, in actibus & passionibus eorum, ut verè isti, sicut dicitur, perdant sidera, si ista considerent. Fatendum ergo est, quando ab eis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo diei, quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines sit, spirituum seductorum operatio est, quibus quædam vera de temporalibus rebus nosse permittitur partes subtilioris sensus acumine. Quia corporibus subtilioribus vigent partim experientia callidior, propter tantam magnam longitudinem vitæ, partim sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt etiam iussu ejus sibi revelantibus, qui merita humana occultissimè iustitiæ sinceritate distribuit, aliquando autem idem nefandi spiritus, etiam quæ ipsi facturi sunt velut divinando prædicunt. D. Sequitur:

Fecit quoque Deus duo magna luminaria Luminare majus, ut præfesset diei: & luminare minus, ut præfesset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento cæli, ut luceant super terram, & præfessent diei ac nocti, & dividerent lucem ac tenebras.]

Quomoda ista secundum sensum spirituales intelligenda sunt, quæso ut dicas.

ISIDORUS. MAGISTER. Quarta hæmque die emicuerunt luminaria firmamento legis infixæ, id est, Evangelistæ, doctores scripturarum sanctarum, disputando coherentes, & omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Prodiit etiam simul & cæterorum micantium siderum turba, id est, diversarum virtutum in Ecclesia numerositas, quæ in hujus vitæ obscuritate tanquam in nocte resurgentes dividant in hoc firmamento scripturæ sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum, & tenebras parvulorum. Et sunt in signis virtutum & miraculorum, sunt etiam in tempora, & dies & annos: quia prædicatores propriis temporibus vivunt & transeunt, verbum autem *Domini stabit in æternam.* D. Cur primò terra germinaverit, deinde facta sint luminaria? M. Quia post opera bona venit illuminatio lucis, ad contemplandam speciem divinæ virtutis. D. Et vidit Deus quod esset bonum, & factum est vespere & mane dies quartus, cur vespere vel mane nominavit, de nocte autem nihil indicavit? M. Quid ergo aliud noctem dicamus, nisi absentiam lucis, quæ inter vespertam & mane restare videbatur, an quia prima lux Angelicam significationem creationemque contemplando creatorem suum, cum concordissima charitate sine cœcitate ignorantia creatorem in perpetuum laudare non cessant. Sed tamen initio operis & sine lucide cognoverunt, quod vespere & mane vocatur. Incipit de die quinta. Dixit etiam Deus: *Producant aquæ reptile animæ virentis, & volatile super terram sub firmamento cæli.* D. Quid ergo est quod prius ornavit aquas de reptilibus antequam terram de animalibus.

AMBRŒSIUS in Hexamerò. M. Ratio hæmque erat ut quæ prius visibilis apparuit, prius etiam ornatum suum reciperet: aut quia in principio cœlum recepit ornatum suum, id est, de Angelis, quando creati fuerunt. Similiter autem & terra, quando eam de herbis vel de arboribus vestivit, ratio enim erat, ut aquæ reciperent ornatum suum de reptilibus, vel aer de volatilibus. D. Quid est enim quod sæpe legimus de creatura cæli & terræ & maris similiter, quando creati sunt, vel quomodo, de aère autem nihil indicavit? M. Non enim arbitrandum, ut ullum elementum in hac scriptura prætermisisset, nisi quia consuetudo est divinæ scripturæ, cœlum & terram totum mundum appellari: & ideo æstimandum est aërem ad cœlum & terram pertinere, & quicquid est humidum, vel vaporaliter expensum, hoc ad terram pertinet: quicquid verò tranquillum & quietum est, ad

cœlum pertinere dicitur. Et quod ita sit, aëraquæ similis, & ex eis halationibus pinguecere probatur, ita ut spiritum procellæ faciat id nebulam, æternamque cœlo in quo sunt luminaria, ita vicinis est, ut & ipse cœli nomen accipiat. Nam cum dicitur in Psalmo, *Laudate eum cœli colorum*, Satis apparet hunc aërem non solum cœlum, sed etiam cœlos dici, sicut dicuntur, per diluvio, in quadam earum quæ canonicæ nuncupantur, epistola legimus: quod nescio quemadmodum possit intelligi, nisi in aquarum naturam pinguioris huius aëris qualitate converfam. Oportebat ergo ut in creandis habitatoribus inferiores huius mundi partes, quæ sæpè terræ nomine tota commemoratur, prius producerentur ex aquis animalia. Postea verò de terra, & quod ita, ut iam supra diximus, sit aëraquæ similis, ut ex eius halationibus pinguecere probetur. Nam per hoc non scriptum est, *Producant aquæ reptilia animarum vivarum, & producat aër volatilia volantia super terram*: sed utrumque hoc animantium genus ex aquis productum esse narratur. Quicquid ergo aquarum sive labitur, undosum & fluidum est, sive vaporaliter tenuatum atque suspensum, ut illud reptilibus, hoc volatilibus appareat distributum, utrumque tamen humidæ naturæ deputatur. Et ideo sunt qui subtilissima consideratione quinque istos corporis sensus, secundum quatuor usitata elementa distinguunt: ut oculos ad ignem, aures ad aërem purum dicant pertinere: olfactum autem ad aërem humidum, gustum verò ad corpulentos humores, tactum ad elementum terrenum, ac per hoc elementa omnia in omnibus esse: sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet, accepisse vocatum. Ideo autem caloris privatione cum corpus nimis frigescit, obtundi sensum: quia motus pigrescit, qui ex calore inest corpori, dum ignis aërem, & aër humidam, & humor terrena quæque afficit subtilioribus, scilicet crassiora penetrantibus. Quanto autem quicquid subtilius est, in natura corporali, tanto est vicinior naturæ spiritali: anima tamen cui sentiendi vis inest, cum corporea non sit, per subtilius corpus agit vigorem sentiendi. In hoc itaque motum in omnibus sensibus per subtilitatem ignis, sed non in omnibus ad idem pervenit. In visum enim pervenit represso calore usque ad ejus lucem, in auditu usque ad liquidioris aërem, in olfactu transit aërem purum, & pervenit ad humidam exhalationem, unde crassior hæc aura subsistit: in gustatu & hanc transit & pervenit usque ad humorem corpulentioris. Quo enim penetrato atque trajecto, cum ad terrenam gravitatem pervenit, tangendi ultimum sensum ait, non ergo ignorabat naturas elementorum, qui prius cœlestia luminaria, deinde aquarum a nimantia, terrarum autem postrema narravit: non quod aërem prætermisisset, sed quia puriorem partem ejus cœlo pinguiorem verò terris nuncupavit. Quod enim & tactu aquas ventosque sentimus: hoc est, quod terræ soli dum omnibus admiscetur elementis. In cœlo ergo volant aves, sed isto quod Psalmus & terræ nomine includit, non tamen in firmamento, sed secundum firmamentum. Nec ignoro quosdam philosophos sua cuiusque elementi distribuisse animalia, ut terrena esse dicerent, non tantum quæ in terra repunt, atque gradiuntur: sed aves etiam quod & ipsa in terra requiescunt, volando fatigata. Aëria verò animalia dæmones esse: cœlestia deos, quorum quidem nos partim luminaria, partim Angelos dicimus: aquis tamen pisces, & sui generis belluas tribuant, ut nullum elementum suis animalibus vacet. Distribuantur enim elementa duo ad patiendum, humor & humus; ad faciendum autem alia duo, aër & ignis; æternamque à confinio luminosi cœli, usque ad aquarum fluida, & nuda terrarum pervenit, non tamen totum spatium ejus exhalationes humidæ insuscant, sed usque ad eum finem, unde incipit jam terra nominari, sicut in Psalmo: *Laudate Dominum de terra*, superior verò pars aeris propter puram tranquillitatem, cœlo cui collineatur, communi pace conjungitur, & ejus vocabulo connuncupatur. In qua fortassis parte si fuerint ante transgressionem suam transgressores Angeli

cum principe suo nunc diabolo, tunc Archangelo. Nam nulli nostri non eos putant cœlestes vel supercœlestes Angelos fuisse, non mirum si post peccatum in istam sunt detrusi caliginem, ubi tamen & aër sit, & humore tenui contexitur: qui commotos ventos, & vehementius concitatos etiam ignes & contractos nubila, & confusatos pluvia, & congelantibus nubibus nivem, & turbulentius congelantibus densioribus nubibus grandinem, & distentus ferenum facit occultis imperiis & opere Dei, à summis ad infima universa quæ creavit, administrant. Sed ut iam diximus, aër ex aqua fit, in aere enim volatilia cœli consistunt, unde aves cœli nominamus, & dæmones habitare in aere dicuntur: & propterea eos suffert aër sustinere, quia aëria imagine utuntur, & exinde impugnant humanum genus: quia statim quando creati fuerunt, de conspectu Dei projecti sunt, unde Salvalor in Evangelio ait: *Vidi Satan sicut fulgur e cadentem de cœlo*. Ubi iuste quaritur, quomodo cadere dicitur, si non stetit. Sed sciendum, quia non perseveravit in consortio sanctorum Angelorum, sed statim quam citò seipsum aspexit in claritate Dei, erexit se in superbiam, & dixit: *Ascendam in cœlum, & super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam se per altitudinem cœli nubium, sicut ero altissimo, & statim projectus est de altitudine cœli in aërem cum omnibus satellitibus suis: quia non persistenter in divino amore, sicut illi qui firmati sunt, ut si velint peccare non possunt: quia ipsi in principio proprium arbitrium habuerunt, sicut genus humanum videtur habere. Illi autem de proprio arbitrio lapsi sententiam Dei acceperunt, ut si velint reparari non possint. Alterum dixit Dominus: *Ille ab initio homicida fuit, & in veritate non stetit*. D. Cur homicida? M. Quia primum Adam jugulavit in Paradiso, quando poma edere suavit, & de immortalitate factus est mortalitas, & propterea à humanum genus usque ad adventum Salvatoris jugulavit. D. Quomodo in veritate non stetit? M. Quia non meruit accipere quod ei promissum fuerat, ut cum creatore suo in perpetuum cum reliquis Angelis permanisset: sed projectus est in terram cum suis, ubi sine dabo penam patientur, quia in aere ignis fideus eis dominatur, & sibi pro genere suo quasi quidam carcer deputatus est, quousque veniat tempus diei iudicii, ut in ignem mittantur æternum. Sequitur:*

Creavit Deus cete grandia, & omnem animam viventem atque mutabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile iuxta genus suum.

D. Nolle cupio, quando minimi pisces, vel animalia sive vermiculi, quos scriptura non meminit, creati fuerunt. Et dum ratio inquirenda est, ab elephantum maximo usque ad vermiculum minimum, unde veniant, dum scriptura hic nihil indicavit, M. Intelligendum enim est, quod quando Deus separavit aquas ab aquis, tunc minima animalia quæ de aquis efficiuntur in ipsis aquis natura illorum consistebat, & illi vermes qui in corporibus mortuorum sunt, in ipsis corporibus eorum habent vigorem nascendi: & pisces de aquis procreantur, dum dicit: *Producant aquæ reptile animæ viventis*. D. Si aqua tegebat terram, an terra aquam, quæ lo ut dicas. M. Aqua tegebat terram, quia si aliqua pars terræ elapsa fuerit super aquam, statim erupta esset aqua, & in locum suum terra revertitur. D. Quomodo in Psalmo dicit: *Quia ipse super maria fundavit eam, & super flumina preparavit eam*, si aqua terram tegebat? M. De altiori terra hoc dicit, ubi montes esse videntur, aut de infimis illud dictum est, ubi terra altior est quam aqua: sed magis hoc secundum sensum intelligendum est, quia simplices in Ecclesia super prudentes fundati sunt, viva itaque aquæ dicuntur illi, quia sustentant eos quos inferiores vel infimiores se esse conspiciunt, quia quantum est inter lunam & sidera cœli, tantum est inter sanctam rusticitatem & sanctam simplicitatem. Sequitur:

Benedixit ei dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris. D. Quare ista animalia benedictionem accipere meruerunt, sicut homo? M. Idem intelligamus istam benedictionem in cæteris animalibus permanere,

avelque

avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, & mane dies quintus.

QUESTIONES DE DIE SEXTA.

Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumentum & reptilia, & bestias terrae secundum species suas. Factumque est ita.

AMBROSIVS. D. Quarendū nobis est, si ista animalia venenosa in principio quando creata sunt, venenum habuerunt sicut nunc? Hoc proculdubio sciendum, quia sicut tunc creata fuerunt, ita permanent: sed tamen in principio nocendi non habuerunt potestatem, sicut probare possumus de serpentibus, quando vipera invasit manum Pauli, & nihil ei nocuit, quia potestatem habuit invadendi, nocendi autem non habuit potestatem. Similiter de bestis, quando Daniel missus fuit in lacum leonum, tunc leones illi nihil nocuerunt: aut propterea ista animalia venenosa creata fuerunt ad terrendum hominem, quem Deus praecebat peccantem, ut intelligeret poenas infernales, quia aibi dicitur: *Vermes eorum non moriuntur, & ignis eorum non extinguetur*. Quia obrem bestia inter semetipios nocent, dum de originali peccato non habent unde eis vindicta tribuatur.

DE CREATIONE HOMINIS.

AMBROSIVS.

Et vidit Deus quod esset bonum, & ait: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & fecit Deus hominem ad imaginem Dei.*

D. Hoc primum breviter discimus, non indifferenter accipiendum quod in aliis operibus dicitur: Dixit Deus, Fiat: hic autem dixit Deus, Faciamus. M. Ad simitandam, ut ita dicam, pluralitatem personarum, propter Patrem & Filium & Spiritum sanctum, quam tamen deitatis unitatem intelligendam statim admonuit dicens: *Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei*, quod ita dictum est, tanquam diceret, Fecit Deus hominem ad imaginem suam. Hic etiam illud non est praetereundum, quia cum dixisset, Ad imaginem nostram, statim subiunxit, Et habeat potestatem piscium maris & ceterorum animalium rationis expertium, ut videret intelligamus hominem in eo ad imaginem Dei factum, in quo irrationabilibus animalibus antecellit. Id autem est ipsa ratio exorta, vel mens vel intelligentia. Licet enim subtilissime dilatur ipsam mentem hominis, in qua factus est homo ad imaginem Dei, quandam scilicet rationale vitam distribui in aeterna contemplationis veritatem, & in rerum temporalium administrationem, atque ita fieri quasi masculum & foeminam, illa parte consulente, illa obtemperante: in hac tamen non recte dicitur imago Dei, nisi illud quod inharet contemplandae immutabili veritati, in cuius rei figura Paulus Apostolus virum tantum dicit imaginem & gloriam Dei.

ISIDORUS. Et fecit Deus hominem ad imaginem suam, id est, ad aeternitatem & immortalitatem: ad similitudinem vero ut intellectum mentis habuisset, non ut animalia quae nesciunt discernere inter bonum & malum.

AVGVSTINVS. D. Quid sibi vult intelligi, quod legitur in Genesi, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. M. In mente scilicet, id est, in ratione & intelligentia, ipsa itaque mens, dum cogitat ea quae aeterna sunt, imago Dei dicenda est cogitando aeterna. Vir est, sicut dicit Apostolus Paulus: *Vir non debet velare caput suum, cum sit imago gloriae Dei*, id est, quantumcunque se extenderit in id quod aeternum est. Tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, & ideo non est cohibenda, ut se inde contineat ac temperet: quando vero ea agit vel cogitat quae sunt temporalia, mulier appellatur, tunc non est dicenda imago Dei, & propterea debet velare caput suum, ne nimium sit ad inferiora progressio, ne cum licita agat, illicita concupiscat.

Et creavit Dominus Deus hominem ad imaginem suam, ad ima-

ginem Dei creavit illum, masculum & foeminam creavit eos. D. Quid est enim quod foeminam dicit creare cum masculo, quae adhuc formata non erat? M. Quia de Adam processura erat. Sic etenim in semine arboris mulae occultantur. Primo igitur in radice figitur, deinde in qualitatem arboris, postea in effusione ramorum, & exinde in viriditate foliorum, & cetera: ita & foemina in corpore Adae latet, quia de costa ejus fabricata fuit. Sequitur:

Et benedixit eis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram: & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus caeli, & universis animantibus quae morantur in terra. D. Quare homo istam benedictionem accipere meruit? M. Ne inculpari videretur in procreandis filiis, ut declararet nullum exinde peccatum habere, si legitime nuberent. Si ergo Adam talis est creatus, ut immortalis permaneret, cur eis dicitur, *Crescite & multiplicamini*? M. Hoc namque intelligendum, quia non secundum concupiscentiam carnis, neque ulla mala voluntate debuerunt filios procreare: nec sicut nunc in dolore pariunt filios, sed sicut quisque imperat membra sua aliquid exercere, vel manum in operando, vel pedem in ambulando, ita & illi debuerunt in paradiso foetus procreare. D. Si autem sic debuerunt procreare foetus, quid est quod in paradiso, antequam projecti fuissent, non coierunt simul ut filios procrearent? M. Quia mox creata mulier transgressa est, & de alta immortalitate in ima profundi projecta est. D. Quomodo igitur corpora illorum mutari debuerant, si illi immortales permanent? M. Id intelligendum, quia si non peccassent, mori omnino non potuissent: sed corpora illorum sine mortalitate, postquam numerus ille impletus fuisset, juxta numerum Angelorum in melius commutari debuerunt.

AVGVSTINVS. D. Primus homo mortalis factus est an immortalis? M. Mortalis secundum alia, & immortalis secundum alia. Tale ergo corpus habebat primus homo, quale & nos, sed sine peccato. Non enim habebat legem in membris suis repugnantem legi mentis suae, quod utique merito post praevagationem. Igitur animale corpus habuit Adam, sed ut non senesceret, nec deficeret per illum igni virtutem, quo sustentabatur, quod in paradiso vitae nomen acceperat. Quapropter si Dei praecipuum servasset, obedientiae merito in illud corpus spiritale, quale sanctis in resurrectione promittitur postmodum commutandum: ac per hoc poterat non mori, si Dei praevagationem cohaesisset, non enim sic factus fuerat, ut non possit mori, sicut & ceterae naturae, quae omnino mori non possunt: sed ita ut obedientia immortalem, inobedientia mortalem faceret.

DISCIPVLVS. Si Adam immortalis, aut mortalis fuit: & si mortalis, quomodo immortalis: & si animalis, quomodo spiritualis? aut quare cum ceteris animalibus in commune cibum sumpsit? M. Mortalis erat, & immortalis, mortalis erat, quia potuit mori immortalis, quia potuit non mori. Quia si non peccasset, mori omnino non potuisset: postquam autem peccavit, mortalis factus est. Iterum, Mortalis erat, & immortalis: mortalis erat sua conditione, immortalis Dei beneficio, quod ei praestabatur a ligno vitae, a quo ligno cum peccasset, projectus est ut potuisset mori. D. Quid ergo est, quod nos qui per Christum renati sumus, immortalitatem non accepimus, quae Adam habuit ante peccatum? M. Non enim hoc accepimus, quod in Adam perdidimus, id est, corpus animale: sed tanto melius accepimus, quanto spiritualis corporali praepositum. Vnde ait Apostolus: *Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale*. Non enim recepimus immortalitatem corporis spiritualis, sed recepimus iustitiam, de qua per peccatum lapsus est Adam. De qua etiam dicit Apostolus: *Renovamini igitur spiritu mentis vestrae, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis*. Renovabitur igitur a vetustate peccati non in pristinum corpus animale in quo fuit Adam: sed in melius, id est, in corpus spiritale, cum efficiamur aequales angelis Dei caelestis habitatione. Renovabimur etiam spiritu mentis nostrae secundum imaginem ejus qui creavit nos, quae peccando perdidit Adam. Reno-

vamur etiam carne, cū hoc corruptibile induetur incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, ut sit spiritale corpus, in quod nondum mutatus est Adam, sed mutandus erat quia in corpore portamus imaginem terreni hominis, in mente autem imaginem celestis. Vnde iterum ait Apostolus: *Si est corpus animale, & spiritale: sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam viventem, nō sicut Adam in spiritum vivificantem. Sed non primum quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale.* Primum homo de terra terrenus, secundus homo de cælo celestis. Qualis terrenus, tales & terreni. Induamus & imaginem ejus qui de cælo est, imaginem autē terreni hominis ab ipso exordio humani generis induimus: imaginē verò celestis hominis nunc ex fide portamus, quā habere in resurrectione credimus. Quare non benedixit arbores & herbas, sed hominem & animalia. M. Ideo namq; ista benedixit propter propagandi prolem, aut propter sexum masculini & feminini, aut quia arbores sensum non habent sentiendi & intelligendi, animalia sentiunt, & non intelligunt, homo quidem sentit & intelligit, ideo arboribus non dixit *Crescite & multiplicamini.*

Dixitq; eis Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam asserentem semen super terram, usq; Et factum est ita. Viditque Deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. D. Cū Deo omnia bona creaverit, nihilq; sit quod non ab illo sit conditum, unde malum? *AVGVSTINVS.* M. Malum natura non est, sed privatio boni hoc nomen accepit. Deniq; bonū potest esse sine malo, malū non potest esse sine bono. Non potest esse malum ubi non fuerit bonum: ac per hoc dicimus & Angelum bonum, & Angelum malum: & hominem bonum, & hominem malum. Sed bonum, quod Angelus: malum, quod vitium. Bonum, quod homo, malum, quod viciōsus: Ideoq; quando dicimus bonum, naturam laudamus: quando dicimus malum, non naturam, sed vitium quod est bonæ naturæ reprehendimus. Sequitur.

Factumque vespere & mane dies sextus. Igitur perfecti sunt cæli & terra & omnes ornatus eorum.

INCIPIIT DE DIE SEPTIMA.

HIERONYMVS.

ET complevit Deus die sexta opera sua quæ fecit. Pro die sexta in Hebræo diem septimā habet. Arcubimus igitur Iudeos, qui de otio sabbati gloriantur, quod jam tunc in principio sabbatum dissolutum sit, dum Deus operatur in sabbato complens opera sua in eo, & benedicens ipsi diei, quia in illo universa compleverit. *D. Benedixit, inquit, die septimo, & sancti spiritus illum.* Cur benedixit diem septimum, in quo nihil creavit? *M.* Ne fortē indigens apparere videretur, sicut homo post laborem silius dicit: *Deo gratias, quia perfecti opus meū.* Non enim Dominus ita fecit, sed benedixit diei, in quo nihil creavit: ut demonstraret, quod ei nullus fuit labor cuncta creare, quia tantum dixit Deus. *Fiat, & facta sunt, & ideo ipse in die septimo requievit, ut nos in ipso faceret requiescere.*

AVGVSTINVS. D. Cū requies non sit nisi post laborem, cur Deus requiescere dicitur? an & ipse opere fatigatus est ut requiescere diceretur. *M.* Non in aliqua creatura tanquam ejus bona indigens requievit Deus, sed in seipso. Denique non in aliquo diem, sed post sexti diei opera requiescere legitur. Vnde liquido apparet, nullam creaturam Deum per indigentiam, sed sola bona voluntate fecisse, quod si in aliqua creatura requiesceret, aliquam creaturam indigens fecisset. Ergo quia nullā creaturā indigens fecit, in nulla requievit creatura. Nam quod dicit scriptura, requieville Deum in die septima ab omnibus operibus suis, quæ fecit, hoc intelligi posse arbitror, quod non ipsa bona indigens, quod sit beatorum, requieverit: sed ipsum diem septimum, i. angelicam naturam adduxisse ad requiem suam, ut viderent scilicet in Deo, sicut omnem formandam creaturam, ita & illud videretur, quod nullam creaturā per indigentiam fecisset, sed sola bonitate, hoc enim arbitror posse intelligi requiē Dei. Intelligitur & aliter requies Dei. i. cum nos bona opera requiescere facit.

secundum illum modum quem Deus dicit ad Abraham: *Nunc cognovi quod timeas Deum.* id est, cognoscere te feci, ita & hic intelligitur requiescere Deus, cum sanctis suis requiem præstat. Itē aliter. Requiescere Deus dicitur a condendis novis creaturis, quia post editionem sex dierū operum, nullam deinceps condidit creaturam. Nam quod ait, *Pater meus usq; modo operatur, & ego operor:* non novam condens creaturam intelligitur, sed quā condidit administrandam, ut Iulianus. Septimo die requieville dicitur Deus, nō a creando, cū quotidie ex ejus dispositione ac providentia omnis creatura renoveretur ut constet: sed hoc significatum est, quod post illos sex dies nullam mundo incognitam substantialem speciem aut naturam novam, inexpectamque creaverit. Dies namque iste est primus, ipse est secundus, ipse est novissimus: quia repetitio est septimi diei. *D.* Quare non benedixit diem, in quo lucem angelicam creavit, vel illum in quo omnia perfecit. *M.* Nō enim sanctificans diem, in quo hoc facere inchoavit, neq; eum in quo hoc perfecit, ne illis vel faciendis vel factis, actio ejus gaudium fuisse videretur: sed eum in quo ab ipsis in seipso requievit, & nobis eam per diem septimum ostendit. Ipse tamen illa requie nunquam caruit, sed significans non percipere requiem suam, nisi post perfectionem operis. Et ideo in hac die vesperam non successisse cognoscitur, quia requies nostra in perfectionem operis sine fine in gaudio erit. Sequitur.

Ista generationes cæli & terra, quando creatæ sunt in die quæ fecit Dominus Deus cælum & terram, & omne virgultum agrorum, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret.

D. Inquirenda est ratio, si ista omnia in uno die facta fuerunt, aut per sex dies, sicut scriptura commemorat: & si per sex dies facta fuerunt, quomodo ergo sancta scriptura vera est quæ dicit: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul.* *M.* Ille namq; secundum substantiam re: unum simul omnia creavit. Nam secundum speciem formæ, non simul creavit omnia. Nam sicut mater infantem nutriens in gremio suo expectat ut cōvalescat, ita dñs tarditatem humani ingenij expectavit. Nam in principio apud illum cūcta creata fuerunt, sed non statim in speciem venerunt. Quando verò dixit, *In principio creavit Deus cælum & terram:* tunc omnia sicut diximus, apud ipsum facta sunt, quæcumq; de cælo & terra oritura fuerunt: quævis per sex dies secundum speciem dividere voluisset. Sicut dicit, quarto die sidera in cælo posuisse: tamen primo die apud ipsum, in cælo facta sunt, quæ die quarto in speciem venerunt. Quia sicut in grano sementis multa occultantur, radix, cortex, folia, fructus vel multa alia quæ de ipsa arbore veniunt: ita apud Deum ista omnia prius occultabantur, quæ postea in speciem venerunt. *D.* Ergo si simul omnia creavit, quomodo verum est, quod legi: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* *M.* Pericipiat peritia tua, quia quamvis tunc creasset omnia simul, quocumque die tamen gubernat in rigando, in plantando, in edificando, vel in ceteris rebus. Nam sicut homo qui agrū exerceat, si illum dimittit, incultus remanet: ita & mundus a Deo creatus, sine Dei gubernatione esse nō potest, secundum Apostolum Paulum: *Neque qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed Deus qui incrementum dat.* Alii enim istos septem dies, septem dona gratiæ Spiritus sancti intelligere volunt, id est, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilii & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & spiritum timoris Domini. dicunt namq; per spiritum sapientiæ fecisse Deum cælum & terram, per spiritum intelligentiæ fecisse firmamentum, & separare aquas ab aquis. Per spiritum consilii segregare aquas ab arida, & germinare terram fecisse: per spiritum fortitudinis posuisse luminaria in firmamento cæli, ut dividerent diem ac noctem. Per spiritum scientiæ ornare aquas de reptilibus, & aerem de volatilibus, Per spiritum pietatis vestire terram de animalibus, & hominem creare, & cetera quæ nascuntur. Per spiritum timoris Domini die septimo opus suum sanctificasse. Ita & nos debemus ista septem dona sancti Spiritus in nobis imitari. Per spiritum namq; sapientiæ cælum & terram facere, id est, cælestia meditari, & terrena dere-

lingere,

linquere, vel lucem à tenebris separare, i. opera nostra perfecta à tenebris pravorum operum. Per spiritum intelligentiæ debemus facere firmamentum inter aquas inferiores & superiores, id est, disciplinam sanctam inter vitia & virtutes, ut non declinemus ad vitia. Per spiritum consilii debemus aquas separare ab arida, id est, homines reprobos ab anima sitiienti verbum Dei. Per spiritum fortitudinis debemus ponere luminaria in firmamento cæli, i. dilectionem proximi: quia dixit sanctus Iohannes: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est.* Per spiritum scientiæ debemus aquas ornare de repilibus, &c. id est, de arca cordis nostri vocem ad cælum mittere. Sicut pisces pinnulis suis in altum saltum tribuunt, & volucres cæli in aere volitant: ita & nos sensum nostrum ad superiora levare oportet. Per spiritum pietatis debemus facere serpentes & pecora, & cætera, i. ut simplicitatem ac prudentiam habeamus discernendi inter bonum & malum, & fructum bonorum operum agentes, qualiter valeamus imitari exempla sanctorum, vel ipsam veritatem, ad cuius imaginem facti sumus. Per spiritum inioris Domini debemus requiescere in requie vitæ æternæ, quia *initium sapiens timor Domini est.* d. Istæ generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt in die, quo fecit Dominus cælum & terram, superius septem dies numerati sunt, nunc unus dies dicitur, quo fecit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri, & omnem herbam regionis. m. Hujus diei nomine secundum prophetiam omne tempus hujus vitæ significatur, in quo cælum & terra factum est: i. in quo creaturæ visibiles disponuntur, administrantur atque existunt. Hinc est quod Moyses & distinctè per dies singulos condita omnia retulit, & tamen simul omnia creata subjunxit, dicens: *Istæ generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit Dominus Deus cælum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnesq; herbam regionis.* qui enim diversis diebus creatum cælum & terram, virgultum herbamq; narraverat, nunc uno die factum manifestat, ut liquido ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam exitit condita, quamvis non simul per speciem processit. Sequitur,

Non enim pluerat Dominus super terram: & homo non erat, qui operaretur terram, & fons ascendebat de terra, irrigans universam faciem terra.

AUGUSTINUS, d. Si universam terram rigabat, ergo & montes rigabat, quia montes utique terra sunt. Si montes rigabat, diluvium erat. Et quomodo terra germinaverat herbam virentem, & facientem semen, aut quomodo homo habitabat in terra, si universam terram aqua tegebat. m. Fons positus est singularis pro plurali numero, hoc enim si sollicitè requiras, in scripturis sanctis frequenter reperies. Habes nempe in Psalmo: *Misti in eos mus, an cannam, & comedit eos, & ranam, & exterminavit eos,* dum utique nec una musca nec una rana fuerint. Et alibi: *Venis Locusta.* Non ait Locustæ: sed Locusta. En habet singularem numerum pro plurali. Secundum illud quod ait nobilissimus Poetarum: *Vterumque armato milite complet.* Porro autem propter unitatem naturæ dictum est fons, ut in eo omnes fontes intelligamus, qui sunt in terra: quia quodammodo omnes ex unius abyssi natura emanant. Nam quod ait, *Irigabat universam faciem terra:* non totam terram rigabat, sed partem, à toto enim partem significant, quemadmodum dicimus Christus mortuus est. Christus resurrexit; cum non mortuus fuerit & resurgeret, nisi secundum carnem. Aut ut Ambrosius ait, *fons appellatus est, qui accepto humoris adjutorio irrigabat universam superficiem terra,* aut postquam paradisi plantatus, restagnata est illa abruptio aquarum. Et ille fons divisus est per rivulos ad irrigandam universam faciem terræ, sicut nunc vidimus ire aquas per alveos fluminis, alveosque rivorum & ex eorum excessu vicina perfundere loca: sic & tunc quasi de uno fonte multi processerunt, aut unus fons appellatus est, & in quodam sinu terræ occultatur, & inde omnes fontes parvi & magni progrediuntur. d. Quid est enim quod fons iste manifestè non invenitur, qui irrigare videatur universam faciem terræ? m. Forsitan pro peccato primi hominis parentis nostri Adam iste fons abstrah-

ctus est, ut auferret ubertatem à terra, & majorem laborem exerceret humanum genus.

ITEM ALIBI ISIDORVS

Fons ascendebat de terra irrigans universam faciem terra.) Terra mater Domini, virgo Maria rectissime appellatur, de qua scriptum est, *Aperitur terra, & germinat Salvatorem.* Quam terram irrigavit Spiritus sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Evangeliiis significatur. De inspiratione hominis.

Formavit igitur Dominus hominem de limo terra.) d. Primum enim quod de limo terræ Deus hominem finxit, solet habere quæstionem, qualis ille limus fuerit, vel qua materia nomine limi significata sit: quod quæso mihi quoq; aperias. Solent enim inimici veterum librorum omnia carnaliter intuentes, & propterea semper errantes, etiam hoc mordaciter reprehendere, quod de limo Deus hominem finxit. Dicunt enim: Quare de limo fecit Deus hominem, an defuerat ei melior & celestis materia, unde hominem faceret, ut de labe terræ naturam fragilem mortalemq; formaret: non intelligentes primum, quam multis significationibus vel terra vel aqua in scripturis ponatur. Limus enim aquæ & terræ commixtio est. Diximus enim tabidum & fragile, & morti destinatum corpus humanum, post peccatum esse cepisse. Non enim in nostro corpore illi exhorrescat, nisi mortalitatem quandam natione meruimus. Quid autem mirum aut difficile Deo, etiam si de limo istius terræ hominem fecit: tale tamen corpus ejus efficere, quod corruptioni non subaceret, si homo præceptum Domini custodiens peccare noluisse. Si enim speciem cæli ipsius de nihilo, vel de informi materia dicimus factam, qui omnipotentem artificem credimus: quid mirum si corpus quod de limo qualicumq; factum est, potuit ab omnipotenti artifice tale fieri, ut nulla molestia, nulla indigètia cruciaret hominè ante peccatum, & nulla corruptione tabesceret, itaq; superflue queritur unde homini corpus Deus fecerit, si tamen nunc de corporis formatione dicitur. Si enim non nullos nostros intelligere accepi, qui dicunt: Postquam dictum est, *finxit Deus hominem de limo terra,* propterea non additum, *Ad imaginem & similitudinem suam,* quomodo nunc de corporis formatione dicitur. Tunc autem homo interior significabatur, quando dictum est, *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei.* sed etiam si nunc quoq; hominè ex corpore & anima factum intelligamus, ut non alicujus novi operis inchoatio, sed prius breviter insinuat diligeatior retractatio isto sermone explicetur. Si ergo, ut dixi, hominem hoc loco ex corpore & anima factum intelligamus, non absurdè ipsa commixtio limi nomen accepit. Sic ut enim aqua terram colligit & conglutinat & continet, quando ejus commixtione limus efficitur: sic anima corporis materiam vivificando in unitatem concordem conformat, & non permittit labi & resolvi.

AUGUSTINUS, d. Quæri autem meritò potest, causales illæ rationes quas mudo indidit, cum primum simul omnia creavit, quomodo sint instituta, utrum & quemadmodum vidimus cuncta nascantia, & fructu vel animalium in suis cõformationib; atq; incrementis sua pro diversitate generum diversa spacia peragerent temporu, aut quemadmodum creditur factus Adam sine ullo progressu incrementorum virili ætate continuo formaretur: sicut aqua in vinum convertit, & virga in serpentem. Sed cur nõ utrunq; illas credimus habuisse, ut hoc ex eis futurum esset, quod facturo placuissent? multa secundum inferiores causas futura sunt: sed si ita sunt, & in præscientia Dei verè futura sunt. Si autè ibi aliter ita potius futura sunt, sicut ibi sunt, ubi qui præscit falli non potest. Nā futura dicitur senectus in juvene, sed tamen futura non est, si ante moriturus erit, hoc autè ita erit, sicut se habent aliæ causæ sive mundo contrariæ, sive præsentia reservatæ. Nam secundum quasdam futurorum causas moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad vitam: id utiq; faciens, quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, & in sua voluntate servabat. Ibi enim erat non solum, ut ita Adam

feri possit, verum etiam ut ita eū fieri necesse esset: tamen non facit Deus contra causam, quā sine dubio volens præstituit, quam contra suam voluntatem non facit. Si autem non omnes causas in creatura primitus condita præfixit, sed aliquas in sua voluntate servavit: non sunt quidem illæ quas in sua voluntate servavit existarum, quas creavit, necessitate pendentes. Non tamen possunt esse contrariæ quæ in sua voluntate servavit: quia Dei voluntas non potest sibi esse contraria. Istas ergo sic condidit, ut ex illis esse illud cuius causæ sunt, possit: sed non necesse sit. Illas autem sic abscondit, ut ex eis esse necesse sit, hoc quod ex istis fecit, ut esse possit. Sequitur,

ITEM AVGVSTINVS.

ET *flavit in faciem eius flatum vitæ.* d. Quomodo istū flatum recipimus, si Deus incorporeus est? M. Hoc manifeste sciendum, quia sicut non manibus corporis finxit, ita nec faucibus labiisve sufflavit. Credendum tamen est, atque intelligendum, neque ullo modo dubitandum, quod recta fides habet, animam sic esse à Deo tanquam rem quæ fecerit, non tanquam naturam, cuius ipse est, sive generit, sive quoquo modo pertulerit. De revolutionibus autem animarum quomodo se habeat, vel non habeat philosophorum opinio, Catholicæ tamen fidei non convenit credere animas pecorum in homines aut hominū in pecora transmutare, nam illa quæ feruntur accidisse, ut quidam quasi recordarentur, in quorum animalium corporibus fuerunt, aut falsa narratur, aut iudificationibus dæmonum hoc in eorum animis factum est. Si enim contigit in somnis, ut fallaci memoria quasi recordaretur se homo fuisse quod non fuit, aut egisse quod non egit: quid mirum si quodam Dei iusto occultoque iudicio sinuntur dæmones in cordibus etiam vigilantium tale aliquid posse. Manichæi autem, qui se Christianos vel putant vel putari volunt, in hac opinione translationis vel revolutionis animarum eo sunt illi gentium philosophis, vel si qui alii vani homines hoc putant deteriores & detestabiliores, quod illi animam naturam à Deo natura discernunt. Isti autem cum aliud nihil dicant esse animam, quam ipsam Dei substantiam, atque id omnino quod Deus est non trepidant, eam tam turpiter commutabilem dicere, ut nullum sit herba seu vermiculi genus, ubi eam non esse commixtam, vel quo revolvi non posse mirabili opinentur infania. Proinde quoniam pars cerebri anterior, unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est, atque in facie sunt ipsa quasi organa sentiendi: ideo scriptum arbitror, quod in faciem Deus sufflaverit hominis flatum vitæ: anterior pars posterior merito præponitur, quia & ista ducit illam. Sequitur: Et ab ista sensus, ab illa motus est: sicut consilium præcedit actionem, & quomodo corporalis motus, qui sensum sequitur sine intervallis temporum nullus est. Agere autem intervalla temporum spontaneo motu, nisi per adiutorium memoriæ non valemus. Ideo tres tanquam ventriculi cerebri demonstrantur: unus anterior ad faciem, à quo sensus omnis. Alter posterior ad cervicem, à quo motus omnis. Tertius inter utrumque, in quo memoriā vigere demonstrant, ne cum sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit quod facit oblitus: unde ergo sit ipsa, id est, de qua velut materia Deus hunc flatum fecerit, quæ anima dicitur. Dum quæritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim Deus omnem creaturam, sic anima omnem creaturam corpoream naturæ dignitate præcellit. Per lucem enim & aerem, quæ in ipso quoque mundo præcellentia sunt corpora, magisque habent faciendi præstantiam, quā patiendi corpulentiam, sicut humor & terra tanquam per ea quæ spiritui similia sunt, corpus administrat. Nunciat enim aliquid lux corporea, cui autem nunciat non est hoc quod illa: & hæc est anima, cui nunciat: non illa quæ nunciat: & cum affectiones corporis molestè sentit, actionem suam qua illi regendo adest, turbato ejus temperamento impediri offenditur. Et hæc offensio dolor vocatur, & aer qui nervis infusus est, parat voluntati ut membra moveat, non autem ipse voluntas est

Namque aliud esse animam, alia hæc ejus corporalia ministeria vel vasa vel organa, vel si quid aptius dici possunt. Hinc evidenter elucet, quod plerumque se vehementer cogitatione intentione averit ab omnibus, ut præ oculis patientibus recteque valentibus multa posita nesciat. Nam & obliviscitur aliquando, & unde veniat, & quod eat, & trahit imprudens villam quæ tendebat, natura sui corporis sana, sed sua in aliud avocata. Omne quippe corpus in omne corpus mutari posse, credibile est: quodlibet autem corpus mutari posse in animam, credere absurdum est. Illud ergo videamus, utrum forsitan verum esse possit, quod certè humanæ opinioni tolerabilis mihi videatur. Deū in illis primis operibus qui simul omnia creavit, etiā animam creasse, quam suo tempore membris ex limo formati corporis inspiraret, cuius corporis in illis simul conditis rebus rationem creasse causaliter, secundum quā feret, cum faciendum esset corpus humanum. Nam neque illud quod dictum est, ad imaginem suam, nisi in anima: neque illud quod dictum est, masculū & feminā, nisi in corpore rectè intelligimus. Credatur ergo si nulla scripturarum auctoritas seu veritas contradicit, hominem ita factū sexto die, ut corporis quidē causalis in elementis mundi, anima verò jà ipsa crearetur: sicut cum primus conditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, hoc est inspirando formato ex limo corpori insereret. Quod si ita est, fatebitur non in eo rerum genere animam primitus creatam, ut esset præcisa futuri operis sui, vel iusti vel iniqui: neque enim ex his tantum laudandus est Deus, quibus præscientiam dedit, cum rectè laudetur etiam quia peccata creavit, quibus est natura humana præstantior, etiam in ipsis peccatis: natura quippe hominis ex Deo est, non iniquitas qua se ipse involvit male utendo liberiore arbitrio, quod tamen si non haberet in natura rerum, minus excelleret. Cogitandum est quippe homo iuste vivens, etiam non præcise futurorum, & ita vivendum est excellentia voluntatis bonæ, quam impediatur ad rectè vivendum, & qui placendum quod ignarus futuri vivit ex fide. Hujusmodi ergo creaturam quisquis nolit esse in rebus, contradicit Dei bonitati: quisquis autem penas eam non vult luere pro peccatis, inimicus est æquitati. His enim omnibus divinitus scripturæ testimonium, quam esse veracem, nemo dubitat, nisi infidelis & impius. Ad illam sententiam dudum sumus, ut diceremus, Deum ab exordio seculi primum simul omnia creasse. Quædam conditis jam ipsis naturis, quædam præconditis causalibus: sicut non solum præsentia, verum etiam futura fecit omnipotens, & ab eis factis requievit, ut eorum deinceps administratione atque regimine crearet etiam ordines temporum & temporalium. Nunc tamen quam Deus inspiravit homini sufflando in ejus speciem, nihil confirmo, nisi quia ex Deo sic est, ut non sit substantia Dei, & sit incorporea, id est, non sit corpus, sed spiritus: non de substantia Dei generitus, nec de substantia Dei procedens, sed factus à Deo: nec ita factus, ut in ejus naturam natura ulla corporis vel irrationalis anima verteretur.

RELIQUÆ QUÆSTIONES
de natura animæ.

In *sufflavit in faciem eius spiraculum vitæ.* d. Per spiraculum vitæ quid intelligere debemus? M. Hoc est animam facere, sicut per Esaiam dicitur: *Species ex me procedit, & omnem flatum ego feci.* d. Quid est enim quod anima quæ innocens creata est, in corpus introivit, quod Deus præcisebat peccatum. M. Absit hoc recipiendum, ut propterea anima creata fuisset, ut in corpus quod Deus præcisebat peccatum, introisset, & ad hoc reservata esset: quia si sic esset, Deus auctor peccati fuisset. Sed non est ita. Magis autem intelligendum atque recipiendum, quod Deo inspirante ipsa voluntaria introisset in corpus administrandum ipsum, quia per animam sentitur corpus: quia si anima non est, corpus mortuum est. d. Quid ergo est anima? aut si est aliqua res, unde animæ fiant, quid ipsa est? quid nomen ejus? quæ species? quem usum in rebus con-

ditis teneravit, an non? Si vivit, quod confert universitatis affectibus beatam vitam ducit, an miseram? Quid est ergo anima? cœlum non est, neq; terra, neque aer, neque ignis, non aqua, non Deus, non sidera, non visus, non auditus, non gustus, vel cœtera, quod enumerare longum est, quæ in cœlo sunt, & in terra. Unde ergo est anima? *M.* Anima ex Deo data est, & ex nihilo facta: quia homo qui de terra factus est, in terram revertitur: similiter nives & procellæ, quæ ex aqua sūt, & aer sumit de terra, in aquam revertuntur. Et iterū de terra, ex qua sumpta sūt in aere: anima verò non habet ullum elementum, ad quod revertatur, nisi ad creatorem suum postquam de corpore exierit, ut ipso moderante recipiat quod meretur. *D.* Inquirenda est ergo ratio, unde homini anima veniat, quando nascitur. *M.* Alii dicunt, quod sicut caro de carne nascitur, ita anima de anima nascatur. Sed hoc scriptura non narrat ullo loco, unde anima homini veniat, quando natus est: neq; de ipsa anima mulieris, quomodo edita fuisset, sicut narrat de carne, quomodo facta est. Alii verò meliùs sentiunt, quòd uno quòd; homini anima à Deo data sit, quando natus est, sicut in Esaiâ scriptum est: *Spiritus ex me procedit, & omnem statum ego feci, i. omnem animam.* Et sicut in Psalmo scriptum est: *Qui fixit singularem corda eorum.* Et alii temerariè dicunt, quòd tunc animæ omnium creatæ fuissent, quando simul omnia fecit, & in quodā loco occultantur, donec homo natus sit, & tunc ei data sit anima ex Deo. Sed hoc non est in rebus nostris considerandum, quid vel lineat, vel non lineat, quomodo anima data sit homini, quod scriptura non narrat ullo loco. Nos non possumus discernere quod veritas tacuit, & nihil aliud sonat scriptura de hac re, nisi hoc tantum, quomodo anima à Deo data sit. *D.* Ergo Salvator noster unde habuit animam? *M.* Non de Adam, sed unde Adam, id est. ex Deo: quia quamvis de propagine peccati descenderit, tamen de propagine peccati non concepit, quia nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati: non enim inde accepit reatum moriendi. *D.* Et anima quando de hoc corpore migraverit, est corporalis an incorporalis? *M.* Incorporalis quidem est. *D.* Quomodo ergo portatur, si incorporalis est? *M.* Incorporata quidem in suis corporibus. *D.* Et ubi portatur ad locum corporeum an incorporeum? *M.* Ad loca incorporea similia corporalibus. *D.* Queritur ergo, si potest anima absque corpore inter Angelos in perpetua beatitudine consistere sine defectu. Quid ergo opus est ut iterum surgat corpus, ut illam tunc immortalē induat, quam nunc mortalem deposuit? *M.* In est quidem corporis administratio, quo detardatur animus, ut non in illud summū pergat, donec confurgat corpus, ut quod nunc ei sarcinum est, tunc sit in gloria. *D.* Quid ergo opus est ut parvuli, qui parentes habent Christianos patrem & matrem, iterum renascantur per aquam baptismatis? *M.* Quia uniuersique in originali peccato nascitur. *& nisi renatus sit per aquam baptismatis, non potest introire in regnum Dei.*

DE PLANTATIONE PARADISI

HIERONYMVS in libro Quæstionum Hebraicarum ita: *Et plantavit Dominus Deus paradysum in Eden contra orientem.* Pro paradiso ortum habet, id est, Gan. Porro Eden delicia interpretatur. Pro quo Symmachus translulit, paradysum florentem, nec non quod sequitur contra orientem in Hebræo Mikedem scribitur, quod Aquila posuit, *and apsis.* Et nos ab exordio possumus dicere, Symmachus verò, *in septuaginta;* & Theodotion, *in septuaginta.* Quod & ipsum non orientem, sed principium significat. Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam cœlum & terram faceret, paradysum ante condiderat. Sicut legitur in Hebræo: *Plantaverat autem Dominus Deus paradysum in Eden à principio.*

AVGUSTINVS in Hexamero: *Et plantavit Deus paradysum in Eden ad orientem, & posuit ibi hominem, quem finxit.* Non ignoro de paradiso multos multa dixisse, tres tamen de hac re quasi generales sunt sententiæ. Vna

eorum qui tantummodò corporaliter paradysum intelligi volunt: alia eorum, qui spiritualiter tantum: tertia eorum, qui utroq; modo & corporaliter & spiritualiter. Breviter ergo dicam, tertiam mihi fateor placere sententiam. *Plantaverat ergo Deus paradysum in delicijs, hoc est, ad orientem, & posuit ibi hominem quem finxerat.* Sic enim scriptum est: *quia sic factum est, ut quidam sapiens ait, quod in quodam loco iste paradysus plantatus est, ubi homo terrenus habitare potuit.* Nam paradysus spiritualiter intelligitur, ubi nunc animæ sanctorū de corpore exeuntes, pergunt, in cuius figuram iste paradysus plantatus fuit secundum rerum gestarum fidem. Illud planè quod sequitur: *Et lignum vitæ in medio paradysi, lignumque scientiæ boni & mali.* Diligentius considerandum est, ne cogat in allegoriam, ut non illa ligna fuerint, sed aliud aliquid nomine ligni significet. Dicitur enim de sapientia *lignum vitæ est, amplectentibus eam.* Verum tamen cum sit Hierusalem æterna in cœlis, etiam in terra civitas, qua illa significaretur, cõdita est: & Sara & Agar quamvis duo Testamenta significant, erant tamen etiam quedam mulieres duæ, & cum Christus per ligni passionem fluente spiritali nos irriget: erat tamen & petra qua aquam scientiæ populo ligno percussa manavit. De qua dicitur: *Petra autem erat Christus.* Non sicut ille vitulus saginatus qui minore filio revertente in epulas cæsus est. Ibi quippe ipsa narratio figurarum est non rerum gestarum figurata significatio, sed illud etiam in rebus gestis factum est: hoc autem tantum in figuris prædictum. Sic & sapientia, id est, ipse Christus lignum vitæ est in paradiso spiritali, quo misit de cruce latronem: creatus est autem, quod eã significaret lignū vitæ in paradiso corporali. Nec sine myllestis rerum spiritualium corporaliter præsentatis voluit hominem Deus in paradiso vivere. Era: ergo ei in lignis carceris alimentum: in illo autem sacramentū, quid significans, nisi sapientiam, de qua sic dicitur est: *Lignum vitæ est amplectentibus eam, quemadmodum de Christo diceretur: Petra manans est hientibus eum.* Illud quoq; addo, quanquã corporalem cibum talē, tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur: non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta. Profectò enim licet usitatus panis al quid tamè ampliùs habuit, cuius una colliride homine Deus ab indigentia famis dierum quadraginta spatio vindicavit. Sequitur. Nunc videamus de ligno scientiæ boni & mali, cur istud nomen accepit: quia valde bona omnia Deus creavit. Id dignoscendum boni & mali quantum fuisset inter obedientiæ bonum & inobedientiæ malum, quia si inde transgressus esset, malum illi esset: si verò servasset præcepta conditoris sui, bonum illi fuisset, quoniam si transgressus non fuisset, experimentum pœnæ non didicisset. *D.* Et fons ascendebat de loco voluptatis, ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita, vel in qua uor partes, quomodo intelligendum est?

AVGUSTINVS, *M.* Ne quis ex hoc moveatur, quòd de his fluminibus dicitur aliorum esse fontes novos, aiorum autem prorsus incognitos, cum id potius credendum sit, quomodo locus ipse paradysi cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarum partes dividi, sicut fidelissima scriptura testatur. Sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi ipse sub terras, & post tractus prolixarum regionum locis aliis erupit, ubi tanquam in suis fontibus non esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat.

ITEM AVGUSTINVS. Flumen autem, quod procedebat ex Eden: id est, ex delicijs & voluptate & epulis: quod flumen à Propheta significatur in Psalmo, ubi ait: *Torrente voluptatis tuæ posabis eos.* Dividitur, inquit, in quatuor partes, & quatuor virtutes significat: prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam. Dicitur autem Phison, ipse est Ganges, Geon autem Nilus, quod etiam in Hieremia Propheta animadverti potest. Nunc in alijs nominibus appellantur, sicut nunc Tiberis dicitur fluvius, qui priùs Albula dicebatur. Tigris autem & Eufrates etiam nunc eadem nomina tenent, quibus tamen nominibus virtutes, ut dixi, spirituales significantur, quod etiam ipse

rum nominum interpretatio docet, si quis Hebræam linguam vel Syram consideret. Sicut Hierusalem, quamvis sit vilibilis & terrenus locus, significat tamen civitatem pacis spiritualiter: & Sion quamvis sit mons in terra, speculationem tamen significat, & hoc nomen in scripturarum allegoriis ad spiritualia intelligenda sæpè transfertur, & ille, qui descendebat ab Hierusalem in Iericho, sicut Dominus dicit, & in via vulneratus, sanctus & semivivus relictus est à latronibus. Utique loca ista terrarum quamvis secundum historiam in terra inveniuntur, spiritualiter cogit intelligi Prudentia ergo, quæ significat ipsam contemplationem veritatis, ab omni ore humano aliena, quia est ineffabilis, quam si eloqui velis, parturis eam potius quam paris: quia & ibi audivit Apostolus ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Hæc ergo prudentia terram circum, quæ habet aurum & carbunculum, & lapidem prasinum, id est, disciplinam vivendi, quæ ab omnibus terrenis sordibus, quasi decocta enitescit, sicut aurum optimum: & veritatem, quam nulla falsitas vincit, sicut carbunculi fulgor nocte non vincitur: & vitam æternam, quæ viriditate lapidis prasini significatur, propter virorem qui non arefcit: fluvius autem ille, qui circum terram Aethiopiæ, multum calidam atque ferventem, significat fortitudinem calore actionis alacrem atque impigiam. Tertius autem Tigris vadit contra Assyrios, & significat temperantiam, quæ resistit libidini, multum advertenti consiliis prudentiæ. Unde plerumque in scripturis Assyrii adversariorum loco ponitur. Quartus fluvius, non est dicendum cœtera quid vadit, aut quæ terram circumeat. Iustitia enim ad omnes partes animæ pertinet, quia ipsa ordo & æquitas animæ est, quæ sibi tria ista concorditer copulatur: prima, prudentia, secunda fortitudo, tertia temperantia, & instituta copulatione atque ordinatione iustitia.

RECAPITULATIO DE PARADISO, fonte ac fluminibus, & ligno vitæ.

ISIDORVS.

Lantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio. Paradisus Ecclesia est, sic enim de illa legitur in Canticis canticorum: Hortus conclusus est soror mea: à principio autem paradisus plantatur, quia Ecclesia Catholica à Christo principe omnium condita esse cognoscitur. Fluvius de paradiso exiit, imaginè portat Christi, de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis, & dono baptismi. De quo bene per Prophetam dicitur, Dominus Deus noster fluvius gloriosus exiit in terrâ, sicut enim. Quatuor autem paradisi flumina, quatuor sunt Evangelia, ad prædicationem in cunctis gentibus missa. Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opus, era eorum. Lignum vitæ sanctus sanctorum, utique Christus ad quem quisque si porrexerit manum, vivet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali, proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio est positum ad dignoscendum bonum & malum, de quo relicta gratia Dei gustaverit, morte moriatur. Sequitur. d.

Attulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur & custodiret illum. Quid rogo operaretur, quid custodiret paradysum, non aliud quid? M. Ista scientia duplicem intelligentiam parit: sive enim operaretur homo paradysum, id est, in paradiso aliquid operaretur, non necessitate victus, sed delectatione operabatur, adhuc non peccaverat, nec ei terra spinas & tribulos germinaverat, ut in sudore faciei suæ ederet panem suum, Hoc nepe meruit post peccatum: ante peccatum igitur non indigentia, non necessitate, sed sola, ut diximus, voluntate operabatur paradysum per agriculturam, & custodiebat per disciplinam, non contra bestias, neque contra aliqua animalia, paradysum custodiebat: sed sibi scilicet ne amitteret peccando, quod custodire poterat obediendo. Sive ipsum homines ponens Deus in paradysum, ut operaretur & custodiret. Operaretur scilicet ut bonus esset, & custodiret ut tutus esset quolibet horum dicitur: sive homo

operaretur Paradysum per agriculturam, & custodiret per disciplinam, sive ipsum hominem Deus operaretur, ut bonus esset ac tutus, quolibet horum intelligas rationem, habet juxta utrumque intellectum. Sequitur,

Præcepitque ei Dominus dicens: Ex omni ligno paradysi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque die comederis ex eo, morte morieris.

AVGUSTINVS. D. Dum Deus minaretur homini mortem, die quo vetitum cibum tetigerit, cur non eodem die mortuus fuerit, sicut scriptura dicit: In quacunque die comederis ex eo, morte morieris? M. Quatuor esse mortes sancta scriptura manifestissime ostendit. Prima mors est animæ, quæ suum deserit creatorem: cum enim deserit, peccat. Sine, inquit Dominus in Evangelio, mortuus sepelire mortuos suos. Ecce habes secundam animam sepelientes mortuos, & quos sepeliunt secundum carnem mortuos. Hæc itaque sententia duas mortes manifestissime ostendit: unam animæ, alteram corporum. Tertia solius est animæ, quam dum ex hoc corpore exierit, patitur. Secundum illud quod in Evangelio de illo divite legitur: Passer Abraham, inquit dives, mitte mihi Lazarum, ut digno suo refrigeret linguam tuam, quia crucior in hac flamma. Quarta autem mors, cum anima receperit corpus, ut in ignem mittatur æternum. Secundum illud quod Dominus in Evangelio de futuro judicio dicit: Ite in ignem æternum, &c. Die itaque quæ peccavit Adâ, in anima mortuus est. Sicut enim corpus vivit ex anima, ita anima ut beatè vivat, vivit ex Deo. Ergo defuncta anima Adæ, jure dicitur mortua, ex qua tres postea secutæ sunt mortes: ut enim hæc sublequeretur prima præcessit; quia eo die quo peccavit Adam, in anima mortuus est. D. Quomodo poterat mortem timere Adam, quam nullatenus sciebat? M. Sicut enim nos scimus resurrectionem, quam nullam experti sumus nec vidimus, ita & ille sciebat mortem. Sciens igitur quod exiit anima à corpore faciat mortem, & dum revera fuerit in corpus suum, faciat resurrectionem (ecce scimus resurrectionem, quam nūquam experti sumus.) Sic & ille sciebat, utique mortem non adhuc per experientiam, sed per scientiam. Sciebat quippe quid esset vivere, & per privationem vitæ sciebat utique mortem. Sic sciuntur tenebræ per privationem lucis, & sicut silentium per privationem vocis: ita sciebat Adam mortem per privationem vitæ. Sequitur,

AUGUSTINVS. D.

Dixit quoque Deus, non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Quomodo hoc intelligendum est? M. Certe si a me queratur, ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium, nihil aliud probabiliter occurrit, quam propter filios procreandos: sicut adiutorium feminæ est in terra, ut viginti ex utraque nascatur. Nec video quid prohibere poterit, ut esset eis etiam in paradiso honorabiles nuptiæ, ut sine ullo iniquo ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore pariendi fecerit, ex eorum semine gigneretur: non ut morientibus parentibus filii succederent, sed ut illis qui genuissent, in aliquo formæ statu manebus, ex ligno vitæ, quod ibi plantatum erat, corporalem vigorem sumebus, & illi qui gignerentur ad eundem producerentur statum, donec certo numero impleto si iuste omnes obedirentque viverent, fieret in æternam vitam commutatio. Sicut considerari potest & de Enoch, qui filius genitis Deo placens non mortuus, sed translatus est. Cur ergo & Adam & Eva, si iuste viventes, castè filios procrearent, non eis possint translatione non morte succedentibus cedere; quæ cum ita sint, cur non credamus eos ante peccatum ita genitalibus membris ad procreandos filios imperare potuisse, sicut cæteris quæ in quolibet opere anima sine ulla molestia, & quasi pro ritu voluptatis movet, ut eo nutu imperarent membris, quibus fetus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, ut neque cum ardore feminaretur, neque cum dolore pareretur. Nunc verò transgrediendo præceptum, motum legis illius, quæ repugnat legi mentis in membris, concepta mortis habere meruerunt, et quid hæc poena iustius quam ut non ad omnem nutum serviat cor-

pus

pus, id est, famulus animæ, sicut Domino suo detrectavit ipsa servire.

Formatus igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terra, & universis volatilibus cæli, adduxit eam ad Adam, & reliqua. J. D. Nunquid nam sic adduxit Deus ad Adam cuncta animalia, & universa volatilia cæli, quomodo adducunt aucupantes aut venantes ad retia? an forsitan vox de nube facta est iussionis, quam intelligerent tanquam rationalis animæ, & ea audita nihilominus audierunt. M. Non hoc acceperunt animalia aut volatilia, ut sint ratione capacia, per quam obedire possint creatori suo: in suo tamen genere obtemperant Deo, non rationali voluntatis arbitrio, sed sicut movet ille omnia temporibus opportunis, non ipse temporaliter amotus. movet itaque seipsum sine tempore & loco, movet creatum spiritum sine loco temporaliter, movet creaturam corpoream temporaliter & localiter. Præcedit substantia, quæ tantum temporaliter movetur: præcedit itaque sententia, quæ nec temporaliter, nec localiter movetur. Illa quæ temporaliter movetur, id est spiritus conditus, movet seipsum per tempus sine loco, movetur corpus per tempus & locum: spiritus verò creator movet seipsum sine tempore & loco. Igitur spiritus rationalis, qui est in hominibus, seu irrationalis etiam, & visus movetur, sed rationalis habet intelligentiam, per quam judicare possit, utrum visus consentiat, an non consentiat: animalia verò aut volatilia non acceperunt hoc iudicium, pro suo tamen genere atque natura visus aliquo tacta propelluntur. Unde angelica natura iussa Dei perficiens, movet visus omne genus animantium ducens, quò ille nescit. Si homines possunt nonnulla animalium genera manivèra facere, ita ut quosdam voluntates hominum facere videantur, quomò magis hoc angeli possunt? D. Quæ causa facit, ut Deus, quem alius moveri, non moveatur in tempore: aut spiritus creatus, qui movetur in tempore, non moveatur & loco? M. Dominus, qui instituit tempora, & est ante tempora, nihil in eo est præteritum aut futurum, nullum consilium novum, nullaque novæ cogitatio: quia si scilicet sit, nova & accedens. Nam si accedit Deo aliquid, jam non est immutabilis. Igitur incommutabilis Deus est, nihil illi accedit, nulla nova cogitatio: nullum novum consilium. Ideò non movetur in tempore. Spiritus verò conditus, sicut est Angelorum, quanquam sine tempore contemplantur Dei æternitatem & claritatem: quia ex tempore in inferioribus iussa Dei perficiunt, jure creduntur moveri in tempore. Corpora verò sua in locum movendum descendunt de cælo, & ascendunt in cælum: spiritus itaque hominum movetur in tempore, reminiscendo præterita, futura expectando, aliqua nova discendo. Neque enim cum recordor aliquam lætionem, ac aliquam civitatem, sic commotus est spiritus meus cogitando, ut hæc recordaretur ex tempore, ita motus est & loco, quod si in loco movetur an in cælo, an in terra movetur: quia sine cælo & terra nullus est locus. Ubi enim fuit ipse spiritus, in cælo an in terra, ut videret ipsam lætionem, vel ipsam civitatem. Ergò si in nullo loco vidit, ut recordaretur, in seipso vidit: & quia initium habet, cogitatio est omne quod initium & tempus habet. Igitur secundum supra dictam rationem spiritus creatus per tempus moveri potest, non per locum: spiritus verò creator sine tempore & loco, corpus autem & tempore & loco. Sequitur:

Immisit ergò Dominus Deus soporem in Adam, & tulit unam de costis ejus, utique: hæc vocabitur virago, quia ex viro suo sumpta est.

HIERONYMVS. Et misit Dominus Deus costam super Adam, pro costali, id est, mentis excessu: in Hebræo habet Thardema, quod Aquila καταφορά, Symmachus κάθη, id est, gravem & profundum soporem interpretati sunt. Denique sequitur: *Et dormivit.* Id ipsum verbum & in Jonæ sterentis somno positum est. Sequitur:

Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur mulier, quoniam ex viro sumpta est. Non videtur in Græco & Latino retinere, cur mulier appelleretur, quia ex viro sumpta sit: sed etymologia in Hebræo sermone ser-

vatur. Vir quippe vocatur Is, mulier Ilsa. Unde & Symmachus pulchre etymologia etiam in Græco voluit custodire, dicens: *ἀπὸ κληρονομίας ἀδελφῆ, ὅτι τὸ ἀδελφὸς ἀπὸ ἀδελφῆ ἀπὸν* quod nos Latine possumus dicere: *Hæc vocabitur virago, quia ex viro sumpta est.* Porro Theodotio aliam etymologiam suspicatus est, dicens: *Hæc vocabitur assumptio, quia ex viro sumpta est.* Potest quippe Ilsa secundum varietatem accentus & assumptio intelligi.

AUGUSTINVS. Quòd liquæritur de facta pius muliere, quomodo se habeat causabilis illa conditio, utrum jam id habebat, ut secundum eam necesse esset ex virili latere feminam fieri, an hoc tantum habebat ut fieri possit: ut autem ita fieri necesse esset, non ibi jam conditum, sed in Deo erat absconditum. Dicam quid mihi videatur, omnes istæ naturæ utratifimos cursus habent, quasdam naturales leges suas ex his velut primordiis rerum omnia quæ fiunt, suo quo tempore exortus processuque sumunt, sineque & decessiones sui cursus generis. Unde fit ut de grano tritici non nascatur faba, vel de homine pecus. Super hunc autem motum cursumque rerum naturalem potestas creatoris habet apud se posse de his omnibus facere aliud, quam eorum quasi terminales rationes habent. Horum & talium modorum rationes non tantum in Deo sunt, sed ab illo etiam rebus creatis indicæ atque concretæ. Ut autem lignum de terra excitum, aridum, perpolitum, sine ulla radice, sine terra & aqua repente floreat, & fructum gignat, dedit quidè naturis, quas creavit, ut ex eis & hæc fieri possint. Verumtamen & alio modo dedit, ut nec hæc haberent in motu naturali, sed in eo quo ita creata essent, ut eorum natura suæ voluntati amplius subjaceret. Habet ergò Deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inservit: ibi est & gratia, per quam salvifiunt peccatores. Nam quod attinet ad naturam iniquam suam voluntate depravatam, recursum per semetipsam non habet, sed per Dei gratiam: propter quòd mysterium gratiæ hujus Apostolus absconditum dixit non in mundo, sed in Deo, qui universa creavit. Quamobrem omnia etiam, quæ ad hanc gratiam significandam non naturali motu rebus, sed mirabiliter facta sunt, eorum etiam causæ in Deo absconditæ fuerunt, quorum si unum erat quòd ita mulier facta est de latere viri, & hoc dormientis, non habuit hic prima rerum conditio, quando sexta die dictum est: *Mesculum & feminam fecit eos, ut femina omninò sic fieret: sed tantum hoc habuit, quia & sic fieri possit.* Ne contra causas, quas voluntate instituit, mutabili voluntate aliquid faceret. Quod autem fieret, ut aliud omninò futurum non esset, absconditum erat in Deo, qui universa creavit.

AUGUSTINVS de anima mulieris, Quo modo de carne mulieris, quemadmodum facta sit, Scriptura narravit. Tacuit autem de anima, multò magis nos fecit intentos, ut de hoc modo reselli possint, si non possint, qui credunt animam de anima hominis, sicut de carne carnem fieri à parentibus in filios, utriusque rei transfusis seminibus. Hinc enim primitus moventur ut dicant, quòd unam animam Deus fecerit, quam sufflavit in faciem hominis, quem de pulvere fixerat, & ut ex illa jam ceteræ crearentur animæ hominum: sicut ex illius carne omnis etiam caro hominum. huic suspicioni facile occurritur: Si enim propterea putant animam mulieris ex anima viri factam, quia non scriptum est quòd in mulieris faciem sufflaverit Deus: cur credunt ex viro animam quæque feminam, quando ne id quidem scriptum est: ac primum illud quidem firmissimè tenemus, animam naturam non in naturam corporis converti, ut quæ jam fuit anima, fiat corpus: nec in naturam animæ irrationalis, ut quæ fuit anima hominis, fiat pecoris: nec in naturam Dei, ut quæ fuit anima, fiat quod Deus est. Illud etiam non minus certum esse debet, animam non esse nisi creaturam Dei. Nunc itaque & illud consideremus, utrumne vnam confirmet sententiam, sed utriusque possit accommodari quod scriptum est: *Per unum hominem peccatum introiit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Ex his enim verbis Apostoli,

qui defendunt animarum propaginem, sententiam suam sic aliter moluntur. Si secundum solam carnem, inquit, potest intelligi peccatum, vel peccator, non cogimur in his verbis ex parentibus animam credere. Si autem in quam vis per illecebram carnis, non tamen peccat anima: quomodo accipiendum est quod dictum est, *In quibus omnes peccaverunt*, si non ex Adam etiam anima, sicut caro propagata est. Verissimè quidem ac veracissimè scriptum est: *Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem*. Sed tamen carnem sine anima concupiscere nihil potest, quod omnis doctus atque indoctus non dubitet, ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causâ non est in anima sola: sed multo minus est in carne sola. ex utroque enim erit ex anima, scilicet quod sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne autem, quod sine illa carnis delectatio non sentitur. Carnem itaque concupiscentem adversus spiritum, dicit Apostolus, carnalem proculdubio delectationem, quam de carne & cum carne spiritus habet adversus delectationem, quam solus habet. Nam cum spiritus membrum corporis imperat, ut huic desiderio serviant, quo solus accenditur, velut cum allumitur codex cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur. Cum denique panis frangitur elucens, obedientiam caro exhibet, non concupiscentiam movet. nis atque hujusmodi desideriis, quibus sola anima concupiscit, cum adversatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectet. Tunc dicitur caro concupiscere adversus spiritum, contra quod peccatum militant sub gratia constituti, non ut non sit in eorum corpore, quia de vita mortale est, ut mortuum judicatur, sed ut non regnet. Non autem regnat, cum desiderii eius non obeditur, secundum hanc sententiam nec rem absurdissimam dicimus, quod caro sine anima concupiscat. Nec Manichæis consentimus, qui cum viderent carnem non posse sine anima concupiscere, aliam quandam animam suam ex alia natura Deo contraria carnem habere putaverunt. Nec alicui animam non esse necessariam Christi gratiam dicere cogimur. **D.** Cum dicitur nobis: *Quid me vit anima infantis, unde illi perniciosum sit non percepto baptismo exire de corpore?* **M.** Quibus responderetur, animas quidem corporibus hominum Deum novas singulariter dare, ad hoc ut de carne peccati de originali peccato veniente recte vivendo, carnalisque concupiscentias sub Dei gratia subigendo meritum comparent, quo cum ipso corpore in melius transferantur tempore resurrectionis: sed necesse est, ut cum membris terrenis atque mortalibus maxime, quæ de peccati carne propagatis miro modo coarparentur, ut ea primitus vivificare post etiam a tatis accessu regere possint, tanquam oblivioni prægraventur, quæ si esset quodammodo indigestibilis, creatori tribuitur. Cum verò paulatim ab hujus oblivionis tempore anima respicit, quid ei obest illam velut somno paulatim immergi, unde paulatim evigilans in lucem intelligentiæ emergat: sed ante quam per atatem possit secundum spiritum vivere, necesse habet Mediatoris sacramentum: ut quod per eius sacramentum & fidem nondum potest, per eorum qui diligunt, fiat. Quid ergo aliquis ait: Si non curaverint sui vel infidelitate vel negligentia, an forte nihil obest? Quid ergo prodest ei cui subvenitur? Hi pro causa sua quid respondere possint, qui secundum Scripturas sanctas, vel quod apud eas invenitur, vel quod eis non adversetur, conanter asserere, animas novas non de parentibus tractas corporibus dari, nondum me audisse, vel alicubi legisse confiteor: sed etiam vincant non certo, sed probando, qui animarum traducem affirmant, non erit tamen consequens, ut etiam Christi anima ex illius prævaricatoris traduce venisse credenda sit. Nam corpus Christi quamvis ex carne femineæ sumptum sit, quæ de illa carnis peccati propagine concepta fuerat: tamen quia sic ex ea non conceptus est, quomodo fuerat illa concepta: nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Denique si à me quaeratur, unde accepit animam Christus Jesus: malum quidem hinc audire meliores atque doctiores: sed tamen pro meo captu libentius responderem, non de Adam; sed

unde Adam, i. ex Deo. Est enim in epistola, quæ scribitur ad Hebræos, locus quidam diligenti consideratione dignissimus. Cum enim per Melchisedech, in quo hujus rei figura præcellerat, discerneret sacerdotium Christi à sacerdotio Levi. *Videte, inquit, qualis hic est, cui & decimam partem Abraham dedit de primitiis Patriarchæ*. Non autem ex illo ibi decimatus est, cuius caro inde non fervorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad præfigurandam medicinam pertineret: illud in Abraham carne decimabatur, quod curabatur, non illud unde curabatur. Eadem namque caro non Abraham tantum, sed ipsius primi terrigenique hominis simul habebat, & vulnus prævaricationis, & medicamentum vulneris. Vulnus prævaricationis in lege membrorum, medicamentum: vulneris in eo quod inde sine opere concupiscentiæ de virgine assumptum est propter mortis sine iniquitate confortium, & sine salutate resurrectionis exemplum. hic forte dicent: Sicut potuit ibi esse secundum carnem & non decimari, cur non etiam secundum animam sine decimatione potuerit, quia in corpore femine potest esse vis invisibilis, quæ in corporaliter numeros agit: non oculis, sed intellectu discernenda ab ea corpulentia, quæ visu tactuque sentitur. Sed quid laborem in re, quæ persuadere i verbis nemini potest, nisi tantum ac tale ingenium sit, quod possit legentis prævolvere conatum, nec tamen totum expectare sermonem. Breviter ergo colligam, si potuit & de anima fieri, quod cum de carne diceremus. For sitan itaque ita intellectum sit, ita est de traduce animæ Christi, ut non secum labem prævaricationis attraxerit. Si autem sine illo reatu potuit inde esse, non est inde jam de cæterarum animarum adventu, uti cum ex parentibus, an desuper sit. Vincant qui poterint, ego adhuc inter utroque ambigo, & moveor aliquando sic, aliquando autem sic, salvo eo duntaxat, ut vel corpus esse animam, vel aliquam corpoream qualitatem sine coarparentem, si ita dicenda est, quam Græci harmoniam vocant: nec cuiuslibet ista garientem me crediturum esse considera, adjuvante Domino mentem meam moneo sane, quantum valeo. In quos ista præoccupavit opinio, ut animas credant ex parentibus propagari, quantum possunt se ipsos considerent, & interim sapiant corpora non esse animas suas. Nulla enim propior natura est, quæ possit Deus incorporaliter cogitari, quam ea quæ ad ipsius imaginem facta est; & nihil vicinius, quam ut à credente, quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur. **D.** Nunquid quia opus erat Adæ, ut ei conjunx fieret, aliter non poterat fieri, nisi ut dormienti coltam detraheret, ex qua conjunx edificaretur. **M.** Poterat aliter fieri, sed idem congruentius judicavit, ut sic fieret, unde aliquid significaretur. Sicut enim dormienti Adæ colta detrahitur, & conjunx edificaretur: ita & Christo moriente de latere sanguis effunditur, ut Ecclesia construatur, Communicans namque corpore & sanguine Christi, efficitur Ecclesia conjunx Christi.

Sequitur. **D.** Quid sibi vult, quod dicit Adam: *Quamobrem relinques homo patrem & matrem suam, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*. Et beatus Paulus Apostolus hoc capitulum ponens exposuit, dicens: *sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia*. Sed quomodo reliquerit patrem, cum una substantia sit Pater: aut ubi esse poterit Pater sine Filio, cum de ipso Filio, qui Sapientia dicitur, qui attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. **M.** Ergo si ibi est Filius, ubi est Pater: non potest esse Pater sine Filio, nec Filius sine Patre: quia scilicet sicut inseparabiles sunt in natura, ita & inseparabiles in personis, sic enim ipse Filius de Patre dicit in Evangelio: *Qui me misit, mecum est*. Quomodo igitur derelinquit Patrem, & adhæret uxori suæ, id est, Ecclesie suæ, nisi eo modo, quo dicit Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse sibi æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. Igitur ipsa forma est servilis acceptio sine exinanitio: quanquam non sit divinitatis abolitio, aut naturæ amissio: tamen propter formam servi,

in qua dignoscitur apparuisse, jure dicitur patrem reliquisse. Sed reliquit & matrem, synagogam scilicet veteri testamento carnaliter inhaerentem: & adhuc uxori suae, id est, Ecclesiae, ut pace novi testamenti essent duo in carne una. Sequitur:

AMBROSIUS.

Eterant nudi, Adam & uxor ejus, & non pudebat eos. Verum est omnino, nuda erant corpora duorum hominum in paradiso conversantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet, quando nullam legem senserant in membris suis repugnantem legi mentis suae, quae illos poena peccati post perpetrationem pravaricationis leuca est, usurpante inobedientia prohibitum, & justitiam puniente commissum: quod antequam fieret, nudi erant, ut dictum est, & non confundebantur, nulli erat morus in corpore, cui verecundia deberetur. Nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrenandum, quemadmodum propagantur essent filios, jam antea disputatum est. Non tamen eo modo credendum est, quo propagaverunt, postquam crimen admittunt praedicta ultio consecuta est, cum priusquam morerentur, jam in corpore inobedientium hominum justissimo reprobato inobedientium membrorum tumultu mors concepta versaret.

Serpens autem erat callidior cunctis animantibus quae erant super terram, quae fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur praecepit vobis Deus, & reliqua.

AUGUSTINUS. D. Quomodo serpens loqui poterat in paradiso, cum aliquibus pateat irrationabile esse animal? M. Serpens per se loqui non poterat, nec quia hoc à creatore acceperat, assumpsit, nisi nimirum illum diabolus utens, & velut organum, per quod articulum sonum emitteret. per illam nempe verba faciebat, & tamen hoc etiam ille nesciebat. Natura igitur rationis expers subditur naturae rationali, sed tamen non totum quod vult ex ea vel in ea, facit, sed quantum à Deo acceperit. D. Et si non intelligunt serpentes, quomodo audiunt verba Marforum, ut ab incantationibus eorum de speluncis exeant suis? M. Licet intellectum non habeant, tamen sensu corporis nullatenus carent. habent enim visum, auditum, gustum, odoratum: & ideo quamvis audiant verba Marforum, nequaquam tamen intelligunt. Non enim obediunt intelligendo, sed ut de antris ad verba Marforum exeant, permittente Deo coguntur à diabolo. unde datur testimonium de illo primo facto, quia primum hominē per serpentem decepti in paradiso.

AMBROSIUS. D. Cur per istud animal permisit eum tentari? M. Non mirum est, si per serpentem tentatur, per quem diabolus praefiguratur: quia ipse antiquus hostis iniquissimam habet voluntatem, & exquisitam potestatem: quia semper habuit voluntatem malefaciendi, nihil habet potestatis nocendi sine Dei permissione. D. Quare permisit tentare, quem consensurum praesciebat?

AMBROSIUS. M. Dicam quantum vel donat sapere, vel sinit dicere, non mihi videri magnae laudis fuisse hominem, si propterea bene possit vivere, quia nemo male vivere suaderet, cum & in natura posse, & in potestate habeat velle, non consentire suadenti. Cur itaque tentari non sineret, quem consensurum esse praesciebat, cum id facturus esset propria voluntate per culpam, & ordinandus esset illius aequitate per poenam. Sic autem quidam moventur de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri permisit Deus, quatinus non videant universum genus humanum diaboli insidiis sine cessatione tentari, cur & hoc permisit Deus? an quia probatur & exercetur virtus, & est palma gloriose non consensisse tentatum, quam non potuisse tentari.

RURSUM QUAE SUPRA. D. Talem, inquit, faceret hominem, qui nollet omnino peccare. M. Ecce nos concedimus meliorem esse naturam, quae omnino peccare nollet: concedant & ipsi non esse malam naturam, quae sic facta est, ut possit non peccare si nollet. Illa quippe est in sanctis Angelis, haec in sanctis hominibus. Qui autem sibi partes iniquitatis elegerunt, laudabilemque naturam

culpabili voluntate depravarunt, non qui praesciti sunt, ideo creati minime debuerunt. Nam Deus nec justitiam cujusquam recti hominis eget, quanto minus iniquitate perverſi. Cum enim ratio certa demonstrat, duo quaedam non aequabilia bona, sed unum superius, alterum inferius: non intelligunt tardi corde, cum dicant utrumque tale esse, nihil se aliud dicere, quam solum illud esse, ac sic cum aequare volunt genera bonorum, numerum minuunt. Quis autem istos audiret, si dicerent: Quomodo excellentior sensus est videndi quam audiendi, quatuor oculi essent, & aures non essent. ac enim si Deus vellet, isti etiam boni essent. Quomodo melius hoc Deus voluit, ut quod vellent, essent: sed boni instructos, mali autem impune non essent: sed praesciebat quod eorum fuisset voluntas mala? praesciebat sane, & quia falli non potest ejus praescientia, ideo non ipsius, sed eorum est voluntas mala. D. Cur ergo eos creavit, quos tales futuros esse praesciebat? M. Quia sicut praevidebat quod mali essent futuri, sic etiam praevidebat de malis factis eorum, quid boni ipse esset facturus. Sic enim eos fecit, ut essent alii exercitationis adminiculum, & timoris exemplum. Ergo, inquit, est aliquid in operibus Dei, quod alterius malo indigeat, quo proficiat ad bonum, itane sic obdurrerunt & excaecati sunt homines, nescio quo studio contentionis, ut non audiant vel videant quibusdam punitis, quam plurimi corrigantur. Quis enim paganus, quis Judaeus, quis haereticus non in domo sua quotidie prober, ex quo opere divinae providentiae in eos veniat imponendi commotio disciplinae? Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus. Praevidebat bonos futuros, & creat: praevidebat malos futuros, & creat. Seipsum ad fruendum praebens bonis, multa munera suorum largiens & malis. nihil sibi consulens, nec de operibus bonorum & bonis consulens, etiam de poenis malorum.

ITERUM. Si quaeritur cur per serpentem diabolus tentare permisit sit, non sit mirum, cum daemonia in porcos intrare Christus ipse permisit. Magis de ipsa natura diaboli scrupulosius quaeri solet, quam totam haereticis quidam offensi moleſtiam male voluntatis ejus alienare tonantur à creatura summi & veri Dei, & alterum ei dare principium, quod sit contra Deum. Non enim valent intelligere on. ne quod est, in quantum aliqua substantia est, & bonum esse, & nisi ab illo vero Deo, à quo omne bonum est, esse non posse. Malum vero voluntate inordinatè moveri, bona inferiora superioribus praeposendo: atque ita factum esse, ut rationalis creaturae spiritus suā potestate propter excellentiam delectatus tumesceret superbia, per quam caderet à beatitudine spiritalis paradisi, & invidiam contabesceret. In quo tamen bonum est hoc ipsum, quod vivit & vivificat corpus, sive aereum, sicut ipsius diaboli vel demonum spiritus: sive hominis anima, cuiusvis etiam maligni & perverſi. Nonnulli enim dicunt, ipsum diabolum fuisse casum à supernis sedibus, quod inviderit homini facto ad imaginem Dei. Porro autem invidia sequitur superbiam, non praecedit: non enim causa superbiendi est invidia, sed causa invidendi superbia. Cum igitur superbia sit amor excellentiae propriae, invidia vero odium felicitatis alienae: quid unde nascatur, satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, quod ei coaequantur: vel superioribus, quod eis non coaequetur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est. Initium autem figmenti Domini a Propheta dictum est, quod fecit ut illudatur ab angelis ejus: non quia ipsum primitus condidit, sed quia cum sciret eum ad hoc propria voluntate futurum, ut bonis noceret, erravit eum ad hoc, ut de illo bonis prodesset. Hoc est enim ut illudatur ab angelis ejus, quoniam sic illudatur, cum sanctis profunt tentationes, quibus eos depravare conatur, & ideo initium figmenti ad illudendum: per serpentem vero locutum fuisse diabolum, ipse usus quotidianus docet. Nam serpentes, sicut superius dictum est, magis moventur carminibus hominum, quam ullum genus aliud animantium: quia haec non

parva testatio est, naturam primitus humanam serpentis seductam esse colloquio. Hoc autem permittuntur demones ad primi facti memoriam commendandam, quo sit eis quædam cum humano genere familiaritas. *D.* Potuit eos ista tentatio de paradiso ejicere, an non? *M.* Id intelligendum, quod non potuit, si non elevassent in vanam gloriam, quando eis contrarius hostis promisit dicens: *Si comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii.* Sic namque scriptum est: *Ante ruinam exaltabitur cor.*

RECAPITULATIO ISIDORI.

Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur altitua. Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & non per virum: quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione, in carnali infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi tanquam viro dominantis. Hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoque conjugio. Suggestioem quippe serpentem accipiamus, mulierem verò animalem corporis sensum, rationem autem virum: ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur: sed si sola cogitatio oblectetur, illius suggestiois & refrenante ratione consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quod si ipsum peccatum etiam & mens perpetrandum decernat, jam vir deceptus est, jam mulier cibum dedisse viro videtur. Illecebræ enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe jure à vita beata tanquam à paradiso expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia etiam non est in factis culpa, in consensu tamen retinetur conscientia. Hæc secundum anagogen, ceterum iuxta metaphoram poterit callidus iste serpens hæreticorum versutiâ designare. Nonnulli enim loquacius & subtilius promittunt illicitâ curiositate secretorum adapertionem atque scientiam boni & mali: & in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, eam ignosciam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat *Apostolus*, cum dicit: *Metuo ne sicut serpens Evam seduxit versutiâ suâ sic sensus vestri corrumpantur.* seducitur verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia, & per illam decipitur Christianus Adam, non Christus. Dicit ergo iste ad mulierem: *Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi?* Sic & hæreticorum curiosa cupiditas, sic prædicatores pravi ad diligentiam erroris, fallacium auditorum carnalium corda succendunt, dicentes: *Quare fugitis scientiam habere latentem, nova semper exquisitis, boni malique scientiam penetrare?* Unde illa in Salomone mulier, hæreticorum speciem tenens, dicit: *Aqua furtiva dulciores sunt, & panis absconditus suavior.* Subjicit deinde idem serpens: *Quacumque die comederitis ex eo, statim aperientur oculi vestri, & eritis ut dii scientes boni & mali.* Sic & omnes generaliter hæretici divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiuntur, & reprehendunt eos, quos simpliciter credentes invenerunt: & quia omnino carnalia persuadent, quasi & carnalium oculorum adapertionem conantur adducere, ut interior oculus obsecretur.

SEQUITUR ISIDORUS.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, sicut de fructu illius, & comedit.

Mulier comedit ante, non vir, ideò quia carnales facilius persuadentur ad peccatum, nec tam velociter spirituales decipiuntur: Sequitur:

Deditque viro suo, & comedit. Utique, quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam ratio nostra subjicitur ad peccandum.

Cumque cognoverunt se esse nudos, consuerunt folia ficis, & contexerunt se.

Item, quia seculum asperum amplectuntur, qui pruriginis voluptatis carnalis uruntur, qui que decepi hæreticâ pravitate, & gratiâ Dei nudati, tegumenta mendaciorum, tanquam folia ficis colligunt, facientes sibi succin-

toria pravitate, cum de Domino vel Ecclesia mentiuntur. Et ut ait Gregorius: *Adam namque post peccatum inobedientia mox pudenda contexit, quia contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis invenit: & quia auctori suo subditus esse noluit, jura carnis subdidit, quam regebat, admisit, ut in ipso se videlicet inobedientia sua confusio redundaret, & superatus disceret, quod elatus amisit.* Sequitur:

AUGUSTINUS.

D. Adduxit Deus ad Adam cuncta animalia & volatilia, vidensque ea, imposuit nomina. Et de muliere paulò post dicitur.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum. Ecce Scriptura manifestissime ostendit amborum oculos apertos fuisse. Nec est enim fas dicere, primos homines cæcos factos, & cur post paululum post ligni vetiti tactum eadem Scriptura dicit: *Aperiti sunt oculi amborum.* *M.* Nisi oculos apertos haberent, nec ille animalibus nomina imponderet, nec illa videret ligni pulchritudinem, hoc quippe verum est, quia oculos apertos haberent, & tamen nisi ad aliquid essent clausi, nullatenus Scriptura diceret: *Aperiti sunt oculi amborum.* Aperti scilicet, non aliud, nisi ad invicem cognoscendum, ut esset lex in membris repugnans legi mentis, ut etiam in ipsis membris esset non voluntarius motus, iuxta scilicet Dei vindicta: ut homo, qui noluit Deo esse subiectus, non haberet subditum corpus. ergo in id aperti sunt oculi amborum, ut moverentur concupiscentialiter membra. Sequitur:

Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram.

AUGUSTINUS. Post absconderunt se Adam & Eva uxor ejus à facie Domini in medio ligni paradisi. *D.* Rogo ergo edisere, quid sit illa Dei deambulatio? *M.* Absit enim, ut Deus Trinitas ex hoc quod ejus dicitur deambulatio, corporeus aut localis esse credatur. Omne locale, corpus est utique: & omne corpus, locale est. Deus verò incorporea res est, nec corporaliter movetur: neque loco continetur, neque de loco ad alium transfertur. Est nempe ejus deambulatio intelligenda per aliquam creaturam facta, quam creaturam hominem fuisse, ex ipsius circumstantia Scripturæ intellectum à majoribus recolo.

GREGORIUS.

Cum audisset Adam vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. nonnunquam per Angelos simul verbis & rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus inlinuat hoc quod sermonibus narrat. Neque enim Adam post culpam in divinitate videre Deum potuit, sed increpationis verba per Angelum audivit. *D.* Sed quærendum nobis est, quid sit quod post peccatum hominis Dominus in paradiso jam non stat, sed ambulat. *M.* Hoc patenter datur intelligi, quod irruente culpâ, se à corde hominis motum demonstrat. Quid est quod auram post meridiem, nisi quod lux ferventior veritatis abscellerat, & peccaticem animam culpæ suæ frigora constringebant. Ad auram namque post meridiem, primus homo post culpam absconditus invenitur: quia enim meridianum calorem charitatis perdidit, jam sub peccati umbra, quasi sub frigore auræ torpebat. sicut de eodem peccante homine scriptum est: *Quia secutus est umbram.* Charitatis enim calorem perdidit, & verum solem homo deseruit, & sub umbra se interni frigoris abscondit. Unde & voce ejusdem veritatis dicitur: *Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum.* Increpavit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus, aperiret, quatenus peccator homo, & per verba quod fecerat, audiret: & per deambulationem amissæ ternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam ceerneret: & per auram fervore charitatis expulso, torporem suum animadverteret, & per declinationem solis cognosceret, quod ad tenebras propinquaret.

Vocavit autem Dominus Adam, & dixit: Ubi es? *D.* Quid est quod Dominus post lapsum requirit Adam, ubi es? num quidnam divina potentia nesciebat, ad quæ post cul-

pam servus latibula fugerat, quem nihil latet? M. Hoc proculdubio credendum, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius: sed quia vidit culpā lapsum, etiam sub peccato velu: ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris eius approbat, quasi ubi sit peccator, ignorat, eumque evocat, & requirit dicens: *Adam ubi es? Per hoc quod vocat, signum dat, quia ad poenitentiam, revocat: per hoc quod requirit, aperte insinuat, quia peccatores iure damnandos ignorat. Hoc namque in loco desperati ad spem redeant, quia & ipsi impii ad spem inouigentia provocantur, qui ait: *Audavi Domine vocem tuam in paradiso, & timeo, eod quod nudus essem, & abscondi me. Qui dixit: Quis enim inducavit tibi quod nudus es? nisi quod ex ligno, de quo tibi præceperam ne comederes, comediti? Dixitque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.**

GREGORIUS. Sciendum summopere est, quod quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque iugeltione, delectatione, consensu, & defensionis audacia per, e ratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Culpā enim, quæ terrene meum debuit, extollit, & deiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat: unde & illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam, ut supra diximus, serpens suavit, Eva delectata est: Adam consensit, qui etiam requisitus confiteri culpam, per audaciam noluit. Hoc verò in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suavit, quia occultis hostis mala cordibus hominum latenter suggerit: Eva delectata est, quia carnalis sensus ad verba serpentis mox se delectatione subternit. Assensum verò Adam mulieri præpositus præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam a sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Et requisitus Adam confiteri culpam noluit, quia videlicet spiritus, quo peccando ad veritatem disjungitur, eò in ruina suæ audacia nequius obduratur. Per timorem quippe Adam semetipsum absconditum fugerat, sed tamen requisitus innocuit, quantum etiam timens tumebat. Cum enim ex peccato præpens poena metuitur, & amissa Dei facies non amatur, timor ille ex timore est, non ex humilitate: nisdem etiam quatuor modis consummatur in opere. Primum namque larens culpa agitur, postmodum verò etiam ante oculos hominum in confusione reatus aperitur: dehinc & in consuetudinem ducitur, ad extremum quoque vel falsæ spei seductionibus, vel oblatione miseræ desperationis enutritur. Sequitur:

Et dixit Dominus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quare respondit: Serpens decepit me.

GREGORIUS. Ad hoc quippe requisiti fuerant, ut peccatum, quod transgrediendo commiserant, confitendo delerent. Unde & serpens ille persuasor, qui non erat revocandus ad veniam, non de culpa est requisitus. Interrogatus itaque homo est, ubi esset, ut post perperatam culpam relipisceret, & confitendo agnosceret, quam longè à conditoris sui facie abscessit: sed adhibere libimet utriusque defensionis solatia, quam confessionis elegerunt. Cumque excusare peccatum voluit vir per mulierem, mulier per serpentem, auxerunt culpam quam tueri conati sunt. oblique Adam Dominum tangens, quod ipse peccati eorum auctor exciterit, qui mulierem fecit: Eva culpam ad Dominum refert, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore diaboli fallentis audierant, *Et in ut dij:* quia Deo esse similes in divinitate non quiverant, ad erroris sui cumulum Deum sibi similem facere in culpa conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere molliuntur, addiderunt ut culpa eorum atrociter discussa fieret, quam fuerat perpetrata. Unde nunc quoque humani generis rami ex hac adhuc radice amaritudinem trahunt, & cum de voto suo quisque arguitur, sub defensionum verbis quasi sub quadam searbone foliis abscondit, & velut quadam exculationis suæ opaca secreta faciem conditoris fugit, dum non vult cognosci quod fecit. In

hac videlicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur: quia unicuique peccatori exordium illuminationis, est humilitas confessionis.

Dixit quoque Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animalia & bestias terra. Super pedes tuos gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ: inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis ejus calcaneo.

HIERONYMUS IN HEBRAICIS

Quæstionibus.

IN Hebræo ita habetur: Super pedes tuos gradieris, id est, ut calliditates & verutias cogitationum ejus aperiret, quod omnes gressus ipsius nequitie esset & fraudis. Sed & quod sequitur: *Terram manducabis* pro terra Aphar scriptum est, quod nos favillam possumus & pulverem dicere. *Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus:* quia & nostri gressus præpediuntur à colubro, & Dominus conteret satanam sub pedibus nostris velociter.

ITEM RECAPITULATIO.

DICITUR postea serpenti: *Maledictus eris inter omnia animalia, super pedes tuos & ventrem gradieris.* Nominem etenim pedioris significatur superbia mentis: nomine autem ventris, ut Septuaginta translulerit, significantur desideria carnis. His enim duabus rebus serpit diabolus eos, quos vult decipere, id est, aut terrenā cupiditate & luxuriā, aut superbiā & insanā ruinā. *Et terram manducabis,* id est, ad te pertinebunt, quos terrenā cupiditate deceperis. *Omnes diebus vitæ tuæ,* id est, omni tempore, quo agis hanc potestatem, ante illam ultimam poenam iudicii. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius.* Semen diaboli perversa suggestio est: semen mulieris, fructus est boni operis, quo pervertæ suggestioni resistitur. *Ipsa caput illius conteret,* si eum mors in ipso initio malæ suggestionis excludit: ille insidiatur calcaneo ejus, quia mentem, quam primā suggestione non decepit, decipere in finem tendit. Quidam autem hoc, quod dictum est: *Inimicitias ponam inter te & mulierem,* de Virgine, de qua Dominus natus est, intellexerunt, eò quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum devincendum, & ad mortem, cuius ille auctor erat, destruendam, pronituebatur. Nam illud, quod sub junctum est, *Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus:* hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Christus intelligitur, id est, tu eum supplantabis, ut moriatur: ille autem victor resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & David dixerat ex persona Patris ad Filium: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & concalabis leonem & draconem.* Aspides dicit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichritum, draconem diabolium.

HIERONYMUS in eodem libro: *Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitus tuos, & ad virum conversio tua.* Pro tristitia & gemitu: in Hebræo dolores conceptus habet, & ad virum conversio tua. Pro conversione Aquila societatem, Symmachus appetitum vel impetum translulerunt.

ALIBI ISIDORUS.

De poena autem mulieris quid significet quod ei dicitur, *In dolore paries filios:* nisi quia voluptas carnalis cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, parit in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. Quod verò adject: *Et conversio tua ad virum tuum, & ipse tuus dominabitur:* hoc significat, quod illa voluptas carnalis, quam cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam. Jam ipsius erudita doloribus cautior fit ne corrumpat, & obtemperet rationi, & libenter servit quasi viro jubenti, vocaturque

dehinc

dehinc maledictorum, id est, rectè factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Adæ verò dixit: *Quia audisti vocem uxoris tuæ plus quàm me, & reliqua.* Et deinde: *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes eam cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabis tibi, & comedas herbas terræ, & reliqua, usque, Terra es, & in terram ibis.*

HIERONYMUS.

Maledicta terra in operibus suis. Operè hic non ruris colendi, ut plerique putant, sed peccata significant. In Hebræo habet, & Aquila non discordat dicens: *Maledicta hu- nus propter te.* Et Theodorio: *Maledicta Adama in trans- gr. sione sua.*

GREGORIUS.

D. *Maledicta terra in opere tuo,* cum maledictionis jaculum divina vox grave struat ultione plectendum, ita ut regni quoque cœlestis aditum claudat. Quid est quòd nunc peccanti homini in terra maledictione divinâ voce, hoc quod homo facere prohibetur, inferitur. M. Sciendum est quòd Scriptura sacra duobus modis maledictum memòrat: aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. alterum enim maledictum profertur iudicio iustitiæ, alterum livore vindictæ. Maledictum quippè iudicio iustitiæ ipso primo homini peccanti prolatus est, cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo.* Maledictam iustitiæ iudicio profertur, cum ad Abraham dicitur: *Maledictam maledicentibus tibi.* Rursum, quia maledictum non iudicio iustitiæ, sed livore vindictæ promittitur, voce Pauli prædicantis admonetur, qui ait: *Benedicite, & nolite maledicere, & rursum: Neque maledici regnum Dei possidebunt.* Deus ergo maledicere dicitur, & tamen maledicere homo prohibetur: quia quod homo agit malitiâ vindictæ, Deus non facit, nisi examine & virtute iustitiæ. Nam & sancti viri cum maledictionis sententiam profertur, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex iustitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, & mala foras exturgentia: qui à maledicto debeant ferri, recognoscunt, & eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Hinc est quòd Petrus in offerentem sibi pecunias Simonem, sententiam maledictionis intorsit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Qui enim non ait, est, sed sit, non indicativo, sed optativo modo: sed hæc dixisse signavit. Hinc Helias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *si homo Dei sum, veniat ignis de caelo, & consumat vos.* Quorum utrumque sententia quantâ veritatis ratione convaluit, terminus causa monstravit. Nam & Simon æternâ perditione interit, & duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus enim subsequens testificatur, quia mentè maledictionis sententia premiur. Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicetur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis sine colligitur: quia ab uno & intimo iudice in reum sumpta sententia jaculatur.

ISIDORUS UNDE SUPRA.

Jam verò per sententiam, quæ in virum inferitur, ratio nostra arguitur, quæ & supra peccati concupiscentia seducta à paradiso beatitudinis remota habet maledictionis terrenæ operationes: habet & dolores temporalium curarum quali spinas & tribulos. Sic tamen dimittitur à paradiso beatitudinis, ut operaretur terram, id est, ut in corpore illo laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur: possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, & vivere in æternum. Manûs autem porrectio benè significat crucem, vel cruciatum pœnitentiæ, per quam vita recuperatur æterna.

GREGORIUS.

Terra es, & in terram ibis. Primus namque homo ita

conditus fuit, ut manente illo deciderent tempora, ne cum temporibus ipse transiret. Stabat ergo in momentis decurrentibus, quia nequaquam ad vitæ terminum per diem incrementa tendebat. Stabat tantò robustius, quanto superflanti ardentius inhærebat. At ubi vitæ contigit, mox offenso creatore cœpit ire cum tempore. Unde ei dictum est: *Terra es, & in terram ibis,* statu videlicet immortalitatis amisso. Cursus eum mortalitatis absorbit, & dum à juvenute ad senium, à senio traheretur ad mortem, transendo didicit, quid stando fuit: cujus nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudine quasi in virgulto retinemus. Jam quia ex illo originem ducimus, ejus cursum nascendo somitum, ut eo ipso quotidiano momento quo vivimus, incessanter à vita transeamus, & vivendi nobis spatium undè crescere creditur, indè decrescat: quia dum in fantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentiam ad juventutem, juventut ad senectutem senectus transit ad mortem, in cursu vitæ presentis ipsis augmentis ad detrimenta impellitur, & indè semper deficit, undè se proficere in spatium vitæ credit. Fixum enim statum hîc habere non possumus, ubi transiguri venimus, atque hoc ipsum nostrum quotidie à vita transire, quem videlicet lapsum primus homo ante culpam habere non potuit: quia tempora eo instante transiebant, sed postquam deliquit, in quodam modo statûs sui protinus invenit defectum.

HIERONYMUS.

Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Eva, eò quòd mater sit omnium viventium. Eva quippè vita interpretatur, sive calamitas. De qua Poëta ita cecinit:

*Eva columba fuit tunc candida, nigra
Deinde facta per anguinum maleficia fraude venenum,
Tinxit & innocuum maculis sordentibus Adam,
Dat nudis scilicet draco mox regmina victor.
Fecit quoque Dominus Deus Adæ & uxori ejus tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Nunc ergo videte ne forte intreat manum suam, & sumat eam de ligno vitæ, & comedat, & vivat in æternum.*

AUGUSTINUS.

D. Cum Deus unus sit, dicente Scripturâ: *Audi Israel, Deus tuus Deus unus est,* quomodo hîc dicit: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est?* Nobis enim pluralitatem insinuat. M. Deus enim quamvis unus sit, tamen Trinitas est, Pater scilicet, & Filius, & Spiritus sanctus. Unus ex nobis dictum est, non propter pluralitatem deorum, sed propter pluralitatem personarum, sciens bonum & malum, ac si diceret: Sicut nos scimus inter bonum obedientiæ, & malum inobedienciæ: ita nunc Adam intelligit, quia non solum fuit factus, qualis fieri debuit, sed nec quod factus fuerat, conservavit. Accepit etiam tunicam pelliceam divino nutu, quo numero corporis mortalitas significari solet in historia. In allegoria autem carnalibus sensibus abstractæ voluptatis, quæ carnaliter viventem divinâ lege consequuntur & contegunt, quasi aliquando ad Deum convertereret, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, id est, ad Christum, & vivere in æternum. *Ejecitque Adam Dominus Deus de paradiso, ut operaretur terram de qua sumptus est: collocavit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.*

HIERONYMUS. Non ut alii putant quòd ipsum Adam, quem ejecerat Deus, habitare fecerat contra paradisum voluptatis: sed quòd illo ejecto ante fores paradisi Cherubin, & flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisi vestibulum, ne quis possit intrare.

ISIDORUS. Per flammeam frameam, id est, per temporales tribulationes, peccata sua agnoscendo & gemendo: & per Cherubin, id est, plenitudinem scientiæ, quæ est charitas, perveniat ad arborem vitæ Christum, & vivat in æternum. Item: Cherubin namque plenitudo scientiæ

inter-

interpretatur: framea verò verfatilis posita ad custodiam viam ligni vitæ, temporales, ut supra diximus, pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per has duas res: tolerantiam videlicet molestiarum, & plenitudinem scientiæ, id est, per charitatem Dei & proximi; plenitudo enim legis, charitas. *Adam verò cognovit uxorem suam, qua concepit & peperit ei Cain: rursumque peperit fratrem ejus Abel.*

ISIDORVS. Nativitas duorum filiorum Adam, similitudinem habet duorum populorum, qui erant diversis temporibus ad fidem venturi, pari opere, & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ovium, Cain verò agricola; de quibus poeta cecinit:

*Fratrium sacra Deus nutu distante duorum,
Æstimat accipiens viva & terrena refutas,
Rusticus invidia pastorem sternit in Abel.*

Forma animæ exprimitur caro nostra in munere Cain. Abel pastor ovium, ut jam diximus, & Cain agricola. *Fatum est autem post multos dies, ut offerret Cain munera Domino de fructibus terra: Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus earum, & respexit Dominus super Abel & super munera ejus: ad Cain verò, & ad munera ejus non respexit, iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus ejus.*

HIERONYMVS. D. Vnde scire potuit Cain, quòd fratris munera suscepisset Deus, & sua repudiallet? M. Vera est igitur interpretatio, quam Theodotio posuit. Et inflammavit Dominus super Abel, & super sacrificium ejus: super Cain verò & super sacrificium ejus non inflamavit. Ignem autem ad sacrificium devorandum solitum venire de caelo, & in dedicatione templi sub Salomone legimus, & quando Helias in monte Carmelo construxit altare.

AVGVSTINVS. D. Cur Cain ex terra fructibus munera reprobantur, & Abel de adipibus gregis sui munera suscipiuntur? M. Cain typum gerebat Iudæorum, quia illi corporalia sacramenta secundum vetus testamentum exercebant. Horum enim sacrificia superveniente testamenti novi fide, ex innocentia Deum laudandis quod significabant: Abel ex ovibus munera quæ accipiuntur. Vnde & in Psalmo de oblatione priorum: *Oblationes & holocausta noluisse.*

HIERONYMVS.

DISCIPVLVS. Quid sibi vult, quòd dixit Dominus ad Cain: Quare concidit vultus tuus? nonne si rectè offeras, non rectè autem divides peccasti, quiesce: ad te conversio ejus, & tu dominaberis illius. M. Necessitate compellimur in singulis diutius immorari. Siquidem multo alius in Hebræo, quàm in septuaginta translationibus sensus est. Ait enim Deus ad Cain: *Quare irasceris, & quare concidit vultus tuus? nonne si benè egeris, dimittitur tibi omne delictum: & si non benè egeris, ante fores peccatum sedebit, & ad te societas ejus, & tu dominare ejus. Quod autem dicit, hoc est, quare irasceris, & invidia in fratrem livore cruciatus, vultum dimittis in terram? Nonne si benè feceris, dimittetur tibi omne delictum, sive ut Theodotio ait: Acceptabile erit, id est, munus tuum suscipiam, ut suscepi fratris tui. Quod si malè egeris, illic peccatum ante vestibulum tuum sedebit, & tali janitori comitaberis: verum quia liberi arbitrii es, moneo ut non tibi peccatum, sed tu peccato domineris. Quod autem in septuaginta interpretibus fecit errorem, illud est: quia peccatum, id est, achath in Hebræo generis masculini est, in Græco feminini, & qui interpretati sunt, masculino illud, ut erat in Hebræo, genere transfulerunt.*

GREGORIUS.

DISCIPVLVS. Quomodo intelligitur, Si rectè offeras: non rectè autem divides, peccasti. MAGISTER. Rectè enim offerimus, cum recta intentione quid agimus: sed rectè non dividimus, si non hoc subtiliter discernamus. Oblata enim rectè, dividere est qualibet bona nostra

studia, sollicitè discernendo pensare. Quod nimirum qui agere dissimulat, etiam rectè offerens peccat. Rectè ergò offerimus, cum bono studio bonum opus agimus: sed rectè non dividimus, si habere discretionem in bono opere postponamus: & rectè non dividimus, si ea quæ Deo donante accepimus, impertiri proximis negligimus.

AVGVSTINVS.

Dixitque Cain ad Abel: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, surrexit Cain adversus Abel fratrem suum, & interfecit eum. D. Quid significat quod Cain fratrem suum Abel in agro interfecit? M. Jam superius diximus Cain significare Iudæos, qui Christum occiderunt, Abel verò Christum. Occiditur itaque Abel minor natus: occiditur Christus caput populi minoris natu à populo Iudæorum majoris natu: ille in agro, iste in Calvaria loco.

INTERPRETATIO NOMINVM.

Cain possessio sive lamentatio interpretatur, Abel verò luctus sive vanitas, vel vapor, aut miserabilis.

ISIDORVS.

Deinde interrogat Deus Cain non tanquam ignarus, sed tanquam Iudæum, quem puniat, & dicit ubi sit frater ejus. Respondit ille nescire se, nec ejus se esse custodem. Vique nunc quid nobis respondent Iudæi, cum eos hoc sanctarum Scripturarum voce interrogamus de Christo: illi necire Christum respondent. Fallax enim Cain ignorantia, Iudæorum falsa est negatio: essent autem quocumque modo Christi custodes, si Christianam fidem accipere & custodire voluissent. Dixitque ei: *Quid fecisti? Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.* D. Quomodo intelligitur sanguis Abel de terra ad Dominum clamasse? M. Sanguis Abel significat sanguinem Christi, quem universa Ecclesia acceptum dicunt, Amen: nam qualem clamorem faciat universa Ecclesia, dum potantur sanguine Christi, & dicunt Amen, tu ipse considera. Iudæi ergo, qui intelliguntur in persona Cain, quia non credunt Christum, nec potantur sanguine Christi, maledicti sunt super terram, super illam scilicet terram, quæ aperuit os suum post confessionem, & bibit sanguinem fratris sui, id est, Christi sui: quem quia Iudæi non bibunt, maledicti sunt. *Nunc igitur maledictus eris super terram, & reliqua, usque, Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.*

DAMASVS AD HIERONYMVM.

D. Quid sibi vult, quòd scribitur in Genesi, *Omnia qui occiderit Cain, septuplum vindictas exolvit.*

HIERONYMVS AD DAMASVM.

M. Antequam de quæstione dicamus, rectum videtur ut editiones unguorum cum ipso Hebræo digeramus, quo facilius sensus Scripturæ possit intelligi. Vatomer adonai la chen col horeg, Cain libathaim jucam. Aquila: *Et dicit ei Dominus: Propterea omnia qui occiderit Cain, septuplimum ulciscitur.* Symmachus: *Et dicit ei Dominus, Non sic, sed omnia qui occiderit Cain, hebdomada, sive septimus vindicabitur.* Septuaginta & Theodotio: *Et dixit ei Dominus: Non sic, sed omnia qui occiderit Cain, septem vindictas exolvit.* Postquam Cain occiderat fratrem, interrogatus à Domino. *Vbi est Abel frater tuus? contumeliosè respondit, Nescio; nunquid custos fratris mei sum? quam obrem maledictione damnatus, ut gemens & tremens viveret, noluit veniam deprecari: sed peccatis peccata cõgeminans tantum putavit nefas, cui à Domino non possit ignosci. Denique respondit Domino: Major causa mea, quam ut dimittar, i. plus peccavi, quam ut merear absolvi. Ecce reijcio me bodis à facie terra, & à facie tua abscondar, & ero gemens & tremens super terram: & erit omnia qui invenerit me, occidit me. Ejicior, inquit, à conspectu tuo, & conscientia sceleris tremebundus lucè ipsam terre non*

lulitines, abscondat ut latitem, & erit omnis qui invenit me, occidit me. Hæc secundum Septuaginta editionem. Hic nobis sensus videtur. De eo autem quod Aquila posuit, *sep̄mpliciter*: & Symmachus, hebdomade sive septies vindicabitur: majorum nostrorum ista sententia est, quod putant in septima generatione à Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, Enoch genuit Irad, Irad genuit Mahivaël, Mahivaël genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech, qui septimus ab Adam, non sponte, sicut in quodam Hebræo volumine scribitur, interfecit Cain, ut ipsè postea confitetur: *Quia virum occidi in vulnere meo, & juvenem in livore meo, quoniam septies vindi. abitur de Cain, de Lamech autem septuagis septies.* Et quidam de Cain putant, quod in septima generatione à Lamech interfectus sit, & juxta aliam expositionem, penam sui sceleris dederit, quod tot generationibus gemens & tremens viveret super terram. Nihil arbitrator obscurum remanisse, dum ex tremore corporis & turata mentis agitarum se esse intelligit. ac si diceret Dominus: *Omnia qui occiderit te, à magno te liberet cruciatus*: non quod percussit Cain, septem ultionibus subjiciendus sit, sed quod septem vindictas, quæ in Cain tanto tempore cucurrerunt, solvat interfector occidens eum, qui vitæ fuerat derelictus ad penam, quali loqueretur Dominus ad Cain, *Non ut vis, morieris, virum longævo tempore custodieris ad vitam*: & tam infeliciter in hac luce veritatis, ut quicumque te occiderit, beneficium præstet occiso, dum de tam multis te liberet cruciatibus. Nunc verò illud quod non interrogaveras, dum aliud agimus, irrepit, quæ sunt septuaginta septem vindictæ, quæ in Lamech hexolvendæ sunt. A jure ab Adam usque usque ad Christum generationes septuaginta septem. Relege Lucam Evange istam, & invenies ita esse quæ dicimus. Sicut ergo generatione septimâ Cain peccatum est dissolutum, non vindicabit quippe bis Dominus in idipsum, & qui semel mala sua recepit in vita sua, non eisdem cruciatu patietur in morte, quos est passus in vita sua: ita & Lamech peccatum, i. totius mundi arque sanguinis, qui effusus est, Christi solvitur advetu, qui velle peccata mundi, qui lavit emittum in sanguine viva, & secular calavit s. luo: qui de Edom ad alium tubicum a secedens, clamantibus angelis miraculum præbuit: *Elevate portas principes v. stras, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria, Dominus virtutum, ipse est rex gloria.* Referebat mihi quidam Hebræus in apocryphis eorum libris, septuaginta septem animas ex Lamech progenie reperiri, quæ diluvio deletæ sunt, & in hoc numero de Lamech factam esse vindictam, quod geanus ipsius usque ad cataclysmum aquæ perleveraverit. Alibi de septem vindictis Cain variè suspicantur, & primum ejus asserunt fuisse peccatum, quia non rectè diviserit. Secundum, quia inviderit fratri. Tertium, quia dolosè egerit, dicens: *Transivimus in campum.* Quartum peccatum, quia interfecit fratrem. Quintum, quia procaciter negaverit, dicens: *Nescio, nunquid custos fratris mei sum?* Sextum, quia seipsum damnaverit dicens: *Major est iniquitas mea quam ut dimittar.* Septimum, quia nec damnatus egerit poenitentiam, secundum Ninivitas & Ezechiam regem, qui imminentem mortem lachrymis distulerunt, ut qui damnati fuerant, non perirent, sed agentes poenitentiam impetrarent misericordiam Dei. Nam & dicunt illum à clementissimo Deo idèo utque ad septimam generationem fuisse delatum, ut saltem malis ipsis, & longævitas morore compulsus poenitentia ageret, ut mereretur absolvi. Nonnulli septenarium numerum plenum & perfectum interpretantur, de multis Scripturarum locis testimonia contrahentes: & hunc esse sensum, quem supra perstrinximus: quia qui interfecerit Cain, ab ingenti eum, & omnia supplicia transeuntem liberaret à pena. Sunt autem qui & de Evangelio interrogationem Petri replicent: *Domine quotiens peccaverit in me frater meus, & dimittam ei usque septies?* Dicit ei Jesus: *Non dico tibi usque septies sed usque septuagis septies.* & putant mortem atq; peccatum in septima progenie sabbatizasse, quando Enoch raptus est, & non inveniebatur, quia translulit eum Deus.

De septuaginta autem & septem illam expositionem sequuntur in adventu Christi mortis atque peccati aculeum esse confractum. Ponam & aliam opinionem, ne quid videar prætergressus, quidam septimū annum remissionis, & quinquagesimum jubilei, & quadragesimum nonagesimū, quod volunt intelligi septuagies septies, multis modis interpretantur, asserentes ob hæc causam quinquagesimi & quingentesimi numeri sacriati in Evangelio positum debitorem, & quinquagesimum in Psalmum poenitentia, qui septem conficitur septimanis, & in principio octoadis erumpit. Verum ne longius sermo procedat, hucusque super hoc locutum esse sufficiat: quia & ex his quæ reperimus, ingentem tibi disputationis livam poteris ipsi conficere, sciens Origenem duodecimum & tertiodecimum in Genesilibrum de hac tantum questione dictasse. *Egressus Cain à facie Domini, habitavit in terra Naid.* Non est igitur terra Naid, ut vulgus nostrorum putat: sed expletur sententia Dei, quod huc atque illic vagus & profugus oberravit. In Hebræo Nod dicitur, & interpretatur *Carus & quos.* fluctans & instabilis, ac incertæ sedis.

RECAPITULATIO.

Dixit etiam Deus ad Cain: Maledictus eris super terram. Manifeste Judæos hoc in loco significare, nihil dubium, quod nolentes esse sub gratia, sed sub lege, ut essent ab Ecclesia maledicti, testificante Apollolo: *Quicumque enim ex operibus legi sunt, sub maledicto sunt.* Sequitur:

Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos. In ipsam enim terram, quam Christus portavit, id est, in ejus carnem ipsi operati sunt salutem nostram crucibendo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec tamen dedit eis eadem terra virtutem suam, quia non iustificati sunt virtute resurrectionis ejus, qui resurrexit propter justificationem nostram, qui etiam crucifixus est ex infirmitate nostra, sed vivit in virtute Dei. Hæc est ergo virtus terra illius, quam non ostendit impiis & incredulis. Unde nec resurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit tanquam Cain operanti terram, ut granum illud seminaretur. *Vagus & profugus*, ut in Septuaginta scriptum est, *Gemens & tremens erit in terra.* Nunc ecce quis non videat, quis non agnoscat in tota terra, quancumque dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus, & profugus ab Jerusaleme, quomodo gemat amisso regno, & tremat timore sub innumerabilibus populis Christianis. Idèo que respondit dicens: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* *Ecco tunc me hodie à facie terra, à tuâ, abscondat facis: Erro vagus & profugus à terra.* Et erit omnis qui invenit me, occidit me. Verè indè vagus & profugus gemit & tremet, etiam ne regno perduto tereno vilius morte occidatur. Hanc dicit majorè causam, quam illam: quod & terra nostra non dat virtutem suam, ne spiritualiter moriatur. Carnaliter enim sapit & abscondit se à facie Dei, id est, iratum Deum habere grave non putat: sed hoc timere ne inveniatur & occidatur. Carnaliter autem sapit tanquam operans terram, cujus virtutem non accepit. Sapere autem secundum carnem, mors est, quam ille non intelligens amisso regno gemit, & corporalem mortem timet. Sed quid ei respondit Deus? *Nequaquam ita sit: sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Sive ut septuaginta tras stulerunt, *Septem vindictas exolvit*, id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi, hoc toto tempore: quod septenario dierum numero voluit magis, quia non interit gens Judæa, satis appareat fidelibus Christianis, sed totam dispersionem meruerunt, juxta quod ait Scriptura: *Non occides eos, ne quando obliviscantur legis tuæ. Dissipe illos in virtute tua, & depone eos.*

RECAPITULATIO.

Posuit Dominus Cain signum, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum.

Hoc revera mirabile est, quemadmodum omnes gentes, quæ à Romanis subjugatæ sunt, in ritu Romanorum sacrorum tranfierint, eaque sacrilega observanda & cele-

branda susceperint : gens autem Judæa sive sub paganis regibus, sive sub Christianis, non amittit signum legis & circumcisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisque distinguitur: sed omnis Imperator vel rex, qui eos in regno suo invenit, cū ipso signo eos invenit, & non occidit. Exiit ergo Cain à facie Domini, & habitavit in terra Naid: sic & Judæi, & omnes qui diversis erroribus contumaces sunt, resistendo veritati, venundati exeunt à facie Dei, id est, à misericordia dilectionis ejus, vel à participatione lucis ejus: & habitant profugi in terra commotionis, id est, in carnali conturbatione contra jucunditatem Dei, hoc est, contra Eden, quod interpretatur epulatio, ubi est plantatus paradisus. Sequitur:

Cognovit autem Cain uxorem suam, qua concepit & peperit Enoch, & edificavit civitatem Cain ex nomine filii sui Enoch.

D. Quid ergo sibi per figuram vale, quod impiorum progenies civitatem in ipsa mundi origine construxit? M. Per noscat charitas tua, quia cernis impios in hac vita esse fundatos: sanctos verò hospites & peregrinos esse. Unde & Abel tanquam peregrinus in terris, id est, populus Christianus non condidit civitatem. Superna est enim sanctorum civitas, quamvis hic pareat civis, in quibus peregrinatur, donec regni ejus tempus adveniat.

SEQUITUR REPETITIO.

Iste filius, in cujus nomine condita est Enoch, id est, terrestris Hierusalem, quod interpretatur possessio: significat istam civitatem, & initium & finem habere terrenum, ubi nihil plus quam cernitur, speratur; Sequitur:

Porro Enoch genuit Irad, Irad genuit Mahivael, Mahivael genuit Mathusaleem. Mathusaleem genuit Lamech.

INTERPRETATIO NOMINUM.

Enoch, dedicatio: Irad, descendens sive roborans: Mahivael, quis est Dominus Deus, vel ex vita Deus. Mathusaleem, mortis emissio, vel mortuus est, & interrogavit, Lamech, humiliatum aut percussentem, sive percussum. Iste namque Lamech accepit uxores duas; nomen uni Ada, & nomen secundæ Sella. Ada testimonium dicitur, Sella umbra ejus. Ada quippe genuit Jabal, qui fuit pater habitantium in tentorijs atque pastorum. Jabal, dimittens aut mutatus, sive desluit: & nomen fratris ejus Jubal, ipse fuit pater canentium citharæ & organo. Interpretatur quoque delatus sive dimittens. Sequitur:

Dixitque Lamech uxoribus suis Ada & Sella: Audite verba mea, & auferate sermonem meum. Quoniam occidi virum in vulnere meum, & adolescentulum in ivore meo. Quoniam septies vindicabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies. Jam aibi secundum historiam dictum est, eò quod ad Adam usque ad Christum septuaginta septem generationes inveniantur, in quibus Lamech peccatum, id est, totius mundi, sanguinis Christi effusione solutum est. Siquidem & in populo Judæorum propter interfectionem Christi septuaginta septem vindictæ sunt statutz, juxta illud Evangelium, in quo dictum est Petro a postulo: Non solum septies, sed septuagies septies, si penituerit, fratri remittendum, id est, Judæum revertentem. Post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi. Sequitur:

Rursum cognovit Adam uxorem suam, qua concepit & peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.

HIERONYMUS.

Seth propriè Sitos, id est, postitio dicitur: quia igitur posuerit eum Deus pro Abel, propterea Seth, id est, postitio appellatur. Denique Aquila: Et vocavit, inquit, Seth dicens: Quia posuit mihi Deus semen alterum.

SEQUITUR HIERONYMUS.

Sed & Seth natus est filius, quem vocavit Enos. Hic cepit invocare nomen Domini Dei. Quomodo Adam homo interpretatur: ita & nos juxta Hebrææ linguæ varietatem, homo vel vir dicitur, & pulchrè: quia hoc vocabulum habuit, quod de eo scriptum est: Tunc initium fuit invocandi nomen Domini. licet plerique aliud arbitrentur, quod tunc primum in nomine Domini, & in similitudinem ejus fabricata sunt idola.

ITEM RECAPITULATIO.

Seth quippe interpretatur possessio sive resurrectio, qui est Christus. Enos filius ejus interpretatur homo, qui cepit invocare nomen Domini, quid hoc intelligitur. Quia igitur in confessione vivit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quamdiu peregrinatur in terris: non otiose prætereundum de duobus illis hominibus, Abel & Seth, quod Abel interpretatur luctus, & Seth frater ejus resurrectio, quia in his mors Christi, & vita ejus ex mortuis figuratur. Ergo ut breviter dicam, Abel iustus, Seth resurrectio, Enos homo: quia post luctum resurrectio, de resurrectione homo invocans Deum. Item Enos genuit Cainan. Cainan autem genuit Malalabel, Malalabel genuit Iareth, Iareth genuit Enoch. Hic autem Enoch septimus ab Adam, qui placuit Deo, & translatus est, septimam requiem significat, ad quam transferretur omnis, qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate seculi per Christi adventum formatur: transactis enim sex millibus annis, & reliquis que sequuntur. factò etiam judicio, & renovatis cælo & terrâ transferretur sancti ad vitam perpetuam immortalitatis. Hoc quoque notandum, quod in progenie Seth nulla ibi progenita femina nominatim exprimitur, nisi tantum in progenie Cain femina commemoratur: quod significat terrenam civitatem, usque sui in fine carnalis habituram generationis, quæ maritorum ac foeminarum conjunctione proveniunt. D. Quid ergo significationis habeat, quod per Seth ab Adam usque ad Noë, denarius numerus invenitur, sive duodenarius: in Cain verò undenarius numerus reperitur, obsecro ut dicas. M. Ille namque denarius numerus per Seth ab Adâ usque ad Noë, in finatur complementum mandatorum in Ecclesia operum legalium, cui numero si adjiciantur tres filii Noë, medio reprobato duodenarius consummatur, qui in Patriarcharum & Apostolorum numero insignis habetur propter septenarii partes, altera per alteram multiplicata. Nam ter quaterni, vel quater terni ipsum faciunt. Quod verò progenies ex Adâ per Cain undenario numero finitur, transgressio mandatorum, sive peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperitur scriptus, addantur ei tres filii, & una filia, ut undenarius numerus completur, per quod demonstratur peccatum. Nam & ipse numerus à femina clauditur, à quo sexu initium peccati commissum est, per quod omnes morimur, scilicet ut voluptas carnis, quæ & spiritu restiterat, sequeretur. Unde & ipsa filia Lamech, Noëma, id est, voluptas interpretatur. Hic est liber generationis Adæ, in die qua creavit Deus hominem ad similitudinem Dei, fecit illum masculum & feminam creavit eos, & benedixit illis, & vocavit nomen eorum Adam, in die qua creati sunt. Notandum & hic, & ubi in Evangelio Matthæi scribitur: Liber generationis Iesu, quia hoc corruptibile principium ad incorruptibile principium respicit, ubi dicitur: Liber generationis Iesu Christi: quia librum libro, & principium principio opponit, quia scriptum est: In primo mari contres caput ejus, & in novissimo mari posteriora ejus.

HIERONYMUS in Hebraicis questionibus. Et vocavit nomen eorum Adam, id est, homo. Hominis autem nomen tam viro quam foeminae convenit. Vixit autem Adam ducentos & viginti annos, & genuit ad similitudinem & imaginem suam, vocavitque nomen ejus Seth. Sciendum quod usque ad diluvium, ubi in nostris codicibus ducentos, & quod excurrit annorum, genuisse quis dicitur, in Hebræo

habeat centum annos, & reliquos qui sequuntur. *Fuerunt autem dñs Adam postquam genuit Seth, septingenti anni, quia in ducentis erraverant, consequenter hic posuit septingentos, cum in Hebræo hic habeat octingentos, & supra centum. Et vixit Mathusalam annis centum septuaginta septem, & genuit Lamech, & vixit Mathusalam, postquam genuit Lamech, annis DCCCII. & genuit filios & filias, & fuerunt omnes dñs Mathusala, quos vixit, DCCCCLXIX. & mortuus est. d. Famosa questio, & disputatione omnium Ecclesiarum ventilata, quod juxta diligentem supputationem quatuordecim annos post diluuium Mathusala vixisse refertur. Etenim cum esset Mathusala annorum centum sexaginta septem, genuit Lamech. Rursum Lamech cum esset annorum centum octuaginta octo, genuit Noe, & sunt usque ad diem nativitatís Noe anni vitæ Mathusala, CCCLV. sexcentesimo autem anno vitæ Noe, diluuium factum est. Ac per hoc habitâ supputatione per partes noningentesimo quinquagesimo quinto anno Mathusala diluuium fuisse convincitur. Cum autem supra noningentos sexaginta novem annis vixisse sic dictus, nulli dubium est eum quatuordecim annos vixisse post diluuium: & quomodo verum est, quod octo tantum animæ in arca salvæ factæ sunt? m. Reitat ergo, ut quomodo in plerisque, ita & in hoc sit error in numero, Siquidem in Hebræis & Samaritanorum libris ita scriptum reperi: *Et vixit Mathusala centum & octuaginta septem annis, & genuit Lamech. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, DCCCLXXII. annos, & genuit filios & filias, & fuerunt omnes dñs Mathusala anni DCCCCLXIX. & mortuus est: & vixit Lamech CLXXXII. annos, & genuit Noë. A die ergo nativitatís Mathusala usque ad diem ortus Noe, sunt anni CCCLXIX. his adde annos Noe, quia in sexcentesimo ejus vitæ anno diluuium factum est: atque ita fit ut noningentesimo sexagesimo nono anno vitæ suæ Mathusalam mortuus sit eo anno, quo cœpit esse diluuium. Ille namque Mathusalam filius est Enoch, qui septimus ab Adam in genealogia Seth, qui ambulavit cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. de isto quoque Enoch Poëta ita cecinit:**

*Primus ad usque chaos meritis vivacibus Enoch,
Multa per innumeros jam secula contigit annos,
Naturâ perdente modum, quem jure creandi
Terra tulit genitum, sed mors miratur ademptum.*

Mathusalam genuit Lamech, de quo jam supra meminimus. Ille autem Lamech seculi hujus figuram tenuit, cuius peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post septuaginta septem mundi generationes absolvit, juxta quod Lucas scribit Evangelista. Ille namque Lamech genuit filium, & vocavit nomen ejus Noe, dicens: *Iste requiescere nos faciet ab operibus nostris.* Noe requies interpretatur. Ab eo igitur, quod sub illo omnia retrò opera quieverint per diluuium, requies appellatus est. Noe verò cum quingentorum esse: annorum, genuit Sem, Cham & Japhet. Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filii Dei filias eorum, quod essent pulchra, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.

HIERONYMUS.

Videntes filij Dei filias hominum, quia bone sunt. Verbum Hebraicum elohim communis est numeri, & Deus quippe & divi similiter appellantur. Propter quod Aquila plurali numero filios deorum ausus est dicere, deos intelligens Sanctos, sive Angelos. *Deus enim stetit in synagoga deorum, in medio autem Deus judicavit.* unde & Symmachus istiusmodi sensum sequens, ait: *Videntes filij potentium filias hominum, & reliqua.* Plerique affirmant, quod hi, qui ex Seth progenie nati sunt, filii Dei vocati sunt, eò quod ipse ceperit invocare nomen Domini. Nam sicut Propheta Joannem Baptistam angelum vocavit, vaticinando: *Ece mitto angelum meum ante faciem tuam, &c.* sic & isto in loco filios Dei sive angelos intelligimus homines justos, stirpe justâ progenitos lapsos in peccatum. Sicut & alius Propheta sacerdotes angelos appellat.

HIERONYMUS. D. Dixit Dominus Deus: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in eternum, quia carnes sunt.* Et in Hebræo scriptum est: *Non judicabit spiritus meus homines istos in seipiternum, quod caro sunt.* Quomodo hoc intelligendum est? m. Hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos servabo ad æternos cruciatus: sed hic illis restituum quod merentur. Ergo ne feveritatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur. Unde & iratus dicitur Deus ad quosdam: *Non visitabo filias eorum cum fuerint fornicatae, & sponsas eorum cum adulteraverint.* & in alio loco: *Visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum: verumtamen misericordiam meam non auferam ab eis.* Sequitur:

Et unque dies illorum centum viginti anni. J. D. Si enim humana vita in centum viginti annis ab hac die contracta est, quid est quod plerique patres post diluuium ducentis & trecentis annis amplius vixisse memorantur? m. Non igitur, ut multi errant, humana vita in CXX. annis contracta est, sed generationi illi ad penitentiam data est. Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum penitentia non dedisset, adjecit: *Erunt dies eorum cxx. anni, hoc ad agendam penitentiam.* Siquidem inventimus vixisse Abraham post diluuium CLXXV. annos, & ceteros amplius. Quia verò penitentiam agere contempserunt, noluit Deus expectare tempus decretum: sed viginti annorum spatium amputatis induxit diluuium, anno centesimo agenda penitentia destitutum. Perpendis enim quod vixit Noe post diluuium CCC. annos, ex quo perspicuum est. CXX. annos generationi illi ad penitentiam datos, & non vitæ mortalium constitutos. Sequitur:

Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Et post hac ut ingrediebantur filii Dei ad filias hominum, & generabant eis. Illi erant gigantes à seculo homines in ea nominati.

In Hebræo ita habet: *Cadentes erant in terram in diebus illis, id est, Nihilum, & post hac ut ingrediebantur filii deorum ad filias hominum, & generabant eis:* hi erant fortes à principio viri nominati. Pro cadentibus five gigantibus violentos eos interpretatus est Symmachus, angelis autem & sanctorum liberis convenit nomen cadentium, sicut superius diximus. Sequitur:

Videntesque, Dominus quod multa malitia hominum in terra, & cuncta cogitatio cordis intentâ esset ad malum omni tempore: penituit eum quod hominem fecisset in terra, &c. ulque, *Penituit enim me fecisse eos.*

GREGORIUS. D. Quid est quod omnipotens Deus, qui nullâ mutabilitate humanæ conditionis alstringitur, nec ei quid esse est, esse debet, ex tempore penituisse de sua conditione describitur? m. Plerumque enim in sacro eloquio sicut sapientes Dei sermonem trahunt à sapientibus seculi: sic nunc pro utilitate hominis vocem in se humanæ passionis conditor hominum sumit Deus, ut videlicet dicatur: *Penituit eum quod hominem fecisset in terra,* dum profectò constet, quia is, qui cuncta, priusquam veniant, conspicit, nequaquam aliquid penitendo fecerit, respicit. Ut ergo mirum non est, si spiritales plerumque utantur verbis carnalium, sic neque si ipse ineffabilis & creator omnium spiritus, ut ad intellectum suum carnem pertrahat, in se ipso carnis sermonem formet.

SEQUITUR IN LIBRO QUÆSTIONUM Hebraicarum.

HÆ generationes Noë: *Noë vir justus atque perfectus in generatione sua cum Deo ambulabat.* Hieron. signanter quippe ait, *in generatione sua:* ut ostenderet non juxta justitiam consummatam, sed juxta generationem suam eum justum fuisse justitiâ. Cum Deo ambulabat, hoc est, illius vestigia sequebatur. Sequitur:

Dixitque autem Dominus ad Noë: Finis universa carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis levigatis.

Ut Hieronymus: *Fac tibi arcam de lignis quadratis. Pro quadratis lignis, bituminatis legimus in Hebræo: Colligens facies arcam, & in cubito consummabis eam desuper.* Pro eo

quod

quod est, Colligens facies arcam; in Hebræo habet, meridiana facies arca, quod manifestius interpretatur: sicut Symmachus dicens: *ἡ ἀνατολή*, hoc est, dilucidum facies arca, volens fenestram intelligi. Sequitur:

Manifunculas in arca facies, &c. usque, Et quiescit aqua, & revelati sunt fontes abyssi, & casus aquarum colli. Pro revelatis fontibus, clausos & obduratos omnes interpretes translulerunt: & pro eo quod sequitur, *Cessavit aqua super terram, & reliqua*: scriptum est, *Reversæ sunt aquæ de terra euntes & redeuntes*. Notandum secundum Ecclesiasten, quod omnes aquæ atque torrentes per occultas venas ad matricem abyssi revertantur.

Post quadragesima dies aperuit Noë osium arca quod fecit, & emisit corvum: & egressus non rediit ad eum, donec siccaretur aqua de terra.

Pro ostio fenestra scripta est in Hebræo, & de corvo aliter dicitur: *Emisit corvum, & egressus est extens non revertens, donec siccaretur aqua de terra*, hæc juxta Hieronymum.

RECAPITULATIO UNDE SUPRA.

NOË autem per omnia omnesque actus ejus Christum significat. Noë enim requies interpretatur, & Dominus dicit: *Discede à me, quia misit sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris*. Solus jultus invenitur in illa gente Noë, cui septem homines donantur propter justitiam suam. Solus jultus est Christus atque perfectus, cui septem Ecclesiæ propter septem spiritum illuminantem in unam Ecclesiam condonantur. Quod verò Noë per aquam & lignum liberatur, significat crucem & baptismum. Sicut enim ille cum suis per aquam & lignum salvatur: sic familia Christi per baptismum, & crucis passionem sanatur. *Arca in instructis Noë de ligno non putrescentibus*: Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in temperantiam victuris. Arca enim illa Ecclesiam demonstrabat, quæ natar in fluctibus mundi hujus. Quod autem eadem arca de lignis quadratis fieri jubetur, undique stabilem vitam sanctorum sanctificat, ad omne opus bonum paratum. quodcumque enim verteris quadratum, firmiter stabit. Quod bitumine glutinantur arca ligna intrinsecus & extrinsecus, ut in compage unitatis significetur tolerantia charitatis, ne scandalis Ecclesiam tentantibus, live ab his qui intus sunt, live ab his qui foris sunt, cedat fraternitas junctura, & solvatur vinculum pacis. Est enim bitumen ferventissimum gluten, significans dilectionis ardorem, vi magnæ fortitudinis ad tenendam societatem spiritalem omnia tolerantem. Quod arca trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleatur. ut, sicut sex ætatibus hujus omne sæculi tempus extenditur. In omnibus, quibus Christus nunquam desinit prædicari, in quinta per prophetiam prædictus, in sexta per Evangelium diffusatus. Potest quidem & in his trecentis cubitis signum ligni passionis ostendi. Ipsi enim literæ numerus crucis demonstrat signum, quo socii passionis Christi effecti per baptismum longitudinem vitæ æternæ adipiscuntur. Quod verò cubitis quinquaginta, latitudo ejus expanditur. Sicut Apostolus dicit: *Cor nostrum dilatatum est*. Unde, nisi charitate spirituali, propter quod ipse iterum dicit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum sanctum misit, quo corda credentium dilatavit. Quod autem altitudo ejus XXX. cubitis surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudo: quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorum ætatem gerens, doctrinam Evangelicam consecravit: contestans legem non venisse solvere, sed adimplere. Lex autem in decem præceptis agnoscitur, unde decies tricenæ arca longitudo perficitur. Unde & ipse Noë ab Adam decimus computatur, quod sexies longa ad latitudinem suam, & decies ad altitudinem suam humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit. Corporis enim longitudo, quæ à vertice usque ad vestigium sexies tantum habet, quam

latitudo, quæ est ab uno latere ad alterum latus, & decies tantum tanquam latitudo. Cujus latitudinis mensura est in latere à dorso ad ventrem, velut si jacentem hominem metiaris supinum, seu primum, sexies tantum longitudinis est à capite usque ad pedes, quam latus à dextera in sinistram, vel à sinistra in dextram, & decies quam altus à terra. Unde facta est arca trecentorum in longitudine cubitorum, & quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine. Item quod eadem arca collecta in unum cubitum de super consummatur: sic & Ecclesia corpus Christi in unitatem collecta sublimatur & perficitur. Unde dicitur in Evangelio: *Qui mecum non colligit, spargit*. quod autem aditus ei sit à latere, i. quod nemo intrat in Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod de Christi latere aperto manavit. Quod verò inferiora arca bicamerata & tricamerata construuntur, sicut ex omnibus gentibus vel bipertitam multitudinem congregat Ecclesiam. Propter circumcissionem & præputium, vel tripartitam propter filios Noë, quorum progenie repletus est orbis: & idem arca inferiora ista dicta sunt, quia in hac vita terrena est diversitas gentium. In summo autem omnes consummatur in unum, & non est illa varietas, quia omnia omnia Christi est tanquam nos uno cubito de super celesti unitate consummans. Quod autem cuncta animalium genera includuntur in arca, significat quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in Ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus discus ille significat, quod munda & immunda sint ibi animalia, sicut in Ecclesiæ sacramentis boni & mali versantur. Quod septena sunt munda, & bina immunda: non quia pauciores sunt mali quam boni, sed quia boni servant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum enim Spiritum divina Scriptura in septiformi operatione commendat: sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & timoris Domini. Unde & ille numerus quinquaginta dierum ad adventum sancti Spiritus pertinet in septies septenis, qui sunt quadraginta novem uno addito, consummatur, propter quod dictum est: *Studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Mali autem in binario numero ad chismata hæciles, & quodam modo divisibiles ostenduntur. Quod Noë ipse cum suis octavus numeratur, significat quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit: quia octava die, i. post sabbati septimum primò à mortuis resurrexit. Qui dies à passione tertius, in numero autem dierum, qui per omne tempus volvitur, & octavus & primus est. Quod post septem dies, ex quo ingressus est Noë in arcam, diluvium factum est: hoc est, quia in spem futuræ quietis, quæ septimo die significata est, baptizatur. Quod verò præter arcam omnis caro, quam terra sustentabat, diluvio consumpta est, significat quia præter Ecclesiæ societatem aqua baptismi quamvis eadem sit, non solum non valeat ad salutem, sed valeat potius ad perniciem. Quod autem quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit, quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis admittitur per universum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur: Decem præcepta quater ducta, quadraginta sunt, sive ille reatus, quod ad dies pertinet, ex rerum prosperitate; sive quod ad noctes, ex rerum adversitate contractus sit, sacramento baptismi celestis abluitur. Quod Noë quingentorum erat annorum, cum ei locutus est Dominus, ut arcam sibi faceret, & sexcentos habebat annos cum in eam fuisset ingressus. Unde intelligitur per centum annos arca fabricata: quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates singulas sæculi. Unde ista sexta ætas, quæ completis quingentis usque ad sexcentos, significatur in manifestatione Evangelicam Ecclesiam constitui, & idem qui sibi ad vitam contulit, sit velut quadratum lignum, paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricam sanctam: quia & secundus mensis anni sexcentissimi, quo intravit Noë in arcam, eandem senariam ætatem significat. Duo enim menses sexagenario numero concluduntur: à senario autem numero & sexaginta cognominantur & sexcenti, & sex milia, & sexaginta milia, & sexcenta milia, & sexcenties, & quic-

quid deinceps in majoribus summis per eundem articulum numerus in infinita incrementa confurgit: & quod vicessimus & septimus dies mensis commemoratur, ad eisdem quadraturæ significationem pertinet, quæ jam in quadratis lignis expolita est. Sed hic evidentiùs, quia nos ad omne bonum paratos, i. quodammodo conquadratos trinitas perfecit in memoria, qua Deum recolimus; intelligentia, qua cognoscimus; in voluntate, qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter, sunt xxvii. qui est numerus ternarii quadratus. Quod verò septimo mense arca resedit, hoc est, requievit, ad illam septimam requiem significationem recurrit: & quia perfecti requiescunt, ibi quoque quadraturæ illius numerus iteratur. Nam vicessimã septimã die secundi mensis commendatum est hoc sacramentum: & rursus vicessimã septimã die mensis septimi eadẽ commendatio confirmata est, cum arca requievit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requies cum octava resurrectione conjungitur. Neque enim reddito corpore finitur requies, quæ post hanc vitam excipit Sanctos, sed potius totum hominem, non adhuc spe, sed jam re ipsã omni ex parte spiritus & corporis perfectã, & immortali salute renovatum æternæ vitæ munus assumit. Quia ergo septima requies cum octava resurrectione conjungitur, & hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est, in baptismo, altum profundumque mysterium est, quod quindecim cubitis supercrevit aqua, excedens altitudinem montium. Octo itaque & septem, quindecim faciunt. Sed octo significant resurrectionem, septem quietem. Hoc itaque sacramentum resurrectionis & quietis transcendit omnem sapientiam superborum, ita ut nullatenus possit indagare scientiæ suæ altitudinem, resurrectionis quietem: & quia septuaginta à septem, & octuaginta ab octo dinumerantur, conjuncto utroque numero centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atque confirmans altitudinem baptismi in consecrandum novum hominẽ, ad tenendam quietis & resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus corvus non est reversus, aut aquis utique interceptus, aut aliquo supernatanti corpore illectus, significat homines immunditiã cupiditatis deterrimos, & ob hoc ad ea, quæ foris sunt, in hoc mundo retentos, aut rebaptizari ab his præter arcam, id est, præter Ecclesiã baptismus occidit, seduci & teneri. Quod columba emissã non inventã requie reversã est: ostendit per novum testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissã. Post quadraginta enim dies emissã est, qui numerus vitam, quæ in hoc mundo agitur, significat. Denique post septem dies dimissã columba propter illam septenariam operationem spiritalem olive fructuosum surculum retulit: quo significaret nonnullos etiam extra Ecclesiã baptizatos, si in eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tempore quali vespere morte columbæ, tanquam in osculo pacis ad unitatis societatem posse perducì. Quod post alios septem dies dimissã, & non reversã, significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quod in hoc tempore consociatur, quamdiu vivitur, quod de Christi latere manavit: sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo & Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis ministeriis corporalibus egeamus.

DISCIPULUS. Cur sexcentesimo & uno anno vitæ Noë, id est, peractis sexcentis aperitur arca rectorum? M. Finitã quippè sextã ætate seculi revelabitur abconditum sacramentum atque promissum. D. Cur vicesimo & septimo die secundi mensis dicitur sicãsse terra, tanquam finita esset jam baptizandi necessitas? M. In numero etenim dierum quinquagesimo & septimo, ipse est enim dies secundi mensis vicessimus septimus, qui numerus ex illa conjunctione spiritus & corporis septies octonos habet, uno addito propter unitatis vinculum. D. Cur de arca conjuncti exeunt, qui disjuncti intraverant? Sic enim dictum erat, quod intraverint in arcam Noë, & filij ejus, & uxor ejus, & uxores filiorum ejus, scorsim viri, & scorsim

semina commorata sunt. M. Quia igitur in hoc tempore caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, ad typum illum disjuncti intraverant: postmodum autem exeunt Noë & uxor ejus, filij ejus, & uxores filiorum ejus, hoc est, conjuncti masculi & femina: quia in fine seculi, & in resurrectione iustorum omnimodã & perfectã pace spiritui corpus adhærebit in illa mortalitatis indigentia vel concupiscentia resistente. Quod dantur eis in escam cuncta animalia, sicut in illo disco Petro dicitur, *Mastra & manduca*: quod ejecto sanguine jubentur manducare, ne vita pristina quasi suffocato in conscientia teneatur, sed habeant tanquam effusionem per confessionem. Quod verò testamentum posuit Deus inter se & homines, atque omnem animam vivam ne perdat eam diluvio: arcum se, qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet. Illi enim non pereunt diluvio, qui in Prophetis, & in omnibus divinis Scripturis tanquam in Dei nubibus agnoscunt Christi gloriã, non querunt suam.

HIERONYMUS in libro locorum dixit: *Arat in Armenia siquidem in montibus.* Arat, arca post diluvium sedisse perhibetur, & dicitur ibidem usque hodie ejus manere vestigia. Meminit horum montium & Hieremias in visione contra Babylonem. Josephus quoque in primo Antiquitatum Judaicarum libro, secularium literarum historias proferens: *Animadvertens*, inquit, *Noë terram diluvio liberatam, septem alios dies vivere permisi. Et universa animalia bestiasque, patentiibus ilustri emittens, ipse cum suis prole egressus est: immolans Deo hostias, gaudentesque cum liberis.* Hunc locum Armenij exitum vel egressum vocant: siquidem ibi cultores illarum regionum arcam primùm sedisse restantur, & lignorum quædam superesse monumenta: Arca hujus & diluvii, omnes qui barbaras scripsere historias, recordantur: quorum est unus Berofus Chaldaus, qui super diluvio referens, hæc locutus est: *Dicitur hujus arca in Armenia propter montem Carduenorum pars aliqua permanere, & quosdam bitumen ex ea avallentes circumferre, quo vivunt vel maxime hi, qui lustrantur & expiant.* Sed & Hieronymus Ægyptius, qui antiquitates Phœnicum pulchro sermone conscripsit, & Mnalles, & multi alii. Nicolaus quoque Damascenus in nonagesimo sexto libro refert: *Est in Armenia super Myriadem mons nomine Bazaris, ad quem multos in diluvio confugisse autumant, ibique salvatos esse. Alios verò in arca alveo supernatantes ac ejus vitæ non pervenisse, & usque ad multas ætates ligna arca demonstrari solita: quos quidem ego puto non esse alios, nisi eos, quos Moyses legisset Hebræorum in suis voluminibus edidit. De arca quoque ipse Poëta cecinit ita:*

*Nuncia diluvij jam descendentis ad arcam,
Ore columba referentium viridantis olive
Corpus enim ingluvie per sedes cadaveris captum,
Hæstrat: illa data rebus nova gaudia pacis.*

HIERONYMUS.

ET eras filij Noë, qui egressi sunt de arca: Sem, Cham & Japhet. Frequenter septuaginta Interpretes non valentes Hebræam, quæ duplicem aspirationem habet, in Græcum sermonem vertere, chi Græcam literam addiderunt: ut nos docerent in istiusmodi vocabuli asperitate debere. Unde & in præfati loco Cham translulerunt, pro eo quod est Ham, quo & Ægyptus usque hodie Ægyptiorum lingua Ham dicitur.

Plantavit autem Noë vineam, bibensque vinum inebriatus est, &c. usque, Facis que eorum avertent, & patri virilia non viderunt.

Jam verò illud, quod post diluvium de vinea, quam plantavit Noë, inebriatus est, & nudatus est in domo sua: cui non appareat Christi esse figura, qui inebriatus est dū passus est. Nudatus est, dum crucifixus est, in domo sua, in gente sua, & in domesticis sanguinis sui, utique Judæis. Tunc enim nudata est mortalitas carnis ejus, quam nuditatem, i. passionem Christi videns Cham derisit: & Judæi Christi mortem videntes subannaverunt. Sem verò & Japhet tanquam duo populi ex circumcissione & præpu-

tio credentes, cognita nuditate patris, qua significabatur passio Salvatoris, sumentes vestimentum posuerunt super dorsa sua: & intrantes aversi operuerunt nuditatem patris, nec viderunt quod verenda texerunt. Quodam enim modo passionem Christi velamento tegimus, id est, sacramento honoramus, ejusque mysterii rationem reddentes, ludæorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat sacramentum, dorsa memoriam præteritorum: quia passionem transactam Christi celebrat Ecclesia, non adhuc prospicit futuram: medius autem frater Cham, id est, impius populus ludæorum: ideo medius, quia nec primatum Apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credit. Vidit nuditatem patris, quia confesit in necem Domini Salvatoris. Post hæc nuntiavit foras fratribus. Per eum quippe manifestum est, quod erat in Propheta secretum: ideoque frater servus fratrum suorum. Quid est enim aliud hodieque gens ipsa nisi quædam scrinaria Christianorum, bajulans legem & Prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ, ut non honoremus per sacramentum, quod nuntiant illi per literam.

Expergetus itaque Noe, cum didicisset quod secretum ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis. Benedictus Dominus Deus Sem, sicut Chanaan servus ejus. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculo Sem. Quomodo intelligendum est?

HIERONYMUS. De Sem Hebraei, de Iaphet populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium, à latitudine quæ Iaphet dicitur, latitudo nomen accepit. Quod autem ait: Et habitet in tabernaculo Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione & scientia scripturarum ejecto Israele versamur.

EXPLANATIO SPIRITUALIS.

Post hæc itaque benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honoraverunt. Benedictus namque Dominus Deus Sem, sicut Chanaan puer illius. Dilatet Iapheth, & habitet in tabernaculo Sem. hic Sem major natus, ex quo patres & Prophetae, & Apostoli nati sunt, atque generati. Iapheth autem gentium est pater, qui etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus est populus ex gentibus qui cum Prophetis & Apostolis erat habitaturus. Siquidem & videmus juxta Noe propheticam patris benedictionem in tabernaculo Sem, transiisse habitationem Iapheth: hoc est, in domum legis & Prophetarum Ecclesiam potius iustificari: minorem quidem temporum, sed gratia lege majorem. Cham porò qui interpretatur callidus, medius filius tanquam ab utroque discretus, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium permanens, significat non solum ludæorum, sed etiam hæreticorum genus callidum, non spiritu sapientiae, sed impatientiae, quo solent hæreticorum fervere primordia, & pacem perturbare sanctorum: sed & omnes qui Christiano vocabulo gloriantur: & perditè vivunt, ipsius figuram gestare videntur. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, & annuntiant bene proficendo, & male agendo exhorant. De talibus ergo dictum est, Ex fructibus eorum cognoscitis eos. Ideo & Cham in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo, id est, in opere suo. Unde convenienter & ipse filius ejus Chanaan, qui interpretatur motus eorum. Quod aliud quid est, quam opus eorum. Item quod Cham peccante posteritas ejus datur: significat quod reprobi hic quidem delinquant sed in posterum, id est, in futurum sententiam damnationis accipiunt. Sed & plebs Iudaica, quæ Dominum crucifixit, etiam in filios poenam damnationis suæ transmissit: Dixerunt enim: Sanguis huius super nos, & super filios nostros. Benedictus igitur duobus filiis Noe, atque uno in medio eorum maledictio: deinceps generationes eorum texuntur, ex quibus septuaginta duæ gentes ortæ sunt, id est, quindecim de Iapheth, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

DE ÆDIFICATIONE TURRIS, &c. usque ad divisionem linguarum.

PRIMUS autem post diluviū inter homines Nemrod filius Chus nova imperii cupiditate tyrannidem arripuit, regnavitque in Babylonia, quæ ab eo quod ibi confusa sunt linguæ Babel appellata est, quod interpretatur confusio, cujus ædificandæ turris idem Nemrod extitit auctor: quique pro eo quod ultra naturam suam cæli alta penetrare contendit, non incongruè diabolo comparatur, qui in cogitatione cordis sui inrumescens, super se exaltare se voluit, id est, super omnem potestatem Angelorum Deo se coequare disponens, dum dicit: Ascendam super altitudinem nubium, & ero similis altissimo. Quod autem dicitur venator, quid significatur hoc nomine, nisi animarum terrenaarum deceptor, & capiens homines ad mortem. Turris ejus superbia hujus mundi est, vel impia dogmata hæreticorum, qui postquam moti sunt ab oriente i. à vero lumine recesserunt, & venerunt in campum Sennar, qui interpretatur excussio dentiū, statim adversus Deū impietatis suæ ædificandæ turrim, ac dogmatū superbiæ nefario ausu confringunt: volentes curiositate non licita ipsius cæli alta penetrare, sed sicut illi per superbiæ ab una lingua in multis divisi sunt, ita & hæretici ab unitate fidei cōfessione segregati inter se diversitate erroris, quæ per dissonantiā linguarum invicem seceruntur, & quos arma adversus Deum elata conspirationis perniciose consensio, rursus intercedente dogmatum discordia didicit aborta repente confusio: quos quidem ipsa Trinitas damnat, in quam offendunt, ipsa eos dispergit dum dicit: Venite & confundamus sibi linguam eorum, in varietate utique erroris hinc schismatum. Eo autem tempore quando linguarum facta est varietas, in sola domo Heber, quæ antea fuit lingua remansit: nunc quoque in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, unitatem esse confessionis & fidei pacem divisio omnibus reprobis restat.

NUNC DE GENTIUM DIVISIONIBUS secundam Hieronymum videamus.

ILLI Iapheth, Gomer & Magog, & Madai, & Iavan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. Iapheth filio Noe nati sunt septem filii, qui possederunt terram in Asia ab Amanio & Tauro, Syria cæles & Cilicia montibus, usque ad fluvium Tanaim, in Europa vero usque ad Gadira, nomina locis & gentibus relinquentes, è quibus postea immutata sunt plurima, cætera permanent ut fuerunt. Sunt autem Homer, Galatae, Magog, Scythæ, Madai, Medi, Sava, Iones qui & Græci: unde & mare Ionium: Thubal Iberi, qui & Hispani, à quibus Celtiberi, licet quidam Italos suspicentur, Mosoch, Cappadoces: unde & urbs apud eos usque hodie Mazaca dicitur. Porò septuaginta interpretes Caphthorim Cappadocas arbitrantur: Thiras, Thracæ, quorum non satis immutatum vocabulum est. Scio quendam Gog & Magog, tam de præsentī loco, quam de Ezechiel ad Gothorum nuper in terra nostra vagantium historiam retulisse. Quod utrum verum sit, prælii ipsius sine monstrabitur. Et certè Gohos omnes retrò eruditi, magis Getas quam Gog & Magog appellare consueverunt. Hæc itaque septem gentes, quas de Iapheth venire stirpe memoravi, ad aquilonis partem habitant. Filii Gomer Aschanæ, & Riphath, & Thogarma. Aschanaz Græci Reginos vocant, Riphath, Paphlagones, Thogarma, Phrygæ: filii Iavan, Elifā & Tharsis, Cethim & Dodanim. Ab his divisa sibi insulæ nationum in terris suis. Vir secundum linguam suam & cognationem gentem suam. De Ionibus, id est, Græcis nascuntur Elifæ, qui vocantur Aeoles: unde & quinta lingua Græciæ Aeolis appellatur, quam illi vocant ἠϊολία ἡ νῆσος. Tharsis Iosephus Cilicæ arbitrat, & aspirationis literam vitiosè à posteris in τ dicens fuisse corruptam, unde & metropolis eorū civitas Tharsus appellatur Paulo A postolo gloriosa. Cethim sunt Citi, à quibus hodie quoque urbs

Cypri Citium nominatur. Dodanim, Rhodii: ita enim septuaginta interpretes transtulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & Sibonii Capitonis, & Græcū Phlegontia, ceterosque eruditissimos viros, & videbimus omnes penè insulas & totius orbis litora terraque, mare vicinas Græcis accolis occupatas, qui ut supra diximus, ab Amano & Tauro montibus omnia maritima loca usque ad oceanum possidere Britannicum. Filij Chan, Chus & Mesraim, & Phut, & Chanaan. Chus usque hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur: Mesraim, Ægyptus: Phut, Libye, à quo & Mauritaniz fluvius usque in præfens Phut, omnique circa eum regio Phutenfis. Multi tam Græci quam Latini scriptores hujus rei testes sunt. Quare autem in una tantum climatis parte, antiquum nomen Libye resederit, & reliqua terra vocata sit Aphryca, disserere non hujus loci nec temporis est. Porro Chanaan obtinuit terram, quam Iudæi deinceps possederunt ejusdem Chanaanensis. Filij Chus, Saba, Hevila, Sabatha, Regma, Sabathaca, Saba, à quo Sabæi, de quibus Virgilius: *Solique est Thure virga Sabæi*. & alibi: *Centumque Sabæo Thure valent ars*. Hevila, Gethuli, in parte remotioris Africæ, eremo coherentes. Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Astabari nuncupantur. Rhegma verò & Sabathaca paulatim antiqua perdidere vocabula, & quæ nunc pro veteribus habeant, ignoratur. Filij Rhegma, Saba & Dadan: hic Sabæ per Schin literam scribitur: supra verò per Samech, à quo diximus appellatos Sabæos, interpretatur verò nunc Saba Arabia. Nam in LXXI. Psalmo ubi nos habemus, *Reges Arabum & Saba munera offerent*: in Hebræo scriptum est, *Reges Saba primum nomen per Schin, secundum per Samech*. Dadan gens est Æthiopiæ in occidentali plaga, & Chus genuit Nemrod, de quo jam superius mentionem fecimus. Ille cæpit esse potens in terra: & post paululum: *Et fuit*, inquit, *caput regni ipsius Babel & Arach, & Achad, & Chalanne in terra Sennaar*. Nemrod filius Chus arripuit, ut supra disseruimus, insuetam prius in populo tyrannidem, regnavitque in Babylone, quæ ab eo quod ibi confusa sunt linguæ, turrem ædificantium, Babel appellata est. Babel autem interpretatur confusio. Regnavit autem & in Arach, hoc est, in Edessa, & in Achad, quæ nunc dicitur Nisibis, & in Calamæ, quæ postea vero nomine à Seleuco rege est dicta Seleucia, vel certe quæ nunc *Arax* appellatur. De terra illa exit Allur, & ædificavit Niniven & Rhohoboth civitatem: de hac terra Assyriorum pullulavit imperium, qui ex nomine Nini Beli filij Ninum condiderunt, urbem magnam quam Hebræi appellant Niniven, ad cujus turri vel potentiam tota Iona pertinet prophetia. Quod autem ait: *Ninven & Rhohoboth civitatem*, non puremus duas esse urbes: sed quia Rhohoboth plateæ interpretantur, ita legendum est, *Et ædificavit Ninven & plateas civitatis*. Sequitur. *Et Mesraim genuit Ludim, & Ananim, & Laabim & Neptum, & Phetresim & Chasloim: de quibus egressi sunt Philistim, & Caphor in excepit Labaim*, à quibus Libyes postea nominati sunt, qui prius Phurei vocabantur: & Chasloim, qui deinceps Philistim appellati sunt, quos nos corruptè Palæstinos dicimus. Cæteræ sex gentes ignotæ nobis sunt, quia bello Æthiopico subversa usque ad oblivionem prætorum nominum pervenere. Posterunt autem terram à Gaza usque ad extremos fines Ægypti. Sequitur. *Et Chanaan genuit Sidonem, primogenitum suum, & Chettaum & Iebuſaum & Amorraum, & Gergesum, Evaum, & Aracatum, & Sinaum, & Aradium, & Samarum, & Amathum*. De Chanaan primus natus est Sidon, à quo urbs in Phœnicie Sidon vocatur. Dein Aracæus, qui Arcas condidit oppidum, contra Tripolim in radicibus Libani situm: à quo haud procul alia civitas sunt nomine Sim: quæ postea vario eventu subversa bellorum, nomen tantummodò loco pristinum reservavit. Aradii sunt, qui Aradum insulam possederunt angusto fretò à Phœnicis litore separatam. Samaræi quibus Edessa nobilis Syriæ cæles civitas Amath usque ad nostrum tempus, tam à Syris quam ab Hebræis, ita apud veteres dicta fuerat, appellatur. Hanc Macedones, qui post Alexandrum orientem regnarunt, Epi-

phaniam nuncupaverunt. Nonnulli Antiochiam ita appellatam putant: alii licet non verè, tamen opinionem suam quasi veri simili vocabulo consolantes, Emath primam ab Antiochia mansione Edessam pergentibus appellari putant: & eandem esse, quæ apud veteres dicta sit Emach. Et fuit terminus Chanæorum à Sidone, donec venias in Gerara usque ad Gazam pergentibus Sodomam & Gomorram, & Adamam, & Seboim, usque ad Lavan: quia cæteræ civitates, Sidon videlicet & Gerara, & Sodoma, & Gomorra, & Adama & Seboim, notæ sunt omnibus. Hoc tamen adnotandum videtur, quòd Lavan ipsa sit, quæ nunc Callis hoc dicitur, ubi aquæ calidæ prorumpentes in mare mortuum deflunt. Filij Sem, Elam & Allur & Arfaxat, & Lud, & Aram. Hi ab Eufrate fluvio partem Asiæ usque ad Indicum oceanum tenent. Est autem Elam, à quo Elamici principes Persidis: de Allur jam ante dictum est, quòd Ninum urbem condiderit. Arfaxat, à quo Chaldæi: Lud, à quo Lydii: Aram, à quo Syri, quorum metropolis est Damascus. Filij Aram, Hus & Vi, & Gether & Mes. Huz Trachonitidis & Damasci conditor: inter Palæstinam & Coelen Syriam tenuit principatum, à quo septuaginta interpretes in libro Iob, ubi in Hebræo scribitur, *Terra Huz regionem Auliticam, quasi Hufiticam transtulerunt*. Vi, à quo Armeni: & Gether, à quo Acacanii five Carii. Porro Mes, pro quo septuaginta interpretes Mofoch transtulerunt, qui nunc vocatur Mæones. *Arphaxad genuit Sela, & Sela genuit Heber*. Ex Heber nati sunt duo filii: nomen unum Phaleg, quia in diebus ejus divisa est terra, & nomen fratris ejus lectan. Heber, à quo Hebræi vaticinio quodam filio suo Phaleg nomen imposuit: qui interpretatur divisio, ab eo quòd in diebus ejus linguæ in Babylone divisæ sunt. *Lectan genuit Helmodad & Saleph, & Afermoth, & Iare, & Aduram, & Vzal, & Delez, & Hebal, & Abimael, Saba & Ophir, Ravila & Iobab*. Harum gentium posteriora nomina invenire non potui, sed utque in præfens, quia procul à nobis sunt, vel ita vocantur ut primum, vel quæ immutata sunt, ignoantur. Possederunt autem à Cophene fluvio omnem Indiæ regionem, quæ vocatur Ieria. Sequitur,

*Phaleg filius Heber genuit Reu. Reu genuit Sarug. Sarug genuit Nachor. Nachor genuit Thare. Ha sunt autem generationes Thare. Thare genuit Abram, & Nachor, & Aran. Porro Aran genuit Loth, mortuusque est Aran ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldaeorum. De hoc quoque capitulo quod Hieronymus in libro Questionum Hebraicarum scripsit inferamus. Sequitur. Et mortuus est Aran ante patrem suum in terra, qua natus est in regione Chaldaeorum: pro eo quòd legimus, in regione Chaldaeorum, in Hebræo habetur, *ut Chasim*: id est, in igne Chaldaeorum. Tradunt Hebræi istiusmodi fabulam ex hac occasione esse, quòd Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit, quem Chaldæi colunt, & Dei auxilio liberatus de idololatriæ igne profugerit: quod in sequentibus scribitur egressum esse Tharan cum sobole sua de regione Chaldaeorum: pro eo quòd in Hebræo habetur. De incendio Chaldaeorum: & hoc esse quòd nunc dicitur: *Mortuus est Aran ante consp. etum Thare patris sui in terra natiuitatis suæ, in igne Chaldaeorum: quòd videlicet ignem nolens adorare, igne consumptus sit*. Loquitur autem Dominus postea ad Abraham: *Ego sum, qui eduxi te de igne Chaldaeorum*. Sequitur,*

Et assumpserunt Abram & Nachor sibi uxores. Nomen uxoris Abræ Sarai, & nomen uxoris Nachor Melcha, filia Axam, pater autem Melcha, ipse est pater Iesca. Aran filius Thare, frater Abræ & Nachor duas filias genuit Melcham & Sarai, cognomento Iescan. Iesca vero de quibus Melcham accepit uxorem Nachor, & Sarai Abram. Necdum quippe inter patros & fratrem filias nuptiæ fuerant lege prohibita, quæ in primis hominibus & inter fratres & sorores inita sunt.

HIERONYMVS. D. Erat autem Abram LXX. & quinque annorum, quando egressus est ex Charran. Indisolubilis nascitur quæstio. Si enim Thara pater Abræ, cum adhuc esset in regione Chaldea, septuaginta annorum

genuit Abram & postea in Charran, ccc. annis suæ anno mortuus est: quomodo nunc post mortem Thare Abram exiens de Chara lxxxv. annorum fuisse memoratur, cum à nativitate Abra, usque ad mortem patris ejus, cxxxv. anni fuisse doceantur. M. Vera est igitur illa Hebraeorum traditio, quam supra diximus, quod egressus sit Thara cum filiis suis de igne Chaldaeorum: & quod Abram Babylo- nio vallatus incendio, quia illud adorare volebat, Deit e auxilio liberatus: & ex illo tempore dies vitæ & tempus reputetur ætatis, ex quo confessus est Dominum spernens idola Chaldaeorum. Potest autem fieri, ut quia scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thara de Chaldæa profectus, venerit in Charran quam mortem obiret, vel certe statim post persecutionem in Charran venerit, & ibi diuitibus sit moratus. Si quis ergo huic expositioni contrarius est, quarit aliam solutionem, & tunc rectè ea qua à nobis dicta sunt, improbat.

ISIDORVS.

Locutus est Dominus ad Abram dicens: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. & veni in terram, quam monstrabo tibi faciamq; te in gentem magnam, &c. usq; benedicentur in te universa cognationes terra.

Quis autem alius exiit in Abraham de terra sua, & de cognatione sua, ut apud externos locupletaretur, ut esset in gentem magnam: nisi Christi, qui relicta terra & cognatione iudeorum præpollerit nunc, ut videmus in populis gentium: sed & nobis ad exemplum Christi exeundi est de terra nostra, id est, de facultatibus mundi hujus, operibusq; terrenis: & de cognatione nostra, id est, de conversatione & moribus vitiosisq; prioribus, quæ nobis à nostra civitate coherentia velut affinitate quadam & consanguinitate conjuncta sunt. Sive de domo patris nostri, i. omni memoria mundi, ut ei renuntiantes, possimus in populo Dei dilatarî, & in terram cœlestis re promissionis cum tempore advenerit in roduci. Dux autem promissiones Abraham dantur: una, per quam terram Chanaan possessurum semen ejus promittitur, dum dicit Deus, *Vade in terram, quæ monstravero tibi faciamq; te in gentem magnam.* Alia verò longè præstantior non de carnali, sed spiritali semine, per quod pater est non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium, quæ fidei ejus vestigia consequuntur. Quod promitti cœpit his verbis: *Et benedicentur in te omnes cognationes terræ.* Sequitur,

Apparuitq; Dominus Abra, & dixit, Semini tuo dabo terram hanc, &c. usque. Et venit ad Sichem, & ad convallem illustrem: usq; Perrexit vadens, & ultra progrediens ad meridiam.

Accepto itaq; secundo oraculo de promissione terræ ipsius, & edificavit ibi altare Domino, qui apparuit ei, & profectus inde habitavit in eremo: atq; inde famis inopia pulsus, descendit in Ægyptum, ubi uxorem suam dixit esse sororem: nec mentitur, quia propinqua erat sanguine. Quam tamen Pharaon rex Ægypti uxorem volens accipere, grandissimis terretur montis, multisque propter eam malis afflictus: ubi ejus esse uxorem divinitus didicit, confestim illam cum honore restituit: hoc itaque cum de Abimelech dicere ceperimus exponemus.

HIERONYMVS. Et proficiens Abraham abijt in desertum, & fames facta est super terram. Notandum quod in præfenti & in plurimis aliis locis pro deserto ad austrum scriptum est in Hebræo. D. Hoc igitur notare debemus quod sequitur: *Et viderunt eam Principes Pharaonis, & laudaverunt eam ad Pharaonem, & introduxerunt eam in domum ejus, & Abra benedixit propter eam: & fuerunt ei oves & armenta, & asini, & servi, & ancilla, muli & cameli.* M. Licet corpus sanctarum mulierum non vis maculet, sed voluntas, & excusari possit Sara, quod famis tempore sola Regi in peregrinis locis marito conveniente resistere nequeverit: tamen potest & aliter fœda necessitas excusari: quod juxta librum Hester, quæcunq; mulierum placuisset Regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrtino, & sex mensibus in pigmentis variis erat, & citationibus fumarum, & tunc demum ingrediebatur ad Regem: atq;

ita potest fieri, ut Sarai postquam placuerat Regi, dum per annum ejus ad Regem prepararetur introitus, & Abra Pharaon multa donaverit, & Pharaon postea sit percussus à Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente. Sequitur,

Et ascendit Abram ex Ægypto ipse & uxor ejus, & omnia que illius erant, & Loth cum eo in deserto. Erat autem Abram dives valde pecore, argento & auro: & abijt unde venit, in desertum usque Bethel. Pulchrè de Ægypto liberatus ascendisse dicitur. Sed occurrit huic sententiæ illud quod sequitur, quomodo potuerit exiens de Ægypto fuisse dives valde? Quod tamè solvitur illa Hebraica veritate, in qua scribitur *Abra gravu valde sive vehementer:* hoc est, *superis opibus.* Ægypti enim pondere gravabatur, & licet videantur esse divitiæ pecoris, auri & argenti, tamen si Ægyptiæ sunt, viro sancto graves sunt. Deniq; non ut in lxx. legimus, *abijt unde venerat per desertum usq; Bethel:* sed sicut in Hebræo scriptum est, *Abijt in itinere suo per austrum usq; Bethel.* Idcirco enim de Ægypto profectus est, ut non desertum ingrederetur, cum Ægyptum relinqueret: sed ut per austrum, qui aquiloni contrarius est, veniret ad domum Dei, ubi fuerat tabernaculum ejus in medio Bethel & Hai, in loco altaris quod fecerat prius, & invocavit ibi nomen Domini. Reverso igitur Abraham ex Ægypto unde venerat, tunc Loth ad Abram avunculo suo in terram Sodomorum salva charitate discessit, vitans discordiam: quia divites facti erant, & pastores eorum invicem rixabantur. *Permansit autem Abram in terra Chanaan, habitavitque juxta aquerum Mambre, hac est Hebron.* Mambre autem vocabatur unus amicorum Abraham. Sequitur,

Et viri Sodomorum mali & peccatores in conspectu Dei vehementer. Superflue hic in Septuaginta interpretibus additum est, *In conspectu Dei:* siquidem Sodomorum coloni apud homines mali & peccatores erant. Ille autem dicitur in conspectu Dei peccator, qui potest apud homines justus videri. Quomodo de Zacharia & Elizabeth in præconio ponitur, quod fuerint iusti ambo in conspectu Dei. Et in Psalmo dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

Locutus est autem Dominus ad Abraham postquam divisit eum ab eo Loth: Leva oculos tuos, & vide à loco in quo tu nunc es ad aquilonem, & ad austrum, & ad orientem, & ad mare, quia omnem terram quam tu vides tibi dabo eam, & semini tuo.

Quatuor climata mundi possuit, orientem & occidentem, septentrionem, & meridianum. Quod autem in omnibus scripturis legitur, hic semel dixisse sufficiat, mare semper pro occidente ponit, ab eo quod Palestina regio ita sit, ut mare in occidentis plaga habeat. Sequitur,

Factum est autem in illo tempore ut Amraph: rex Sennar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex A lamitarum, & Thadal, Rex gentium invrent bellum contra Regem Sodomorum & Regem Gomorra, & Regem Adama, & Regem Seboim, & Regem Bala, ipsa est Segor.

Omnes hi considerunt apud vallem salis, hoc est mare salis. Bale lingua Hebræa *xaramois*, id est, devoratio dicitur. Tradunt igitur Hebræi hanc eandem in alio scripturarum loco Salisam nominari, dicitque rursum, *μὲν οὖν ἐπιπέσει ἄρα* id est, vitulam conterminantem, quod scilicet tertio motu terræ absorpta sit Et ex eo tempore, quo Sodoma & Gomorra, Adama & Seboim divino igne subvertæ sint, illa parvula nuncupetur: siquidem Segor transfertur in parvam, quæ lingua Syra Zoara dicitur, valis enim salinarii, sicut in hoc eodè libro scribitur, in qua fuerunt ante putei bituminis, post Dei iram & sulphuris pluvia, in mare mortuum versa est, quod à Græcis *λίμνη ἀσφαλτίτις*, id est, stagnum bituminis appellatur. Sequitur,

Hi autem Regis memorati tulerunt omnem substantiam Sodomorum & Gomorrorum, nec novit Loth & substantiam ejus, qui erat nepes Abraha, qui habitavit in Sodoma: & ecce unus qui evaserat, nunciavit Abram Hebræo. Qui cum audisset captum Loth numeravit cccxviii. vernaculos, quos assumentes se cum persecutus est eos. Tuncque omne quod invaserant, pariter & Loth, persecutusque est eos, usque Dan ad Phœnicis oppidum, quod nunc Paneas dicitur.

Da autem unus est de fontibus Iordanis. Nam & alter vocatur Ior, quod interpretatur *ἰὸρ*, id est, rivus. Duo ergo fontibus, qui haud procul a se distant, in unum rivulum fueratis, Iordanis deinceps appellatur.

ISIDORVS. Deinde à quinque Regibus, qui Sodomis irruerant, Abram captum Loth liberat, habens secum in praelo cccxviii. vernaculos. Sed quid hæc victoria Abræ de quinque Regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superabat, nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, toride corporis nostri sensus verbo Dei subigit. Nam sicut ille de proximo in Regibus victor, ita & fides per animam victrix de exteriori homine triumphabit. Quod verò ille non multitudine, nec virtute legionum, sed tantum ccc. & xviii. comitantibus adversarios principes debellavit, jam tunc in sacramento crucis, cuius figura per tau litteram in numero trecentorum exprimitur, imaginabatur: quod nos Christi passio liberaret à dominatu quinque carnalium sensuum, quinos antea variis vitiis captivantes exuperaverant.

Revertente igitur à eade hostium Abraham occurrit ei mox Melchisedech rex Salem sacerdos Dei, benedixitque Abram circumciso offerens panem & vinum.

HIERONYMVS. Quia semel opusculum nostrum, vel quaestionum Hebraicarum, vel traditionum congregatio est, propterea quid Hebræi de hoc sentiant, interamus. Ajunt hunc esse Sem filium Noe, & pupputantes annos vitæ ipsius ostendunt, eum ad Isaac utique vixisse: omnesque primogenitos Noe, donec sacerdotio fungeretur Aaron, fuisse pontifices. Porro Salem rex Hierusalem dicitur, quæ prius Salem appellabatur. Melchisedech autem beatus Apostolus ad Hebræos sine patre & matre commemorans, ad Christum refert: & per Christum ad gentium Ecclesiam. Omnis enim corporis gloria regalius ad membra, eo quod præputium habens Abram benedixerit circumciso, & in Abram Levi: & per Levi Aaron, de quo postea sacerdotium. Ex quo colligi vult, sacerdotium Ecclesie habentis præputium, benedixisse circumciso sacerdotium Synagoga. Quod autem ait, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, mysterium nostrum in verbo reconciliationis vel ordinis significatur, nequaquam per Aaron rationabilium victimis immolands, sed oblato pane & vino, id est, corpore & sanguine Domini Iesu. Quod autem supra diximus eum ab Apostolo Paulo sine patre & matre commemoratum, figuratiter refert ad Christum, ut jam ostendimus: ipse est enim solus de patre sine matre genitus, per divinitatem: ipse de matre sine patre, per humanitatem. Quod verò Patriarcha magnus decimas omnes sibi dedit, Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritualiter meliorem sacerdotem futurum in populo gentium quam Leviticum, quod in Israel de ipso erat nasciturum, futurumque ut sacerdotium Ecclesie habentis præputium, benedicere in Abraham circumciso sacerdotium Synagoga. Qui enim benedicit, major est quam qui benedicitur. Vnde & sacerdos ex semine Abræ nati fratris ex se quos benedicebat, id est, populos Israel. Quibus illi decimas secundum legis mandatum dabant verè, ut majoribus & eminentioribus suis. Nomen autem ipsum, id est, Melchisedech Rex pacis, vel Rex justitiæ interpretatur, quod tum refertur ad Christum, ipse est enim Rex pacis, quia per ipsum reconciliamur Deo: idem est Rex justitiæ, quia ipse veniet ut discernat sanctos ab impiis. Idem quoque unus & sacerdos & rex, quia ad redemptionem omnium Deo patri se obtuli: hostiam, & verus Rex in præsentis seculi populum suum regit, & in futuro judicabit.

HIERONYMVS AD EVAGRIUM presbyterum de Melchisedech.

MISIISTI mihi volumen *ἀπό μόνου ἀδελφοῦ*, & nescio igitur tu de titulo nomen subtraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi auctorem noluerit confiteri. Quod cum legissem, intellexi famosis

si nam quaestionem super pontificem Melchisedech illuc pluribus argumentis esse perductam, ut docere conatus sic eum qui benedixerit, tanto Patriarchæ divinius fuisse naturæ, nec de hominibus assumendum, & ad extremum ausus est dicere, Spiritum sanctum occurrisse Abræ, & ipsum esse qui sub hominis figura visus sit. Quomodo autem Spiritus S. panem, vinumque protulerit, & decimas prædæ, quas Abraham victis quatuor Regibus reportaret acceperit, omnino tangere noluit. Petis; ut quid mihi vel de scriptore, vel de quaestione videatur respondeam: fateor volui dissimulare sententiam, nec me periculoso & *ἀπορρηχθῆναι* miscere tractavi. In quo quodcumque dixissem, reprehensores habituros fore: sed rursum cum epistolam legerim, & invenissem in extrema pagella, miris me obtestationibus adjuratum ne spernerem precatores, revolvi veterum libros, ut viderem quid linguli dicerent, & tibi quasi de multorum consilio responderem. Statimque in fronte Geneleos in prima homiliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedech. In qua multiplici sermone disputans illuc devolutus est, ut eum Angelum diceret. Iisdemque argumentis penè quibus scriptor tuus de Spiritu S. ille de superinis virtutibus est locutus. Transivi ad Didymum sectatorem ejus, & vidi hominem pedibus in magistri ille sententiam. Verti me ad Hippolytum Hircænum, Eusebium Cæsariensem & Emilianum, Apollinarium quoque nostrum & Eustachium, qui primus Antiochenæ Episcopus Ecclesie fuit, & contra Arrium clarissima ruba bellicum cecinit, & deprehendi horum omnium opiniones diversis argumentationibus ac diverticulis ad unum compitum pervenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Cananeum Regem urbis Hierosolymæ, quæ primùm Salem, postea Iebus, ad extremum Hierusalem appellata sit. Nec mirum esse si sacerdos Dei altissimi describatur ab ipso circumcissione & legalibus caeremoniis, & genere Aaron: cum Abel quoque, & Enoch, & Noe placuerint Deo, & victimas obtulerint: & in Iob volumine legitimus, quod ipse & oblator munerum fuerit, & sacerdos, & quotidie pro filiis suis hostias immolarit: & ajunt ipsum quoque Iob non fuisse de genere Levi, sed de stirpe Esau, licet aliud Hebræi autem. Quomodo autem Noe inebriatus in domo sua, & nudatus atque derisus à mediano filio tyrum Salvatoris præbuit, & Cham populi Iudæorum. Samson quoque amator meretricis & pauperis Dalila multo plures hostium moriturus, quam vivus occidit, ut Christi exprimeret passionem, omnesque penè sancti Patriarchæ & Prophete in aliqua re figuram expresserint Salvatoris. Sic & Melchisedech, eo quod Chanaanus fuerit, & non de genere Iudæorum in tyrum præcessisse sacerdotis filii Dei, de quo dicitur in centesimo nono Psalmo: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Ordinem autem ejus multis modis interpretantur, quod solus & Rex fuerit & sacerdos, & ante circumcissionem functus sacerdotio, ut non gentes ex Iudæis, sed Iudæi ex gentibus sacerdotium acceperint: neque unctus oleo sacerdotali, ut Moysi præcepta continent, sed oleo exultationis & fidei puritate: neque carnis & sanguinis victimas immolarit, & brutorum sanguinem animalium extra, id est, quicquid super escam est, susceperit: sed pane & vino simplici, puroque sacrificio Christi dedicaverit sacramentum, & multa alia, quæ epistolæ brevis non recipit: præterea pleniùs esse tractatum in epistola ad Hebræos, quam omnes Græci recipiunt, & nonnulli Latinorum, quod iste Melchisedech, id est, Rex justus Rex fuerit Salem, id est, Rex pacis sine patre & matre. Et quomodo hoc intelligendum sit, uno statim verbo explicavit *ἀνεκπαύτως*, non quod absque patre & matre fuerit, cum Christo, quoque secundum utramque naturam & patrem haberit & matrem: sed quod subito introducat in Genesi occurrisse Abræ, & ea de hostium revertenti. Et nec ante nec postea ejus nomen feratur adscriptum: affirmat autem Apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est, populi Iudæorum & principum habuerit & finem. Melchisedech autem, i. Christus & Ecclesia, & in præteritum & in futurum æternum sit, nullusque

habuerit auctore, & quod translato sacerdotio, legis quoque mutatio fiat: ut nequaquam de Agar ancilla monte Sina, sed de Sara libera & arce Sion egrediatur verbum Domini, & lex Dei de Ierusalem, & difficultatem rei pro-moio exaggerat dicens: *Super quo multum nobis sermo est, & interpretabilis*: non quia a Potholus non potuerit id interpretari, sed quod illius temporis non fuerint. Hebræis enim, id est, Iudæis persuadebat, non jam fidelibus, quibus passim perdere sacramentum. Veruntamen si vas electionis stupet ad mysterium, & de quo disputat ineffabile confiteretur: quanto magis nos vermiculi & culices idem debemus scientiam inficitia confiteri, & amplissimam domum parvo quasi foramine ostendere, ut dicamus duo sacerdotia inter se ab Apostolo comparata prioris populi & posterioris. Et hoc ait tota disputatione, quod ante Levi & Aaron fuerit sacerdos Melchisedech ex gentibus, cuius tantum prædicat meritum, ut futuris sacerdotibus Iudæorum in lumbis benedixerit Abraham, totumque quod sequitur in laudes Melchisedech ad Christi typum referri, cuius profectus Ecclesiæ sacramenta sunt, hæc legi in Græcorum voluminibus, & quasi latissimos terrarum situs in brevi tabella volu demonstrare, non extendens spatia sensuum atque tractatum: sed quibusdam punctis atque compendiis infinita significans, ut in parva epistola multorum simul disceres voluntates. Verum quia amantè interrogas, & universa quæ didici fidelibus auribus infillanda sunt, ponam & Hebræorum opinionem, & ne quid desit curiositati, ipsa verba subnectam. *Et Melchisedech rex Salem, protulit panem & vinum: erat autem sacerdos Dei excelsi, benedixitque illi. & ait: Benedictus Abram Deus excelsus, qui creavit celum & terram, & benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos in manu tua, & dedit ei decimas ex omnibus.* Traduntque hunc esse Sem primum filium Noe, & eo tempore quo ortus est Abraham habuisse annos ætatis trecentos nonaginta, qui ita supputantur. Sem post diluuium anno secundo, cum centum esset annorum, genuit Arfaxat. Post cujus ortum vixit annos quingentos, hoc est simul de. Arfaxat annos natus xxxv. genuit Salem, qui & ipse tricenarius procreavit Heber, quem xxx. quatuor annorum legitur genuisse Phaleg. Rursum Phaleg expletis annis xxx. genuit Rehu, qui & ipse post xxx. & secundum nativitatis suæ annum genuit Serug. De quo cum ad xxx. pervenisset annos, ortus est Nachor. Qui xxxviii. annorum genuit Thare. Quem legitur quod septuagenarius genuit Abram & Nachor & Aran. Supputa per singulas ætates annorum numerum, & inuenies ab ortu Sem usque ad generationem Abram cccix. annos, mortuus est autem Abram cxxxv. ætatis suæ anno. Itaque ratione deducta invenitur Sem ab nepote suo decimi gradus Abram supervixisse annos xxxv. simulque & hoc tradunt, quod usque ad sacerdotium Aaron omnes primogeniti ex stirpe Noe, cuius series & ordo describitur fuerunt sacerdotes, & Deo victimas immolarint, & hæc esse primogenita, quæ Esau fratri suo vendiderit Iacob: nec esse mirum si Melchisedech victori Abram obviam processerit, & in refectione tam ipsius quam pugnantorum ejus panem vinumque protulerit, & benedixit ei, cum ab nepote suo hoc jure debuerit, & decimas prædæ atque victoriæ accepit ab eo: sive quod habeatur ambiguum, ipse decimas substantiæ suæ, & avitam largitatem ostenderet in nepotem: utrunque enim intelligi potest & juxta Hebræicum, & juxta septuaginta interpretes, quod & ipse accepit decimas spoliarum, & Abram dedit decimas substantiæ suæ: quanquam Apostolus in Epistola sua ad Hebræos apertissime definiat, non Abram suscepisse à Melchisedech decimas divitiarum ejus, sed de spoliis hostium partem accepisse Pontificem. Salem autem non ut Iosephus & nostri omnes arbitrantur, Hierusalem esse nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat. Sed oppidum juxta Scy-hopolim, quod usque hodie appellatur Salem, & ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam,

de quo in posteriori quoque parte Geneleos scriptum est. *Venit Iacob in Socoth, id est, in tabernacula, & fecit ibi domos atque tentoria. & transiit in Salem civitatem regni Schem, quæ est in terra Chanaan.* Considerandum quoque est, quod Abraham à cæde hostium reverenti, quos persecutus est usque Dan, quæ hodie Paneas appellatur, non de via Hierusalem, sed oppidum metropoleos Schem in itinere fuit. De quo in Evangelio quoque legitur: *Erat autem Joannis baptizans in Enon juxta Salim, quia aqua multa erant ibi.* Nec refert utrum Salem an Salim nominetur, cum vocalibus in medio literis perrard utantur Hebræi, & pro varietate locorum ac varietate verborum eadem verba diversis sonis atque accentibus proferrantur. Hæc aberuditissimis gentis illius didicimus, qui in tantum non recipiunt Spiritum sanctum vel Angelum fuisse Melchisedech, ut etiam certissimum nomen hominis ascribant. Et revera stultum est quod in typo dicitur, eod quod Christi sacerdotium finem non habeat, & ipse Rex & Sacerdos nobis utrunque donaverit, ut simus genus regale & sacerdotale, & quasi angularis lapis parietem utrunque conjunxerit, & de duobus gregibus bonus pastor unum effecerit gregem. Sic quosdam referre ad *ἀναγωγὴν*, ut historia auferant veritatem, & dicant non fuisse Regem, sed in imagine hominis Angelum demonstratum, cum in tantum nitantur Hebræi Melchisedech regem Salem, filium Noe, Sem ostendere, ut ante hoc scriptum sic referant: *Egressus est autem Rex Sodomorum in occursum ei, haud dubium quin Abraham postquam reversus est à cæde Chodoriahomor, & Regum qui cum eo erant, in valle Sabe, hæc est vallis Regis, de qua Itacim sequitur: Et Melchisedech rex Salem protulit panem & vinum, &c.* Si ergo hæc civitas Regis est, & vallis Regis, sive ut Septuaginta transulerunt, campus, quem hodie Aulonem Palestini vocant, manifestum est hominem fuisse, qui in terrena & valle & urbe regnavit. Habes quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech, meum fuit citare testes, tuum est de fide testium judicare. Quod si omnes repuleris, tuum certe illum spiritalem interpretem non recipies, qui imperitus sermone & scientia tanto supercilio & auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pronuntiavit, ut illud verissimum comprobaret, quod apud Græcos canitur: *Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat.* Ego post longam ægrotationem vix in quadragesimæ diebus hæc fabricare potui, ut cum alteri me operi præpararem, paucos dies qui supererat in Matthæi expositione consumpsi. Tantaque aviditate studia omnia repetivi, ut quod exercitationi linguæ profuit, nocuerit corporis valetudini.

EXPLICIT DE MELCHISEDECH.

POST hanc victoriam dixit Abram ad Dominum: *Domine Deus quid dabis mihi, & ego sine liberis yadam, & Masæc vernacula mea hic Damascus Eliezer.*

HIERONYMVS. Et dixit Abraham: *Ecce mihi non dedit semen, & filius vernacula mea hæres meus erit.* Vbi nos habemus, *Et filius Masæc vernacula mea hæres meus erit*: in Hebræo scriptum est, uben Mesek bethi: quod Aquila translulit, & *quod non dedit semen dicitur: id est, filium potam danti domus mea*: Theodotus verò, *quod non dedit semen, id est, Et filius ejus qui super domum meam est.* Quod autem dicit, hoc est, Ego sine liberis morior, & filius procuratoris mei vel villici, & qui universa dispensat & distribuit familiaris cibaria, vocaturque Damascus Eliezer, hic meus hæres erit. Porro Eliezer interpretatur Deus meus adjutor. Ob hoc ajunt Damascus conditam & nuncupatam. Sequitur,

Factumque est verbum Domini ad Abram in visu, dum esset de posteritate sollicitus, & sibi videret non nasci filium, & tamen semini suo factam promissionem teneret: & Itacim sic illi duplex figura promissi seminis ejus, id est, in similitudinem arenæ maris, vel in multitudinem stellarum coeli futura: Ejiciens ergo Abraham Deus foris, ostendit ei stellas coeli, dicens: sic faciam, ait, semen tuum, id est, Christiana-

nam gentem, cuius tu pater in fide subsistens, sic faciam resurrectionis lumine coculcare. *Deinde demonstravit illi arenam maris, & dixit: Sic erit in multitudine semen tuum, hoc est, erit quidem copiosa gens Iudaeorum, sed sterilis & infœcunda, sicut arena manebit.* Post hæc cum promitteret ei Deus, quod esset possessor re promissionis futurus, signum petit, per quod recognosceret, non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset requirens. Cui Dominus: *Sume inquit, tibi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem & columbam.* Tollens igitur Abram universa hæc divisit ea per medium, & utraq; partes contra se altriuscuius posuit, aves autem non divisit. *Descenderuntque vulvres super cadavera, & abigebat eas Abram.* Cumque occubuisse sol, pavor irruit super Abram, & horror magnus & tenebrosus irruit in eum, ac invasit: apparuitque clibanus fumans & ignis transiens inter media illa, qua divisæ erant. *Diciturque est ei: Cognoscendo scis, quia semen tuum peregrinum erit in terra non sua servitque & affligetur, & reliqua.* Statutus est itaque, modus promissi feminis Abra, & ista est figura. Per iuvenecam enim vaccam significata est plebs, posita sub iugo legis: per capram, eadem plebs, etiam peccatrix futura: per arietem, eadem plebs, etiam regnatura. Et quod animalia idè trina dicuntur, quia per articulos temporum ab Adam usque ad Noe & inde usque ad Abraham, & inde usque ad David tanquam tertiam ætatem gerens, ille populus adolevit. Per turturem & columbam spirituales populi figurati sunt, individui filii promissionis, & hæredes regni futuri, quorum ætas temporalis idè tacetur, quia æterna meditantibus transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est quod animalia illa tria dividuntur ad versus se invicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri & nunc inter se dividuntur. Porro aves inter se non dividuntur, quia spirituales indivisi sunt: schisma non cogitant, non deducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis sive à turbis se removeant, ut turtur: sive inter illas conversantur, sicut columba. Vtraque tamen avis est, habens simplicitatem & innocentiam. *Vulvres autem descendentes super cadavera, qua divisæ erant, spiritus immundi significantur, paltum quendam suum de carnalium divisione querentes.* Quod illis confedens Abram abigebat eas, significat multos carnales meritis sanctorum in fine mundi ab angustis liberandos. Quod autem circa solis occasum pavor irruit in Abram, & horror magnus & tenebrosus: significat circa huius seculi finem magnam perturbationem ab Antichristo, in sanctis futuram. De qua Dominus in Evangelio dicit: *Erunt enim tunc tribulationes magnæ, quales non sunt ab initio, &c.* Quod verò adiungitur, *cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lam-pas ignis transiens inter media illa, qua divisæ erant:* significat post finem seculi futurum diem iudicii: quando per ignem segregabuntur sanctorum populi & iniquorum. Quod verò dicitur est ad Abram, *Sciendo scis, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in servitutem redigent eos, & humiliabunt quadringentis annis:* hoc de populo Israel, qui erat in Ægypto serviturus apertissimè prophetatum est, non quod sub Ægyptiis quadringentis annis servierint, sed quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est, quia computantur illo tempore, quo ista Abrae promittuntur. Iam tunc propter peregrinationem futuram, ne commiseretur semen eius inter gentes, datur ei circumcisio in signum his verbis: *Circumcidetur ex vobis omne masculinum, infans octo dierum circumcidetur in vobis, tam vernaculus quam emptus. Masculus autem, cuius praputium caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Cur autem pereat anima parvuli vagientis, & nec bonum nec malum scientis in circumcisi, dum ipsa pactum Dei irritum non fecit, sed qui eum circumcidere neglexerunt: nisi ut significaret, quod parvuli non secundum opus, sed secundum originem in primi hominis scelere pactum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt. Nascuntur enim omnes non propter, sed originaliter peccatores: quem nisi regeneratio liberet, perit anima eius de populo suo, quia pactum Dei irritum fecit, quando in

Adam etiam ipse peccabit originaliter. Sequitur:

Generacione autem quarta reverterentur huc.) Quæsit hoc Damafus Papa à beato Hieronymo, quomodo huic sententiæ congruat quod scribitur in Exodo: *quinta generacione egressi sunt filij Israel de terra Ægypti.* Denique quid ei respondit inferamus. Damafus: Cur Deus loquitur ad Abram, quia quarta progenie filii Israel essent de Ægypto reverfuri, & postea Moyses scribit in Exodo, *Quinta generacione exierunt filij Israel de terra Ægypti,* quod utique nisi exponatur, videatur esse contrarium.

HIERONYMVS. Hoc verò problema cum legissem, cepi tecum tacitus aestuare, & è vestigio Genesim Exodumque percurrere, reperi loca in quibus scripta sunt, quæ videntur facere quæstionem, ac primò æstimabam spiritalibus spiritalia comparans indissolubilia esse, sicuti & multa sunt alia. Nam & Matufalam XIII. annis post diluvium vixisse scribitur, nec tamen arcam ingressus est cum Noe: & cum ipse Dominus locutus sit ad Abram, *Sciendo scis, quoniam peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in servitutem redigent eos, & affligent & humiliabunt quadringentos annos.* Postea Moyses scribit in Exodo: *Et factum post quadringentos xxx. annos exiit omnis potentia Domini de terra Ægypti.* Agar quoque Ælimælem quasi lactantem & tenerum portat in humeris, cum XVIII. fermè & amplius reperitur annorum, & ridiculum sit tam grandem juvenem matris sedisse cervicibus. Roboam autem filius Salomonis quadragésimo primo ætatis suæ anno regni sumpsit exordium, & regnavit in Hierusalæm sedecim annis: cum utique pater ejus undecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnaverit, & undecimo filium generare nequiverit. Dum hæc & multa istiusmodi oracula tecum sollicitus volverim, aperuit mihi ostium, qui habet clavem David, introduxit me in cubiculum suum, posuitque me in foramine petrae, ut post spiritum sevientem, post terræ meæ motum, post incendium ignorantiæ, quo urebar, vox ad me aure lenioris accederet, diceremque: *Inveni quem quæsit anima mea, tenebo eum & non dimittam.* Etenim cum inter se scriptura videatur esse contraria, utrunque verum est, cum diversum sit. *Egressi sunt quarta generacione filij Israel de terra Ægypti* replica genealogiam Levi. *Levi genuit Caath, Caath genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Phinees, Caath cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum.* Rursum *Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Ægyptum.* Replica Caath usque ad Eleazar genealogiam, & computantur generaciones quatuor. Licet quidam velint ab Abram incipere usque ad Phinees, quod nos in Eleazar fecimus pervenire. Si verò volueris disparem numerum ostendere, quomodo secundum Exodum quinta generacione egressi sunt filii Israel de terra Ægypti, tribus tunc Iudæ & ordo numeretur. *Iudas genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Amram, Amram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naafon, Naafon genuit Salmon, Phares cum patre suo Iudæ ingressus Ægyptum.* Naafon princeps tribus Iudæ in deserto fuisse describitur, cujus filius Salmon terram re promissionis introiit. Computa ergo à Phares usque ad Naafon, & invenies generaciones v. tantum, & si nonnulli, ut quod nos in tribu Levi ostendimus, in Esrom initium faciant, & ad Salmon usque perveniant, hæc tibi sacratissime Pontifex ex ingenio studii nostri, prout potui enucleavi, & juxta propositam quæstionem juxta utramque editionem, ne cui contrarium videatur, secundum vtramque genealogiam, Levi videlicet & Iudæ puto plenius problema dissolutum. Quod si licui displicet de æmulis & obtræctoribus nostris ad compendium veniam, & dicam in eo non esse diversum: quia secundum unamquamque genealogiam utrumque verum est, & plenum habet sensum. A qua quoque, qui non contentiosus, ut quidam putant, sed studiosus verbum interpretatur, ad verbum in eo loco, ubi LXX. posuerunt, Quinta generacione ascenderunt filii Israel de terra Ægypti: ita transilicet, Armat ascenderunt filii Israel de terra Ægypti. Licet pro eo quod Armat nos diximus, secundum Græci sermonis ambiguitatem instructi atque moniti, pro eo ut potuimus

explicavimus, nolo ista molesta esse lectori. De Hebraicis itaque libris disputantem, non decet Aristotelis argumenta conquiri, nec ex flumine Tulliano eloquentia ducendus est rivulus: nec autem Quintiliani flosculus, & scholari declamatione multenda. Pedestris & quotidiana similis, & nullam lubricationem redolens oratio, necessaria est, quæ rem explicet, sensum edisserat, obfcura manifestet: non quæ verborum compositione frondeat, sint alii disertis, laudentur ut volunt inflatis buccis, ypu-mantia verba trutinones. Mihi sufficit sic loqui, ut intelligar, & de scripturis sanctis disputanti scripturarum intelligere simplicitatem.

Quamvis Hieronymus, divinx legis interpres, de Machabæa obitu & CCCCXXX. annorum egressionis filiorum Israel de Ægypto: de Agar quoque & Ismaele & Roboam quæstiones indifflorabiles judicasset, tamen in dictis suis alibi omnes solutas invenimus, ut præsentis libri ex parte stylus deprimat. Dixit autem Sarai ad Abraham: *Ecce conclusit me Deus ut non pariam. Ingredere ergo ad ancillam meam, ut habeam ex ea filios.*

HIERONYMUS. Diligenter nota quod procreatio filiorum in Hebræo edificatio scripta est. Legitur enim ibi: *Ingredere ad ancillam meam, si quomodo adificet ex ea, & ne forte hoc sit quod in Exodo scribitur: Benedixit Deus obstetricibus, & adificaverunt sibi domos. Sequitur: Affixit Sarai Agar ancillam suam, eo quod de spectui eam haberet. Qua fugam inquit, invenitque eam Angelus Domini super fontem aque in deserto ad fontem in via Sur. Consequenter in via Sur Ægyptia ire cupiens, quæ per eremum ducit ad Ægyptum. Dixitque ad eam: Revertere ad dominam tuam, & humilia-re sub manus eius. Reversaque peperit filium, & vocavit nomen ejus Ismael: quia ex auditu Dei humilitatem meam. Ismael interpretatur exauditio Dei, hic erit rusticus homo: manus manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum, contra faciem omnium fratrum suorum habitabit. Pro rustico in Hebræo scriptum habet *Phere*, quod interpretatur onager. Significat autem seminem ejus habiturum in tremo, id est, Saracenos vagos, incertisque sedibus, qui universas gentes quibus desertum ex latere jungitur, incursantes impugnantur ab omnibus. Et locutus est Dominus & Abraham dicens: *Ecce testamentum meum tecum, & eris pater multitudinis gentium, & non vocabitur adhuc nomen tuum Abram, sed Abraham, quia patrem multarum gentium posui te.**

HIERONYMUS. Notandum quod ubique in græco testamento legitur, ibi in Hebræo sermone sit fedus sive pactum, id est, Berith. Dicunt autem Hebræi, quod ex nomine suo Deus, quod apud illos tetragrammum est, he literam Abraham & Sarai addiderit. Dicebatur enim primum Abram, quod interpretatur pater excelsus: & postea vocatus est Abraham, quod transferretur pater multarum; nam quod sequitur Gentium, non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum quare cum apud Græcos & nos a litera videatur addita: nos he literam Hebræam additam dixerimus. Idioma enim linguæ illius est per he quidem scribere, sed per a legere: sicut e contrariò a literam sæpe per he pronunciant. Sequitur: *Et dixit Deus ad Abraham, Sarai uxor tua non vocabis eam Sarai, sed Sara erit nomen ejus.*

HIERONYMUS. Errant qui putant primum Sarai per unum r scriptam fuisse, & postea ei alterum r additum. Et quia r apud Græcos centenarius numerus est, multas super nomine ejus ineptias suspicantur, cum utcumque voluerit, ei vocabulum commutatum, non Græcam, sed Hebraicam debeant habere rationem, cum ipsum nomen Hebraicum sit. Nemo autem in altera lingua quenquam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum vocata est per sin, res, jod: sublato ergo jod, id est, i elemento, addita est he litera, quæ per a legitur, & vocata est Sarai. Causa autem ita nominis immutata hæc est, quod antea dicebatur princeps mea, unius tantummodo domus materfamilias. Postea verò dicitur absolute princeps, id est, *apex*. Sequitur enim: *Dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges populorum erunt ex eo.* Signanturque non ut in Græco legitur,

Dixit Deus ad Abraham: Sarai uxor tua non vocabitur nomen ejus Sarai. In Hebræo habetur, Non vocabis nomen ejus Sarai, id est, non dices ei, Princeps mea. Omnium quippe gentium futura jam princeps est. Quidam pessimè suspicantur ante eam lepram fuisse vocatam, & postea principem, cum lepra Zazaath dicitur: quæ in nostra quidem lingua videtur aliquam habere similitudinem, in Hebræo autem penitus est diversa. Scribitur enim per zade, & ain & res, & tau: quod multum à superioribus tribus literis, id est, sin, res & he, quibus Sara scribitur, discrepare manifestum est.

RECAPITULATIO.

Hic jam declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac filio promissionis, id est, gratia, non natura: quia de senex patre & sterili matre, & quia hoc non per generationem, qui est Ismael, sed per regenerationem futurum erat à Deo, ibidem imperata est circumcisio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ, non quando Ismael, qui typum tenuit Judæorum. Sed quid aliud circumcisio significat, nisi renovatam naturam per baptismum post expoliationem veteris hominis. Et quis est octavus dies, nisi Christus qui hebdomada completa, hoc est post sabbatum surrexit. Quod verò non solum filios, sed & servos vernaculos empitios circumcidi præcepit, ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Unde etiam parentum mutantur & nomina, ut omnia resonent novitatem. Nam Abram quod antea vocabatur, interpretatur pater excelsus: Abraham pater gentium, quo nomine prænunciabatur, quod multæ gentes fidei ejus vestigia sequerentur. Sequitur:

Deinde apparuit Dominus Abraham in convalle Mambre, sedenti ad ostium tabernaculi: cumque levasset oculos suos, apparuerunt tres viri stantes iuxta eum. Quos cum vidisset, adoravit & ait: Domine si inveni gratiam in oculis tuis, latentur pedes vestri, & quiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Sarai, & dixit: Festina, tres mensuras farinae simile commisce.

HIERONYMUS.

Quia tres mensuræ absolute hic dictæ videntur, & est incerta mensura, propterea addidi quod in Hebræo tria facta similia habet. i. tres amphoras: ut idem mysterium & hic & in Evangelio, ubi mulier tria facta fermentare dicitur, agnoscamus. Sequitur:

Fecitque subcineritios panes Sara, Abraham autem cucurrit ad gregem, & occisum paravit vitulum saginatum: attulit quoque lac & butyrum, & stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissem, dixerunt ad eum, ubi est Sara uxor tua? At ille: Ecce, inquit, in tabernaculo est. Revertens veniam ad te in tempore hoc, & habebis filium Sara.

Pro hora vitam legitur in Hebræo, ut sit ordo vel sensus: *Revertar ad te in tempore vitæ. Quasi dixerit, si vixero, si fuerit vita comitata.*

Et cecidit Abraham super faciem suam, & risit, & dixit in corde, si centenarius nascitur filius, & si Sara nonagenaria pariet, Et post paululum, Et vocabis nomen ejus Isaac.

HIERONYMUS.

Diversa opinio, sed una etymologia, quare appellatus sit Isaac: interpretatur enim Isaac risus. Alii dicunt quia Sara riserit, ideo eum vocatum risum esse, quod falsum est. alii verò quod riserit Abraham, quod & nos probamus. Postquam enim ad risum Abrahæ vocatus est filius ejus Isaac, tunc legitur risisse & Sarai. Risit autem in semetipsa dicens, *Nec dum hoc mihi factum est, usque nunc, & Dominus meus senex est.* Aliter multo legitur in Hebræo: *Et risit Sara in semetipsa dicens, postquam attrita sum, factus est mihi voluptas.* Simul nota, quod ubi nos posuimus voluptatem, Eden scriptum est in Hebræo. Symmachus hunc locum ita translulit: *Postquam retulisse confensus, factus est mihi adolescentia, de qua etiam Poëta cecinit.*

Sancita jam vetula marcebat viscera Saræ,
 Grande vero consumpta situ, prolemque negabat
 Frigidus annos moriens in corpore sanguis:
 Cum seniore viro gelidi praeordia ventris
 In partum tinnere novum, tremebundaque mater
 Argentes onerata sinus, spemgentis opima
 Edidit, & serum suspendit ad ubera natum,
 Mandandumque Deo pater obtulit: at sacer ipsam
 Pro puro jugulis aries maectatur ad aram.
 O justis mens sancta viri, pietate remota,
 Plus peccati habens contempsit vulnera nati.
 Anplexu precepta Dei typicæque cruoris,
 Auxilio ventura docet, quod sanguine Christi,
 Humana pro gente pius occumberet agnus.
 Sciendum quoque quod quatuor in veteri Testamento
 absque ullo velamine nominibus suis, antequam nascerentur, vocati sunt: Ismael, Isaac, Salomon, Josias: lege scripturas.

RECAPITULATIO.

Notandum quippe est, quod Abraham habeat triplicem figuram in semetipso. Primam Salvatoris, quando derelicta cognatione venit in hunc mundum. Alteram patris, quando immolavit unicum filium. Tertiam vero, quæ hoc loco est, figuram gestavit sanctorum, qui adventum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abraham, typum habuit Hierusalem, ubi primo tempore Prophetæ & Apostoli habitaverunt, ubi & primum Dominus adveniens à credentibus exceptus ab incredulis in ligno suspensus est. In tribus autem viris qui venerunt ad illum, Domini nostri Jesu Christi pronuntiabatur adventus. Cum quo duo Angeli comitabantur, quos plerique Moysen & Heliam accipiunt; unum præsecratorem, qui per eandem legem adventum Domini indicavit: alium qui in fine mundi venturus est, denunciaturus secundum adventum Christi, atque ejus Evangelium Judæis prædicaturus. Unde & in monte, dum Dominus fuisset transfiguratus, hi duo Moysen & Heliam cum eo ab Apostolis vili sunt. Quod verò Abraham tres vidit, & tantum adoravit: Dominum scilicet Salvatorem ostendens, cujus jam adventum est prætolatus: juxta quod in Evangelio Dominus ait, *Abraham quæsitit videre diem meum, vidit, & gavisus est.* Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti, unde & pedes eorum lavat, ut in extremo fine mundi lavacri purificationem demonstraret futuram; pedes enim novissima significant. Siquidem & convivium præparat vitulum scilicet saginatum. Ille autem vitulus tener saginatus, Domini Jesu Christi est corpus. hic est & vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus Dominici corporis, qui in Evangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & lac & butyrum cum carne vituli appositum. Lac quippe præsecratæ legis habuisse figuram. Apostolus noster annunciat dicens: *Lac vobis potum dedi, non escam.* Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum: hoc est, testamentum fidei. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui Evangelicæ doctrinæ solidam & robustam escam accipere. Butyrum autem uberrimum & pinguisimum Evangeliorum est testimonium, quod veluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte & butyro Abraham ad edendum appositum: quia nec corpus Domini, quod est vitulus sine lacte legis, nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Evangelii testimonio esse potest. Tria autem facta unde Sara panes subinericos fecit, trium filiorum Noë imaginem indicaverunt, ex quibus omne hominum genus natum est: Qui divinam Trinitatem credentes, ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cujus imago Sara erat, conspargendi essent, & in uno pane Christi Corpori redigendi. Hæc sunt illa tria facta, quæ mulier in Evangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes, eo quod sine fermento malitiæ & sine angore nequi-

tia, & sine fervore perverfa doctrinæ oporteat esse credentium unitatem. Subinerici autem ideo, ut per penitentiam præteritorum delictorum Spiritus sancti vapore decocti velut etia beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos fedisse, passionis Dominicæ erat signum, cujus ipsi sunt prædicatores. Quod autem promittit Deus Saræ sterili filium dicens, *Circa tempus hoc veniam:* non de temporibus significat, sed qualitatem adventus sui, quando per filium repromissum fidelis erat populus nasciturus. Ita est enim Sara sterili, cui per Prophetam Dominus dicit: *Latere sterili, quæ non parit: erumpet & elama, quæ non parturit, quia plures filii deserta magis quam ejus quæ habet virum.* Ritus autem Saræ non est dubitatio, sed prophæta. Qui ritus duplicem habet significantiam sive quod ritus futurus esset incredulis Christus, sive quod omnes inimicos in judicio suo esset derisurus, ut scriptum est: *Ego quoque in meritis vestris ridebo, & subsannabo, &c.* Unde & ipse qui natus est de Sara, ritus vocatus est. Isaac enim ex hebræa lingua in latinum sermonem, ritus interpretatur. Deinde rursum eidem Isaac filius promittitur futurus in gentem magnam, & benedictur in eo, ait, *omnes gentes terræ.* Quibus verbis duo historialiter illi promissa sunt: gens Judæorum secundum carnem, & omnes gentes secundum fidem. Sequitur:

Et dixit Abraham, Ne quæso irascaris Domine, si locutus fuero, & reliqua, utique, Ad subversionem urbium.

HIERONYMUS.

Quia enim videbatur interrogans Dominus arctare responso, temperat præfatione quod querit. Sequitur:

Dixit Dominus, Num celare poterimus amicum nostrum Abraham, usque ad id, Nunquid de lebo propter decem, &c. Et locutus est Loth ad generos suos, qui acceperant filias ejus.

HIERONYMUS.

Quia igitur postea duæ filia Loth virgines fuisse dicuntur, de quibus & ipse dudum ad Sodomæas dixerat, *Eccæ duæ filia mee quæ non cognoverunt virum:* & nunc scriptura commemorat eum habuisse generos. Nonnulli arbitrantur illas quæ viros habuerunt, in Sodomis remanisse, & eas exiisse cum patre, quæ virgines fuerint. Quod cum scriptura non dicat, Hebraica veritas exponenda est, in qua scribitur: *Egressus est Loth, & locutus est ad sponsas, qui acceperunt eam filias eius.* Necdum ergo virgines matrimonio fuerunt copulatae. Sequitur:

Et dixit ei, Ecce admiratus sum faciem tuam. In Hebræo habet, *Eccæ suscipis faciem tuam*, id est, acquiesco precibus tuis. Quod Symmachus secundum sensum interpretans ait, *Spæces id est orationibus tuis precor.* Ecce ascendebat flamma de terra quasi vapor fornacis. Pro quo legitur in Hebræo, *Eccæ ascendebat Sedor quasi vapor fornacis:* fornacis: quod nos vaporem, vel fumum, sive favillam possumus dicere.

Et ascendit Loth de Segor, & sedit in monte, & duæ filia ejus cum eo: timuit enim sedere in Segor.

HIERONYMUS.

D. Queritur quare eum primum fugæ montis Segor prætulit, & eam in habitaculum suum voluerit liberari: nunc de Segor rursum ad montem migret. M. Respondendum veram esse illam Hebræorum conjecturam de Segor, quod frequenter terræ motu subruta, Bale primum, & postea Salisilla appellata sit: timueritque Loth dicens, *Si cum cetera adibus urbes flarent, ista sæpe subversa est: quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari?* & hanc occasionem insidelitatis, etiam in filias coitus dedisse principium. Qui enim ceteras subruerit viderat civitates, & hanc stare, seque Dei auxilio erepti, utique de eo quod sibi concessum audierat, ambigere non debuit. Illud autem quod pro excultatione filiarum dicitur, eo quod putaverint defecisse humanum genus, & ideo cum patre con-

cubuerint, non excusat patrem Denique Hebræi quod sequitur, *Et nescivit cum dormisse cum ea*, & cum surrexisset ab eo. Appungunt desuper quæsi incredibile, & quod rerum natura non capiat coire quempiam nescientem. Sequitur:

Et conceperat dua filia Loth de patre suo, & genuit primogenita solum & vocavit nomen eius Moab. Iste est pater Moabitarum usque in hanc diem. Et minor, & ipsa peperit solum, & vocavit nomen eius Ammon, iste est pater Ammonitarum.

Moab interpretatur ex patre, & totum nomen etymologiam habet: Ammon verò cuius quali causa nominis ejus redditur, filius generis mei: sive ut melius est in Hebræo, filius populi mei, sic derivatur ut ex patre sentus nominis sit, ex patre ipse fit sermo. Ammi enim, à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

ITEM RECAPITULATIO eiusdem rei.

Versa est igitur Sodoma in cinerem, liberatur Loth cum filiabus suis. Sed quid significat quod à quinquaginta iustis, usque ad decem si inveniuntur in Sodomis, dixerit Dominus urbem esse salvandam. Numerum quippe quinquagenarium propter penitentiam signum posuit, si forte converterentur & salvarentur. Quinquagenarius enim semper ad penitentiam refertur. Unde & David in eodem numero Psalmum scribit penitentiam. Proinde quando aspicit Deus delinquentium vitam nequam velle reverti ad penitentiam, quam quinquagenarius numerus præfiguratur, confestim ardorem inmoderate luxurie compescit igni gehenna. *Utsque ad decem autem iustos non perire Sodomam dixit*, quia si in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi nomen inveniatur, iste non perit. Denarii enim numeri figura crucis Christi demonstrat. Nam & quod quinque sunt civitates, quæ imbribus igneis conflagratae sunt: illud nisi fallor, significat, quod omnes qui quinque sensus corporis sui libidinose tractaverint, in illo futuro incendio concrematuri sunt. ipse autem Loth frater Abraham iustus & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicii, meruit salvus evadere: typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nunc inter iniquos & impios gerit, quorum factis non consentit, & aquarum permissio in seculi sine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni. Uxor autem ejus, eorum scilicet genus figuravit, qui per gratiam Dei vocati, retro respiciunt, & ad ea quæ reliquerant, redire contendunt. De quibus ipse Dominus ait: *Nemo ponens manum suam super aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Unde & illi prohibetur retro respirare, ut per id ostenderet non esse redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam Dei regenerati, ultimum cupiunt evadere supplicium. Sequitur: *Quod verò idem respiciens remansit, & in salutem conversa est*: exemplum præstat ad condimentum fidelium, unde alii salientur. Nam nec ipsum tacuit Christus dicens, *Memento de uxore Loth*: scilicet ut nos tanquam sale condiret, ut non tanquam fatui negligereamus, sed prudentes caveamus. Hoc enim & illa monuit, cum in statuam salis conversa est. Sequitur: *Illud verò quod ipse Loth ardentem Sodomam fugiens, segor venit, & nequaquam ad montana conscendit*: ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia, vel mundi desideria declinare. Altitudo verò montium, est speculatio perfectorum: sed quia multi sunt iusti, qui mundi quidem illecebras fugiunt, sed tamen in actione positi contemplationis apicem subire nequeunt. Hoc est quod exiit quidem Loth de Sodomis, sed tamen ad montana non pervenit, quia damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter non tenetur. Unde idem Loth ad Angelum dicit: *Est et vitas hæc iuxta ad quam possumus fugere parva, & salvabor in ea. Nunquid non modica est, & vivit in ea anima mea?* Juxta igitur dicitur, & tamen ad salutem tata perhibetur: quia actualis vita nec à mundi curis ex toto discreta est, nec tamen à gaudio æternæ salutis aliena. Sequitur: In ipso autem Loth, quando filix concubuerunt cum eo, non illud

quod cum à Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Loth futura legis videbatur gestasse personam, quam quidam ex illa propagati & sub lege positi, male intelligendo quodammodo, se inebriant, eamque non legitime utendo infidelitatis opera pariunt. *Bona est enim lex*, inquit, *si quis ea*, ut ait Apollolus, *legitimè utatur.* De Loth quoque & uxore ejus, poeta quid ceciderit, audiamus:

Loth Sodomæ fugiente chaos dum respicit uxorem,

In statu ammutata salis stupescit remansit.

Ad penam conversa suam, quia nemo retro sum,

Noxia contempti vitans discrimina mundi

Aspiciens salvandus erit: nec debet arator,

Dignum opus exercens vultum in sua terga referre.

Cur Abraham Patriarcha Abimelech regi Saram profiteretur esse sororem, cum uxor ejus esset? Non igitur convenit ut mentiretur.

HIERONYMUS.

Non igitur ut multi putant, mentitus est: quia dixit, *Soror mea est.* Soror namque ejus erat de patre, sed non ex matre, id est, fratris est Aran filia, non sororis. Sed qui in Hebræo habet, *Verè soror mea est*, id est, filia patris mei, sed non filia matris mea. Et magis sonat quod Abraham soror fuerit, in excusationem ejus dicitur, necdum illo in tempore tales nuptias lege prohibitas. Sequitur deinde historia de Abimelech, quando Abraham tacuit Saram uxorem, & dixit sororem, ne se occiso ab alienigenis capiva possideretur: certus de Deo, quod eam violari non permetteret, sicut nec primam à Pharaone. Unde & Abimelech in omno admonitus non commaculavit eam concubitu, sed intactam restauravit marito. Veruntamen quis tunc in illo figurabatur viro, scire volo: & cuius sit uxor, quæ in hac peregrinatione atque inter alienigenas pollui macularique non sinuit, ut sit viro suo sine macula & sine ruga. In gloriam quippe Christi rectè vivit Ecclesia, ut pulchritudo ejus honor viro ejus sit. Sicut & Abraham propter Saræ pulchritudinem inter alienigenas honorabatur, eique cum dicitur in Canticis canticorum, *O pulchra inter mulieres.* Ipsi pulchritudini merito reges offerunt munera: Sicut Saræ obtulit Rex Abimelech, plus in ea mirans formæ decus, quod amare potuit, & violare non potuit. Est etenim sancta Ecclesia Domini Jesu Christi in occulto uxor. Occultè quippe atque in abscondito secreto spiritali anima humana inhaeret verbo Dei, ut sunt duo in carne una: quo magni conjugii sacramentum in Christo & in Ecclesia commendat Apostolus. Proinde regnum terrenum seculi hujus, cuius figuram gerebant reges, qui Saram polluere permitti non sunt, non est experitum, nec invenit Ecclesia conjugem Christi, nisi cum violare tentant. Divino enim testimonio per fidem martyrum cessit, correctumque in posterioribus regibus honoravit munere, quam corruptionis suæ subdere in prioribus non valuit. Nam quod tunc in eodem rege prius & posterius figuratum est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletum est temporibus. Cum autem dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia, non de matre: non de terrena generationis, quæ evacuetur, sed gratia cælestis, quæ in æternum manebit, cognatio commendatur, secundum quam gratiam genus mortale non erimus accepta potestate, ut filii Dei vocemur & simus. Neque enim gratiam hanc de synagoga matre Christi secundum carnem, sed de Deo patre percepimus: hanc verò cognationem terrenam vocans propter aliam vitam, ubi nullus moritur, negare nos Christus docuit, non taten, cum discipulis ait: *Ne vobis dicatis in terra patrem: unus est enim pater vester qui in cælis est.* Quod verò Ecclesia, cuius uxor sit, occultatur alienigenis, cuius autem soror sit, non taceretur. Hæc interim causa facile occurrit, quia occultum est, & difficile ad intelligendum, quomodo anima humana verbo Dei copuletur sive miscetur: sive quod melius & aptius dici potest, cum sit illud Deus, ista creatura. Secundum hoc est sponsus &

sponsa, vel vir & uxor Christus & Ecclesia dicuntur. Quia verò cognatione sunt fratres Jesus Christus, & omnes sancti gratia divina non consanguinitate terrena: hoc est de patre, non de matre, & effabilis dicitur & capacious auditu. Nam inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt: sponsus autem ceterorum societate nullus illorum est.

DE LUSU ISAAC CUM ISMAELE.

Quomodo lusus duorum filiorum Abrahamæ secundum literam intelligi debeat, nosse volo.

HIERONYMUS.

Sequamur juxta historiam opiniones priorum. Vidit, inquit, Sara filium Agar Ægyptiæ, quem peperit Abrahamæ ludentem. Quod sequitur, Cum Isaac filio suo, non habet in Hebræo. Dupliciter itaque ab Hebræis exponitur, sive quod idola luto fecerit. Juxta illud quod tibi scriptum est: *Sedit populus comedere & bibere, & surrexerunt ludere*: sive quod adversum Isaac quasi majoris ætatis, loco sibi & ludo primogenita vindicaret. Quod quidem Sara audiens non tulit, & hoc ex ipso approbatur sermone dicentis: *Ejice ancillam hanc cum filio suo, non enim hæres erit filius ancille cum filio meo Isaac. Et sumpsit panes & utrem aque, & dedit Agar, ponens super humerum ejus parvulum & dimisit eam.*

Ibi namque oritur quaestio, Quid sibi vult ista emissio Ismaelis cum matre, quando Isaac natus est, tridecim annorum fuit Ismael: & post ablationem ejus iste cum matre expellitur à domo. Variè autem de hoc capitulo plerique opinantur, assentibus aliis quinto anno ablationis tempus statutum, & aliis duodecimum annum vindicantibus: nos autem ut breviorum eligamus ætatem, post octodecim annos Ismael supputavimus ejectum esse cum matre, & non convenire tam grandem adolescentem matris sedisse cervicibus: quod ut rectius scis, postulo ut exponas. Verum est igitur illud Hebræorum lingua idioma, quod omnis filius ad comparisonem parentum infans vocetur & parvulus. Nec miremur habere barbaram linguam proprietates suas, cum hodieque Romæ omnes filii vocentur infantes. Posuit ergo Abraham panes & utrem super humerum Agar. Et hoc factum dedit puerum matri: hoc est, in manu ejus eum tradidit, commendavit, & ita emisit à domo. Quod autem sequitur: *Et projecit puerum subter abietem, & abiens sedit de contra longè quasi iactum sagitta.* Dixit enim, *Non video mortem parvuli mei, & sedit contra eum, & sic adiungitur.* Et clamavit puer, & flevit. & audivit Dominus vocem pueri de loco ubi erat. & dixit Angelus Dei ad Agar de celo, & reliqua. Nullum moveat, in Hebræo enim post hoc quod scriptum est, *Non video mortem pueri mei,* ita legitur, quod ipsa Agar sedit contra puerum, & levaverit vocem suam, & fleverit, & exaudierit Deus vocem parvuli. Flente enim matre, & mortem filii miserabiliter præstolante Deus exaudivit puerum, de quo pollicitus fuerat Abraham, dicens: *Sed & filium ancilla tua in gentem magnam faciam,* alioquin & ipsa mater non suam mortem, sed filii deplorabat. Percepit igitur ei Deus, pro quo fuerat & fletus. Denique in consequentibus dicitur: *Surge, tolle puerum, & tene manum ejus.* Ex quo manifestum est, eum qui tenetur, non oneri matri fuisse, sed comitem. Quod autem manu parentis tenetur, sollicitus monstratur affectus. Quærendum est, cur antea Sara voluit maritum de ancilla suscipere filium, & post hæc cum matre jubet expelli de domo.

ISIDORUS.

Hoc sine dubio sciendum, quod hoc non zelo fecit accusata, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe secundum quod ait Apostolus, *in servitutem genuit populum carnalem: Sara verò libera populum genuit, qui non est secundum carnem, sed in libertatem vocatus est: quæ libertate liberavit*

eum Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur, priorem populum in servitutem peccatorum generatum in domo Israel, id est Ecclesiæ non manere in ærenum, neque esse hæredem vel confortem cultoribus Christi, nec cum filio nobili, id est, fidei populo regnum cælestis gloriæ possessurum. Nunc sequentia videamus. Quid ergo significet, quod exiens Agar in humeros suos infantem posuisse legitur: nisi quod peccator populus & insipiens cervicem matris suæ synagogæ gravabat, dum dicit, *Sanguis huius super nos, & super filios nostros.* Panes autem hoc indicabant, quod vetus sacerdotum panes propolitionis, sicut scriptum est, portaret secum, & vesceretur. Uter verò aquæ, quæ defecit, Judaica purificatio significabitur defectura: sive doctrina eorum carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne mortua veteris hominis, pravariationis sententia damnata, quæ nec refrigerium præstat, nec faciat sitim, sed actu tepida vomitum facit. Quod verò errat Agar in solitudine cum filio suo, significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium petituros. Quod exclamat puer plorans, & exaudivit eum Deus, & sic demonstrante angelo aspicit fontem, significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium petituros. Quod exclamat puer plorans, & exaudivit eum Deus, & sic demonstrante angelo aspicit fontem: hoc pro illis dicit, qui ex iudæis ad Christum convertuntur, ac flentes retroactos errores exaudiuntur. Referatisque oculis cordis vident fontem aquæ vivæ, id est, Christum filium Dei vivi qui dicitur: *Ego sum fons aquæ vivæ: qui sitit, veniat & bibat.* Unde Ismael exaudito interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Helia, per quem populus iste est crediturus: sicut per Malachiam dicitur: *Ecce ego mitto vobis Heliam, qui convertat corda patrum in filios & reliqua.* Verum quod itam angelus Domini vocavit Agar, dicens: *Surge, tolle puerum, qui in gentem magnam faciam eum:* hoc significabat, sive quod copiosus Iudæorum populus esset regnatura in seculo: sive quia cælestis regni gloriam consecuturi essent, qui ex iudæis credituri essent in Christum. Quod autem eundem angelum, qui loquitur ad Agar, prius angelum scriptura pronunciat, deinde Dominum filium Dei eundem fuisse credendum est, qui per legem & Prophetas semper locutus est, qui propter obedientiam paternæ voluntatis Angelus vocatur, Deus autem secundum naturam patris: quia verè & ipse est Deus, sicut & pater.

DE PUTEO JURAMENTI.

HIERONYMUS.

Dixit Abraham ad Abimelech: *Septem oves has accipies à me, ut sint in testimonium mihi, quia ego sodi puerum istum.* Ideo cognominavit nomen loci illius Puteus juramenti: quia juraverant ibi ambo. Ubi hic legitur puteus juramenti, in Hebræo habet Bersabee. Nunc quid sibi velit intelligi, aperire non auctus. Duplex autem causa est, cur ita appellatus sit: sive quia septem agnas Abimelech de manu Abrahamæ acceperit (septem enim dicuntur Sabee) sive quod ibi juraverint, quia & juramentum Sabee similiter appellatur. Quod si ante hæc causam supra hoc nomen legimus, sciamus per prolepsin dictum esse, sicut Bethel & Gulgala: quæ utriusque usque ad tempus, quo ita appellatae sunt, alter vocabantur. Notandum autem & ex prioribus & ex præsentibus loco, quod Isaac non sit natus ad quercum Mambre, sive in Aulone Mambre, ut in Hebræo habetur, sed in Heraris, ubi & Bersabee usque hodie oppidum est. quæ provincia ante non grande tempus, ex divisione præsidum Palæstina, Salutaris est dicta. Hujus rei testis est scriptura, quæ dicit: *Et habitavit Abraham in terra Philistinorum diebus multis.* Sequitur: *Et dixit ad Abraham Deus: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, &c.* Quis sit locus iste visionis volo

scire.

scire. Difficile est idioma lingua Hebraea in latinum vertere sermonem, ubi nunc dicitur, *Vade in terram excelsum*: in Hebraeo habet *Moria*, quod Aquila transtulit in *paraparsis*, hoc est lucidam. Symmachus *in dicitur*, hoc est visio. Ajunt ergo Hebraei hunc montem esse, in quo postea templum edificatum est in area Orna Jebusae, sicut & in Paralipomenon scriptum est: *Et coperunt edificare templum mense secundo, in secunda die mensis in monte Moria*: qui idcirco illuminans interpretatur & lucens, quia ibi est Dabir, hoc est oraculum Dei, & lex & spiritus sanctus, qui docet homines veritatem, & inspirat Prophetas. Sequitur: *Et abiit in locum quem condixit ei Deus in die tertia*. Notandum quod de Geraris usque ad montem Moria, id est, sedem templi iter dierum trium sit, & consequenter illuc die tertio pervenisse dicitur. Male igitur quidam aestimant, qui Abraham putant illo tempore ad quercum habitasse Mambre, cum inde usque ad montem Moria vix unius diei iter plenum sit. Sequitur: *Et elevavit oculos suos Abraham, & ecce aries post tergum eius tenebatur in virgulto Sabech cornibus suis*. Quomodo hoc intelligendum est. Radicula rem hoc in loco Emisenus Eusebius est locutus. *Sabech*, inquit, dicitur *virgulus*, qui *rectus cornibus*, & *ad carpendas arboris frondes sublimis attolitur*. Rustus Aquila *ovis* interpretatus est, quem nos vepretum possumus dicere, vel spinetum. Et (ut verbi vim interpretemur) condensata & inter se implexa virgulta. Unde & Symmachus in eandem ductus opinionem: *Et apparuit aries, post hoc retensus in vete cornibus suis*. Verum quibusdam in hoc duntaxat loco melius videntur interpretari esse Septuaginta & Theodotion, qui ipsum nomen *Sabech* postulerunt dicentes, *In virgultum Sabech cornibus suis*. Et enim *ovis*, sive rete, quod Aquila posuit, & Symmachus per litteram scribi, hic vero *Sabech* litteram positam, ex quo manifestum esse non interpretationem stirpium condensatum, & in modum retis inter se virgulta contexta verbum *Sabech*: sed nomen sonare virgulti, quod ita Hebraice dicitur. Ego vero diligenter inquirens, *ovis* per Samech litteram scribi crebro reperi. Sequitur: *Et vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit*. Cur hoc nomen accepit? Pro eo quod hic habet, *Vidit*: in Hebraeo habet *Videbitur*. Hoc autem apud Hebraeos exivit in proverbium, ut si quando in angustia constituti sunt, & Domini optant auxilio sublevari, dicant: *In monte Dominus videbitur*: hoc est sicut Abrahæ misertus est, miserebitur & nostri. Unde & signum dati arietis solent etiam nunc cornu clangere.

RECAPITULATIO.

Jubetur Abraham immolare filium suum unicum, ille autem obtemperans Deo solvit votum. Stravit asinum, imposuit ligna, servos longe dimisit, solus cum filio ascendit, in triduo ad locum pervenit, antequam filius veniret ad locum sacrificii, ipse sibi immolandum ligna portabat. Deinde Abraham gladio armatur, & cum jam penè feriret, admonetur ut parceret: & non tamen sine sacrificio, sine sanguine fervori cedit. Apparet namque aries in vepre, inhaerens cornibus, immolatur, peragiturque sacrificium, peracto sacrificio dicitur ad Abraham: *Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, & velut arenam maris*: postidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia ob audisti vocem meam.

EXPLICATIO SPIRITUALIS.

Age nunc videamus, quid sub hujus sacramenti lateat mysterio. Ille enim Abraham quando filium unicum perduxit ad immolandum, habebat personam Dei patris. Sed quid est, quod eum senex suscepit? Deus enim non senescit. Sed ipsa pronuntiatio de Christo jam quodammodo senuerat, quando natus est Christus: inchoata est ab Adam, ubi dicitur est, *Erant duo in carne una*: sacramentum illud magnum, hoc est, in Christo & in Ecclesia,

completum est sexta aetate saeculi, quae significat senectam Abraham: quia ipsum sacramentum Dei longævum erat, & senectus Sara in plebe Dei, hoc est in multitudine prophetarum hoc idem significat: quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctorum animarum natus est Christus. Sterilitas autem ejus intimat, quod in hoc saeculo spe salvi facti sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus, quem partum Ecclesiae in fine temporum mirabili Dei gratia non naturali fecunditate prophetavit. Jam deinde sequentis historiae sacramentum, quod imaginariè perindebat, inspicendum est. Quis ergo in Abraham (ut praedictum) per illam immolationem figurabatur, nisi pater excelsus? Quis in Isaac, nisi Christus? Nam sicut Abraham unicum & dilectum filium Deo vestimam obtulit: ita Dominus unicum filium suum pro nobis omnibus tradidit. Et sicut Isaac ipse sibi ligna portabat, quibus erat imponendus: ita & Christus gestabat in humeris lignum crucis, in quo erat crucifigendus. Duo autem servi illi dimissi, & non perducti ad locum sacrificii, Judaeos figurabant: qui cum serviliter viverent, & carnaliter saperent, non intelligebant humanitatem Christi, non intelligebant passionem ejus: ideo non pervenerunt ad locum sacrificii. Cur autem duo servi quia ipse in duas partes dividendus erat. Quod factum est Salomone peccante, quando divisus est idem populus loco regni, non errore impietatis, quibus etiam saepe per Prophetam dicitur: *Adversatrix Israel, & praevarixatrix Iuda, & reliqua*. Asinus autem ille, infensata est stulticia Judaeorum: ista infensata stulticia portabat omnia sacramenta, & quod terebathesciebat. Jam quod dicitur est eis, *Expectate hic cum asino, usque reverimur ad vos*. Apostolum audi, *Caritas ex parte in Israel facta est*. Quia caritas ex parte est hic cum asino, ut plenitudo, inquit gentium intraret: hoc est, postquam adoraverimus, ubi sacrificium crucis Dominicae impletum, per gentes fuerit praedicatum: hoc est, ut plenitudo gentium intraret. Quid est reverimur ad vos, & sic omnis Israel salvus fiet. Triduum autem illud, in quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi aetates significantur: unam ante legem, aliā sub lege, tertiam sub gratia. Ante legem, ab Abraham usque ad Moysen: sub lege, à Moysen usque ad Joannem, inde jam à Domino, & quicquid restat. Tertius dies gratia est, in qua tertia aetate quasi post triduum sacramentum sacrificii Christi completum est. Deinde Isaac ligatis pedibus altari superponitur: & Dominus in ligno suspensus, cruci affigitur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, transgressum est ad arietem. cur? quia Christus ovis, ipse enim filius, ipse agnus, filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed quid est quod in vepribus haerebat aries ille? crux cornua habet, sicut enim duo ligna cum compaginantur, in se speciem crucis reddunt. unde & scriptum est de eo, *Cornua in manibus eius sunt*. Cornibus ergo haerens aries, crucifixum Dominum significat. Vepres autem, spinae sunt. Spinae iniquos & peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. inter spinas itaque peccatorum Judaeorum suspensus est Dominus, sicut per Hieremiam idem dicit: *Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic*. Alii hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundem Christum senserunt, antequam immolaretur spinis à Judaeis coronatum. Peracto igitur sacrificio dicitur ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Quando enim hoc factum est, nisi quando dicit illi aries: *Foderunt manus meas, & pedes meos, & dimiserunt omnia ossa mea*. Hoc enim quando peractum est illud in Psalmis sacrificium, tunc in ipso Psalmo dicitur est: *Remissentur & convertentur ad Dominum universi fines terrae, & adorabunt in conspectu ejus universae patris gentium*. Quomam Dominus est regnum, & ipse dominabitur gentium. Immolato ergo Abraham arietem pro Isaac filio suo, vocavit nomen loci illius, *Dominus vidit*: pro eo quod est, Dominus videre fecit, utique per incarnationem. Sequitur de Job & genere ejus, ut veritas patefacta clareat, edoceri cupio.

HIERONYMUS. Et nunciaverunt Abraham dicentes: Ecce peperit Melcha, & ipsa filios Nachor fratri tuo, Huz primogenitus ejus, & Buz fratrem illum, & Cammel patrem Syrorum, & Cased. Primogenitus Nachor fratris Abraham de Melcha uxore ejus filia Aram natus est, Huz de cujus Job super descendit: sicut scriptum est in exordio voluminis ejus, *Vir fuit in terra Huz, Job nomen ejus.* Male igitur quidam aestimant, Job de genere esse Esau: siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Syro sermone translatum est: & quartus sit ab Esau, & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur. Secundus natus est de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz transferre voluerint. Et ex hujus gena egreditur ad Balaam ille divinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Job dicitur Helius primus vir sanctus & propheta Dei: postea per inobedientiam & desiderium munerum, dum Israel maledicere cupit, divini vocabulo nuncupatus. Et iratus est Helii filius Barachiel Buzites, de hujus videlicet Buzi radice descendens. Camuhel verò pater est Damasci. Ipsa enim vocatur Aran, quæ hic pro Syria scripta est. & ipso nomine legitur in Esaia. Caseth quoque quartus est, à quo Casfed, id est, Chaldaei postea vocati sunt.

DE OBITU SARÆ. HIERONYMUS.

Qualem debemus accipere locum Arboc, in quo Sara mortua esse perhibetur. *Mortua est, inquit, Sara in civitate Arboc, quæ est in valle, hæc est Hebron in terra Chanana.* hoc autem quod hic positum est in valle, in authenticis codicibus non habetur. Nomen quoque civitatis Arboc paulatim à scribentibus legentibusque corruptum est. Neque enim putandum Septuaginta interpretes nomen civitatis Hebrææ barbaram corruptam, & aliter quam in suo eloquio dicitur, translulisse. Arboc enim nihil omnino significat: sed dicitur Arboc, hoc est quatuor: quia ibi Abraham, Isaac & Jacob conditi sunt, & ipse princeps humani generis Adam, ut in Jesu libro apertius demonstratur. Sequitur:

Dixitque Ephron ad Abraham: Audi nos Domine Rex, à Deo tu es nobis, in electo sepulchro nostro sepeli mortuum tuum.

Pro rege principem habet sive ducem. Nasin quippe non Rex, sed dux dicitur. Sequitur:

Et appendit Abraham Ephron argentum, quod locutus est in auribus filiorum Het. In Hebræo sicut hic posuimus, primum nomen ejus scribitur Ephron, secundum Ephran. Postquam enim pretio victus est ut sepulchrum venderet, & acciperet argentum, licet cogente Abraham, vau litera, quæ apud illos pro ð legitur, ablata de ejus nomine est, pro eo Ephron appellatus est Ephran significante scriptura non enim fuisse consummatæ perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciunt igitur qui sepulchra venditant, & non coguntur ut accipiant pretium, sed à nolentibus quoque extorquent, immutari nomen suum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte, quod invitus acceperat.

RECAPITULATIO.

Moritur Sara centesimo vicelimo anno vite suæ, & empto agro ab Ephron, sepelium eam. Sed quid sibi velit quod Sara in sepulchro duplici sepelitur, nosse cupio. Hoc sanè sciendum, quia anima quæ seculo moritur, ut Deo vivat, gemina vite requie suscipitur, id est, in actione boni operis, & contemplatione divinitatis.

DE JURAMENTO SERVI IN FOEMORE ABRAHÆ.

HIERONYMUS.

Erat autem Abraham senex, dierumque multorum Dixitque servo suo seniori, qui supra omnia ejus erat. *Pone manum tuam sub femur meum, ut adjuvem te per Deum cæli & terre, ut non ac ripas uxorem filio meo de filiabus Chananeorum: sed ad terram & cognationem meam profisceris, & inde accipies uxorem*

rem filio meo Isaac. Postitque servus manum suam sub femur Abrahæ, & juravit ei.

Cur in femore Abrahæ jurat, quasi in loco sancto. Super verbo hoc tradit Hebræi, quod in sanctificatione, hoc est in circumfisione juraverit. Non autem dicimus jurasse eum in femine Abrahæ, hoc est in Christo, qui ex illo nasciturus erat: juxta Evangelistam Mattheum loquentem, *Liber generationis Iesu Christi, filii David, filii Abraham.* Sequitur:

Perrexitque servus in Mesopotamiam Syria, stetitque juxta fontem, & ecce Rebecca venit ad aquam greges: & ait servus, Ecce ego sto super fontem aquæ, & filia hominum civitatis egredientur ad hauriendam aquam, & erit virgo quæ egredietur ad hauriendam, cui ergo dixeris, Da mihi aquam de hydra tua, ut bibam, & cetera, ulque, ipsa est quam preparavit Dominus filio Domini, mei & quod sequitur. Talisque vir in aurem auream didrachmum pondus ejus.

Bace quod in hoc loco pro didrachmo scribitur, semuncia est. Secei verò qui Latino sermone siclus corruptè appellatur, uncie pondus habet. Quid sibi vult quod sic tam variè in translationibus invenitur. In aliis namque servum Abrahæ dixisse comperi: *Ecce virgo quæ egredietur ad hauriendam, &c.* In aliis verò pro virgine adolescentulam legimus, quo quomodo sibi invicem congruant, doce. In Hebræo namque adolescentulam quoque, quæ Græco sermone *parvula*, dicitur, ibi legimus Alma: quod quidem in Esaia habetur nomine hoc loco, ubi in nostris codicibus scriptum est: *Ecce virgo concipiet, & pariet.* Et in Hebræo, *Ecce alma concipiet.* Notandum ergo quòd nomen Alma nunquam nisi in virgine scribitur: & habet etymologiam à *αἴμα* *puropos*, id est, abscondita. Scriptum est siquidem in Job, *Et sapientia unde invenitur, & quis locus intelligentiæ, & absconditur ab oculis omnium viventis.* Ubi nunc diximus, *Absconditur, in Hebræo propter declinationem verbi aliter figuratum est, Naalma dicitur huic quid simile, licet masculino genere declinetur.* Et in Regnorum libris scriptum est ex persona Helisei loquentis ad Giezi: *Et Dominus abscondit à me.* Ergo alma quod interpretatur abscondita, id est, virgo nimia diligentia custodita, mihi majoris laudis videtur esse quam virgo. Virgo quippe juxta Apostolum potest esse corpore, & non spiritu: abscondita verò quæ virgo est, *intra se* virginitatis habet, & virgo sit & abscondita. Et quæ abscondita est, juxta idioma lingue Hebrææ, consequenter & virgo est: quæ autem virgo, non statim sequitur ut & abscondita sit. Hoc idem verbum & in Exodo de Maria sorore Moyû virgine legimus. Ostendunt igitur Judæi in scripturis alicubi positum Alma, ubi adolescentulam tantum, & non virginem sonet: & concedemus eis illud quod in Esaia apud nos dicitur, *Ecce virgo concipiet & pariet,* non absconditam virginem, sed adolescentulam significare jam nuptam. Sequitur:

Et dimiserunt Rebecca sororem suam & substantiam ejus, & servum, Abrahæ & viros qui cum eo erant. In Hebræo habet, *Et dimiserunt Rebecca sororem suam, & nutricem ejus, & servum Abrahæ, & viros illius.* Decens quippe erat, ut ad nuptias absque parentibus virgo proficiscens, nutricis solatio foretetur. Sequitur:

Isaac namque habitavit in terra Austri, & egressus est ut exerceretur in campo ad vespertam. Cujus significationis sit ista egressio Isaac in campum ad vespertam, scire delidero. Hoc mihi videtur significari velle, unde à patre ad immolandum quondam fuerat abductus. Quod autem ait, *Et egressus est ut exerceretur in campo,* quod Græcè dicitur *ἀδολογίας* in Hebræo habet, *Et egressus est Isaac ut loqueretur in agro declinante jam vespere.* Significat autem secundum illud quod dominus solus orabat in monte, etiam Isaac, qui in typo Domini fuit ad orationem, quasi virum iustum domo egressum, & vel nona hora, vel ante solis occasum spirituales victimas obtulisse. Sequitur:

D. Videnique Rebecca Isaac, tulit Theristrum, & operuit se. Theristrum quid sit expono. M. Theristrum etenim pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici vestimenti, quo mulieres provincie illius utuntur. Sequitur:

Et adiecit Abraham, & accepit uxorem nomine Cethuram, & peperit ei Zamram, & Iecsan & Madan, & Madian, Iesboe & Sne. Iecsan genuit Saba & Dadan: filij Dadan fuerunt Asuri, & Arasim, & Laomim. filij Madian Gephbar, & Aser, Saba, & Enoch & Abida & Alede Omnes filij Cethura: deditque Abraham univ-
 versas que habuit Isaac: filijs autem concubinarum quas habuit, dedit munera, & dimisit eos ab Isaac filio suo, cum adhuc viveret in oriente ad orientalem plagam. **Q**uæ est ista Cethura, aut quo ex genere, vel quæ sit interpretatio nominis ejus, quæ lo ut dicas. **M.** Cethura Hebræo sermone copulata interpretatur, aut victa: quam ob causam suspicantur Hebræi mutato nomine eandem esse Agar Ægyptiam, quæ Sara mortua transferit in uxorem, & videtur decrepiti jam Abraham excusari ætas, ne senex post mortem uxoris vetulæ novis arguatur nuptijs lascivisse. Nos quod incertum est relinquentes, hoc dicimus quod de Cethura nati filij Abraham juxta historicos Hebræorum, occupaverint *ἡμῶν λῶδ' ὄτιν*, & Arabiam quæ nunc vocatur *ἡδ' ἄρα*, usque ad mare rubrum. Dicitur autem unus ex posteris Abraham, qui appellabatur Apher duxisse ad versus Libyam exercitum, & ibi victis hostibus confedisit, ejusque posteros ex nomine atavi Africam nuncupasse. Hujus rei testis est Alexander, quid dicitur Polyhistor, & Cleodemus cognomento Malchus Græco sermone barbaram historiam retexentes. Quod autem & filij Dadan fuerunt Asurim, & Latolim, & Laomim, & Asurim in negotiatores transferri putant, Latolim aris ferrique metalla cadentes: Laomim verò *ἡδ' ἄρα*, id est, princeps multarum tribuum atque populorum. Alij ob hoc Assurim vocatos Syros esse contendunt, & à perisique filijs Abraham ex Cethura, occupatas Indiarum regiones.

RECAPITULATIO A JURAMENTO servi in femore usque filios Cethura.

A Nimadvertendum cur Abraham servo suo dixerit, postulans iurejurando fidem. *Pone, inquit, manum tuam sub femore meo, & adjuro te per Deum cæli.* Quid sibi vult, Deus cæli ad fecerit Abraham, nisi ut cognoscatur sacramentum. Per fecerit enim genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa conjuratio, nisi quia significabatur de genere Abraham in carne venturum Deum cæli. Senior autem iste imaginem habuit legis, per quam sponsa, id est, Christi Ecclesia desponsabatur. *Abijt itaque puer in Mesopotamiam, in civitatem Nachor, stetitque circa fontem querens sponsam filio Domini sui: sic & lex, quæ post fidem est, venit ad fontem baptismatis, ibi orans occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia. Vidit autem Rebecca puerum, id est, sermonem propheticum, deponit de humero bydriam, utique elatam sæculi facundiam, & ad humilem propheticum se inclinat sermonem. Accipit autem a puero in auream auream, id est, suscepit fidei ornamenta, vel morum, vel etiam aureos scripturarum sensus, & clarum argenti eloquium: sicque secuta puerum Rebecca venit ad Isaac. Secuta verbum propheticum Ecclesia, venit ad Christum, quæ tamen camelus dorso deducitur: quia ad Christum ex gentilitate Ecclesia properans intortis vitiosisque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ Isaac viso descendit de camelos quia Domino agnito vitia sua gentilitas deseruit, & ab elatione cellitudinis viam humilitatis petivit. Quæ etiam & verecundata pallio velabatur, quia coram eo de erroribus prioris vitæ confunditur. Quod verò inclinatio jam die egressus est in agrum Isaac, hoc significabat, quod extremo hujus mundi tempore velut in die sine veniens Christus, qui quasi in agrum foras exijt, quia sit invisibilis, sed tamen visibilis in hoc mundo venienti ex gentibus Ecclesiæ demonstravit. Invenit autem eum Ecclesia ad puteum visionis, id est, in contemplatione & intelligentia veritatis, ubi intellectum percipiat altiore: sive lavacrum aque, ubi purificetur: sicque de hinc copulatur sponso suo Christo, adherens illi gloria æternitatis & regno. Sequitur. Quid enim sibi velit, quod Abraham post obitum Saræ Cethuram duxit uxorem? nunquid ob incontinentiam, dum esset jam ætate grandævus? absit, sed*

propter filiorum procreationem, dum illi semen quasi stelle cæli ex Isaac filio promitteretur. Ergo videamus, quid sibi velit ista Cethura: nisi quia sicut Agar & Ismael significaverunt carnales veteris testamenti, sic & Cethura & filij ejus significabant hæreticos, qui se ad testamentum novum æstimant pertinere: sed filij concubina dicuntur. Sola Sara semper uxor vocatur sicut scriptum est: *Vna est columba mea, una est perfecta mea.* Sequitur. Quid datur intelligi, quod Abraham cuncta quæ possidebat, dedit filio suo Isaac, filijs autem concubinarum largitus est munera, & separavit ab invicem. Dantur quippe & nonnulla munera filijs concubinarum, id est, carnalium, sed non perveniunt ad regnum promissum nec hæretici nec Judæi, quia carnalia lucra lætantur: præter Isaac enim nullus est hæres, trique quia non filij carnis, sed filij promissionis deputantur in femine

DE MORTE ABRAHÆ.

HIERONYMUS. Et mortuus est Abraham in senectute bona, senex & plenus dierum, & collectus est ad populum suum. Male in Septuaginta interpretibus additum est, *Abraham deficiens mortuus est*: quia non convenit Abraham deficere & minui, illud quoque quod nos posuimus, *In senectute bona, senex & plenus*: in Græcis codicibus ponitur, *Plenus dierum*. quod cum sensum videatur exponere, eo quod luce & diei operibus plenus occubuerit.

ITEM HÆC NOMINA FILIORUM ISMAEL IN GENERATIONIBUS SUIS & nominibus.

Primogenitus Ismaelis Nabaioth & Cedar, & reliqui usque ad eum locum, ubi ait: *Et habitaverunt ab Evila, usque Sur, quæ est contra faciem Ægypti venientibus in Assyrios, in conspectu omnium fratrum suorum cecidit.*

Duodecim filij nascuntur Ismaeli: ex quibus primogenitus fuit Nabaioth, à quo omnis regio ab Euphrate usque ad mare rubrum Nabathena usque hodie dicitur, quæ pars Arabia est. Nam & filia earum, oppidaque ac pagi, & minuta castella, & tribus horum appellatione celebrantur ab uno ex his Cedar in deserto & Duma alia regio, & Theman ad Austrum, & Cedma ad Orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo hujus capituli juxta Septuaginta legimus, *Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit*: verius est illud quod nos posuimus, *Coram omnibus fratribus suis occubuit*, id est in manibus omnium filiorum suorum mortuus est superfluitibus liberis, & nullo prius morte prærepto. Fratres autem pro filijs appellari Jacob ad Laban demonstrat, dicens: *Quid est peccatum meum, quia persecutus es post me? & quia servatus es omnia vasa mea?* Quid invenisti de universis vasibus domus tuæ? ponatur coram fratribus meis & fratribus tuis, & disjudent inter nos. Nec enim possumus credere, ut scriptura commemorat, quod Jacob exceptis liberis, secum fratres aliquos habuerit.

SEQUITUR DE CONCEPTIONE REBECCÆ.

Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod sterilis esset, & exaudivit eum, deditque conceptum Rebecca. **HIERONYMUS.** Et concepit Rebecca, & movebantur filij eius in ea. Pro motione Septuaginta posuerunt interpretes *ἡδ' ἄρα*, id est, ludebant: vel ut Aquila transtulit, *confringebantur filij in utero ejus.* Symmachus verò *ἡδ' ἄρα*, id est, in similitudine navis in superficie ferebantur. Sequitur. *Egressusque primus rabeus, sicut pellis pilosus.* Ubi nos pilosum posuimus in Hebræo habet Sear. Unde & Esau, sicut & alibi legimus, *Seir*, id est, pilosus est dictus.

GREGORIUS.

D. Deus Abrahæ promittit dicens, in Isaac vocabitur tibi semen. cui etiam dixit, Patrem multarum gentium posui te: cui rursus promittit dicens, Benedicens benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellæ cæli, & velut arenam, quæ est in litore maris. Quare aperte constat, quia omnipotens Deus semen Abrahæ multiplicare per Isaac prædestinaverat: & tamen scriptum est, Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod sterilis esset: qui exaudivit eum, & dedit conceptum Rebecca. Si ergo multiplicatio generis Abrahæ per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? M. Ea namque quæ viti sancti orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante seculum donare disposuit. Quod utrum verum sit pensâ quæ proposuisti, & concite vales probare: quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit, ut filios habere potuisset.

RECAPITULATIO.

Igitur Isaac dum rogaret Dominum, ut pareret uxorem eius quæ sterilis erat, concessit Dominus quæ postulabat, illi debenturque gemini in utero eius inclusi angustia: quæ dum agerentur, interrogavit Dominum, accepti respondit: *Dux gentes in utero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, & major serviet minori.* Quod figuratim factum etiam ipsis Judæis non credentibus notum est, qualiter populus Ecclesiæ synagogæ populum superabit, & quomodo plebs Judæorum tempore major servit minori populo Christianorum. Siquidem & in singulis nobis hoc dici potest, quod dux gentes & duo populi sunt intra nos, vitiorum scilicet acque virtutum: sed iste minor est, ille major. Semper enim plures sunt mali, quam boni: & vitia numerosiora virtutibus sunt; sed tamen & in nobis gratia Dei populum populum superat, & major servit minori. Servit etenim caro spiritui, & vitia virtutibus cedunt. Proceedit enim Esau primus rufus, & totus tanquam pellis hirsutus. Deinde exiit frater eius Iacob, & manus eius impleverat calcaneo Esau, sed cur ille totus rubeus & hispidus, nisi quia populus prior prophetarum & Christi fuit cruore pollutus, ac peccati & nequitia squalore exitie circumdatus. Cujus ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice majorem populum minor superatus esset. Sequitur,

Factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola. Iacob autem simplex habitabat in tabernaculis. Et sicut in alia translatione habetur, habitavit domi.

GREGORIUS. Quid per venationem Esau, nisi eorum vita figuratur, qui in exterioribus voluptatibus sibi carnem sequuntur: qui etiam agricola esse describitur, quia amatores seculi huius tanto magis exteriora incolunt, quanto interiora sua inculca derelinquunt. Jacob vero simplex in tabernaculis habitare perhibetur: quia nimirum omnes qui in curis exterioribus spargere fugiunt, simplices in cogitatione atque in conscientia sua habitatione consistunt. In tabernaculis enim aut in domo habitare, est se intra mentis secreta restringere, & nequaquam exterius per desideria dissipare, nedum ad multa foras inhiant, à seipsis alienatis cogitationibus recedant.

HIERONYMUS.

Dixitque Esau ad Jacob: *Da mihi gustum de coctione ista rubea, quia desicio.* Propterea vocatum est nomen eius Edom. Rubrum enim sive fulvum lingua Hebræa Edom dicitur. Ab eo igitur quod rubro cibo vendiderit primitiva sua fulvi, id est, Edom sortitus est nomen.

GREGORIUS.

De Esau quod propter lenticulam fratri vendiderit

primogenita, ita ait: Sciendum quia quinque nos modis gula vitium tentat: aliquando namque indigentia tempora prævenit, aliquando tempus non prævenit, sed cibos lautiores quærit. Aliquando quælibet sumenda sunt, & præparare curatius expetit. Aliquando autem & qualitate ciborum & tempore congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram refectiois excedit. Nonnunquam verò & abjectius est quod desiderat, & tamen in ipso actu immensi desiderij deterius peccat: quæ vitiorum tempora melius ostendimus, si hac exemplis evidentioribus approbemus. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathan meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit: & ex Ægypto populus eductus in eremo occubuit, quia de spectro manna cibos carniū petijt, quos lautiores putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed credas quæreret, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Hierusalem dicitur: *Hæc fuit iniquitas Sodome, sororis tuæ superbia, saturitas panis, & abundantia aquæ:* aperte ostenditur, quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbia vitio mensuram immoderate refectiois excessit. Hinc primogenitorum gloriam amisit, quia magno actu desiderabilem cibum, id est, lenticulam concupivit: quam dum vendidit primogenitis prætulit, quomodo in illo appetitu anhelaret, indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abjectiores non sine reatu concupiscentiæ degustamus. Hic quippe, quem diximus Esau, primatum pro lenticula perdidit: & Helias in eremo virtute corporis carnis edendo servavit. Unde & antiquus hostis, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, & primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit: & secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta & vilia sumuntur. Neque Adam etenim solus ut à vitio se pomò contineret, præceptum prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam salutis nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat, & cum concupiscentis noxia attingimus, profecto quid aliud quam verita degustamus. Ea itaque sumenda sunt, quæ nature necessitas quærit, & non quæ edendi libido suggerit, ne si hæc moderata discretio minus cautè prospexerit, illicitæ se concupiscentiæ quis voragine mergat.

ISIDORUS.

Nam quod iste Esau primogenita sua propter escam fratri suo juniori vendidit, ac postmodum paternam benedictionem sibi promissa privavit: est: significat eundem populum Israëliticum, qui ideo ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est, non solum primatus sui honorem amisit, verum etiam & regni cœlestis premium præparati adipisci non meruit: Domino quodammodo id eidem exprobrante, cum dicit, *Auferetur à vobis regnum Dei, & habitabit genti facienti voluntatem ejus.* Primogenita autem, ipsa vestis erat sacerdotalis, quia majores natu cum benedictione patris induti, victimas Deo velut pontifices offerebant. Hoc donum terreni amoris desiderio caruerunt Judæi cum gloria regni futuri. Sequitur,

Orta dehinc fame super terram, abiit Isaac ab Abimelech regem Palestinorum in Gerar.

HIERONYMUS. *Seminavit autem Isaac in terra illa, & in venit in anno illo centuplum hodie.* Licet in aliena terra seminaverit Isaac tamen non puto, quia ei tanta fertilitas hordei fuerit. Unde melius puto illud esse, quod habetur in Hebræo, & Aquila quoque transtulit, *Et invenit in illo anno centuplum aestimatum,* id est, *hordeum ex ærope hor.* Licet enim eisdem literis & aestimatio scribatur, & hordeum: tamen aestimatione Scætim legitur, hordea verò Scærim. Tacens autem scriptura genus frugum, quod centuplicaverit, videtur mihi cunctarum in illo virtutum ostendisse multiplicationem. Denique sequitur: *Et benedixit ei Dominus, & magnificatus est vir, & ambulabat vadens magnificatus, donec magnus fieret valde sive vehementer.* Felicitas autem

hordei, ignobili multiplicati, quem posse facere gloriosum sequitur.

Et abiit in valle Gerarim, & venit in vallem Gerarim, & habitavit ibi. Pro valle torrentem habet in Hebræo: neque enim Isaac, postquam magnus factus est, habitare poterat in valle: habitavit autem in torrente, de quo scriptum est: *De torrente bibit in via.* De quo etiam Helias tempore famis bibit. Sed quia Helias non erat ut Christus, ideo ei torrens ille aruit. Dominus enim noster etiam in torrente traditus est, dedicans regenerationem nostram & baptismi sacramentum. Sequitur,

Et fodit puteum Isaac in valle Gerarim, & invenit ibi puteum aqua viva. Et hic pro valle torrentem habet. Nunquam enim in valle invenitur puteus aqua viva. Sequitur,

Et foderunt puteum alterum, & altercati sunt etiam super eum, & vocavit nomen eius inimicitia. Pro inimicitia quod Aquila translulit & Symmachus, *ita dicitur in Hebræo*: id est, adversum atque contrarium, in Hebræo habet, *satana*. Ex quo intelligimus satanum contrarium interpretari.

Et foderunt puteum alterum, & non litigaverunt cum eis, & vocavit nomen eius latitudo. Pro latitudine in Hebræo habet, *Rohoboth*, ad probandum illud quod supra diximus, Ipse edificavit Niniven civitatem & Rohoboth, hoc est, plateas ejus. Sequitur,

Et Abimelech ivit ad eum de Gerarim & Chorath pronubus ejus, & Phicol princeps militie ejus.

Pro Chozat in Hebræo habet, *collegium amicorum ejus*: ut non tam hominem significet quam amicorum turbam, quæ cum rege venerat, in quibus sunt & Phicol princeps exercitus. Sequitur,

Et venerunt servi Isaac, & nuntiaverunt de puteo, quem foderunt, & dixerunt ei: invenimus aquam, & vocavit nomen ejus saturitas. Nescio quomodo in LXX. interpretibus habetur, *Et venerunt pueri Isaac, & nuntiaverunt de puteo, quem foderunt: dixeruntque ei, Non invenimus aquam, & vocavit nomen ejus juramentum.* Quæ enim etymologia est propterea vocari juramentum, quod aquam non invenisset? E contrario in Hebræo, cui interpretationi Aquila quoque consentit & Symmachus, hoc significat, quod invenit aquam, & propterea appellatus sit puteus ipse saturitas. Et vocata est *civitas Beer-saba*: hoc est puteus saturitatis. Licet enim supra ex verbo juramenti sive ex septenario ovium numero, quod sabe dicitur, asserimus Beer-saba appellatam: tamen nunc ex eo quod aqua inventa est, Isaac ad nomen ejus civitatis, quæ ita vocabatur alludens, declinavit paululum literam, & post triduo Hebræorum sin, a quo Sabe incipit, græcum sigma, id est, Hebræorum samesh posuit. Alioquin & juxta allegoricam legem post tantos puteos in fine virtutum nequaquam congruit, ut Isaac aquam minime repererit.

RECAPITULATIO UNDE SUPRA.

Ex præcepto itaque & benedictione Domini ivit Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum, ibique uxorem suam Rebecam sororem suam causa timoris, quam rex alienigena Isaac conjugem tunc esse cognovit, quando eum cum ea ludentem vidit. Quid autem sibi velit in sacramento Christi & Ecclesiæ, quod tantus patriarcha cum conjugem inserit, conjugiumque illud sit cognitum. Vidit profecto quisquis, ne aliquid erando in Ecclesiâ peccet, si secretum viri ejus in scripturis sanctis diligenter intueatur, & invenit eum majestatem suam, qua in forma Dei æqualis est patri paulisper abscondisse in forma servi, ut ejus capax esse humana infirmitas possit: eoque modo se conjugi congruentem aptaret. Quid enim absurdum, immo quid non convenienter futurorum præhænciationi ac commodatum, si propheta Dei carnale aliquid luserit, ut eum caperet affectus uxoris: cum ipsum verbum Dei caro factum sit, ut habitaret in nobis. Post hæc refert scriptura illud, quod Isaac postquam eum benedixit Dominus, & magnificatus est valde, aggressus est opus, & cepit fodere puteos, quos foderant pueri patris ejus Abraham sed invidentes ei Palæstini, obstruxerunt eos, impletes humi, & reliqua: Quis est iste Isaac, nisi Salvator

noster, quidum descendisset in istum torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere vult, quos foderant pueri patris sui, id est, Moyses puteum legis foderat: David, Salomon & prophæta libros scripserunt veteris Testamenti, quos tamen terrena & fornicata repleverat intelligentia Judæorum & hæreticorum. Hos cum vellet purgare Isaac, ut ostenderet quia quæcunque lex & propheta dixerunt, de ipso dixerunt, rixati sunt cum eo Philistini, id est Judæi a regno Dei alieni, sed dicitur ab eis. Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolunt, sed terram: & dicit eis: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Fodit ergo Isaac novum puteum, immo Isaac pueri fodiant, Pueri sunt Isaac, Mathæus, Marcus, Lucas, Joannes, Petrus, Jacobus, Judas, Paulus, & reliqui, qui omnes novi Testamenti puteum foderunt, & inveniunt aquam vivam, *que sit sors aqua salientis in vitam æternam.* Sed pro his adhuc altercantur illi, qui terrena capiunt, nec nova adhuc condipiuntur, nec vetera purgari Evangelicis puteis contradicunt, Apostolis adversantur: & quoniam in omnibus contradicunt, litigantes, dicitur ad eos: *Quoniam indignos vos fecistis gratia Dei, ex hoc jam ad genes ibimus.* Post hæc fodit tertium puteum Isaac, & appellavit nomen ejus latitudo dicens: *Nunc dilatavit nos Deus, & crescit super terram.* Verè dilatatus est Isaac, id est, Christus, & implevit omnem terram scientia Trinitatis, & in toto orbe latitudinem Ecclesiæ collocavit. Prius notus tantum erat in Judæa Deus, & in Israël nominabatur: nunc autem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Exeuntes enim pueri Isaac per universum orbem terræ, foderunt puteos, & aquam omnibus ostenderunt, baptizantes Apostoli omnes gentes in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti, d. Sed quid est quod puteos, quos Abraham aperuit, Isaac licet eos vocavit, sicut & pater ejus: m. Sciendum sanè, quia Moyses apud nos etiam Moyses appellatur, ut propheta unusquisque nomine vocatur, nec mutantur, quasi eorundem vocabula puteorum: hæc mysticè.

GREGORIUS. Moraliter autem Isaac apud alienam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicet exemplo discimus, ut in hac peregrinationis arumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus, & quousque nobis veræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ad exhaustiendâ cordis terrena torpescat. Quos tamen puteos allophyli insidiantes replent: quia nimium immundi spiritus cum nos studiosè confiteri peccata nostra conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes immergunt. Et quia si sæpe eloquijs sacris intendimus, malignorum spirituum insidias gravius toleramus: quia menti nostræ terrenarum cogitationum pulverem aspergunt, ut intentionis nostræ oculos a luce intemæ visionis obscurant. Unde semper mens evacuada est, incessanterque fodienda, ne si indiscussa relinquatur, usque ad tumorem perversorum operum cogitationum super nos terra cumuleretur. Unde ad Ezechielem dicitur: *Fili hominis sode pavietem*, id est, cordis durtitiam crebris percontationum ictibus rumpe.

DE GENERATIONIBUS FILIORUM

Isaac, Hieronymus in libro Quæst.

Dixitque Jacob: Ecce Esau frater meus, vir pilosus, est, & ego vir lenis. Ubi nos pilosum legitimus, in Hebræo habet *Seir*, unde postea mons Seor, & regio in qua versabatur, est dicta: diximus de hoc & supra.

Et sumpsi Rebekca vestimenta filij sui majoris, quæ erant desiderabilia valde, apud se domi. Et in hoc loco tradunt Hebræi, ut jam intumavimus, prius genitos sanctos officio sacerdotum, & habuisse vestimentum sacerdotale, quo induti victimas offerebant, antequam Aaron in sacerdotium eligeretur. Sequitur,

Et dixit Esau: iuste vocatus est nomen ejus Iacob, supplantavit enim me ecce secundo. Jacob supplantator interpretatur, eo igitur quod fratrem arte deceperit: alludit ad nomen, qui ideo Jacob ante vocatus est, quod mortui fratris plantam apprehenderat. Sequitur,

Dixitque Isaac ad Esau: Pacta benedictione Jacob fratris tuo

ravitus: unde & Herodes Rex magorum occisione perterritus, sacerdotes ac principes studuit solenter inquirere, ubi Christum nasciturum esse prædicent: cui protinus responderunt, *in Bethleem Iudæ*. Prius ergo noverant, quem passionis tempore dum despicerent ignorabant. Quorum notitia prior, & ignorantia posterior bene ac breviter Isaac caligante signatur, qui dum Jacob benediceret, & quid eveniret in futuro prævidebat, & quis illi præsens assisteret nesciebat. Sic quippe Isaacitarum populus, qui prophetiæ mysteria acciperunt, sed tamen cæcos oculos in contemplatione tenuit, qui eum præsentem non vidit, de quo tam multa in futuro prævidit: ante se enim postquam nequaquam cernere valuit, cuius adventus potentiam longè antè nunciavit.

ITEM RECAPITULATIO UNDE SUPRA.

DE benedictione Jacob quid figuratè indicaverit, Hippolyti martyris verba sicut excellentissimæ scientiæ ac doctrinæ Hieronymus explicavit, in hoc loco ponenda sunt: Isaac, inquit, portat imaginem Dei patris: Rebecca, spiritus sancti: Esau populi prioris & zabuli: Jacob, Ecclesiæ & Christi. Semisse Isaac, consummationem orbis ostendit. Oculis illius caligasse, fidem perisse de mundo, & religionis lumen ante eum neglectum esse denunciat. Quod filius major vocatur, acceptio legis est Judæorum. Quod escas ejus, atque captivam dilexit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam iustus quisque venatur. Sermo Dei repromissionis est benedictio, & spes regni futuri, in quo cum Christo sancti regnaturi sunt, & verum sabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu sancto, sciens quod audivit, antequam pareret: quia major serviet minori formam gerit in hoc loco Spiritus sancti, quæ futura noverat in Christo, ante in Jacob meditatur. Loquitur ad filium minorem, *Vade ad gregem, & accipe mihi duas hædos inde*: præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo eos vel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxij. Siquidem in omnibus scripturis hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos jubetur asserere, duorum populorum significabatur assumptio, quod teneros & bonos, docibiles & innocentes animas ostendit. Stola Esau fides & scripturæ sunt Hebræorum, quæ illis primo datæ sunt, & postmodum gentilium induta sunt populus. Pelles autem quæ ejus brachijs circumdata sunt, peccata utriusque populi, quæ Christus in extensione manuum cruci secum pariter affixit. Ipse enim in corpore suo non sua, sed aliena peccata portavit. Quod Isaac quaerit ab Jacob, cur tam cito venerit, admittitur velocem in ecclesiæ crediturum fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo, salus est peccatorum. Quod postea consequitur benedictio, & ejus odore perficitur: virtutem resurrectionis & regni aperta voce pronuncians: Taliter enim benedicitur, *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni*. odore nominis Christi, sicut ager mundus impletur, cuius est benedictio de rore cæli: hoc est, de verborum pluvia divinorum. Et de pinguedine terræ, hoc est congregatione populorum. Multitudine frumenti & vini, hoc est, multitudo quam colligit de sacramento corporis & sanguinis sui: illi serviunt populi ex gentibus ad eum conversi. Ipsum adorant tribus, id est, populi ex circumcissione credentes: ipse est dominus fratrum suorum, quia plebi dominatur Judæorum, ipsum adorant filij matris ejus, quia & ipse secundum carnem ex ea natus est. Ipsum qui maledixerit, maledictus est: & qui benedixerit, benedictionibus repletur. Christus inquam noster ex ore populi ignorantis benedicitur, id est, veraciter dicitur. Sed alius à Judæis benedici putatur, qui ab eis errantibus expectatur. Ecce benedictione præmissa repente stupore majore expavit Isaac, & alium se pro alio benedixisse cognoscit. Nec tamen indignatur revelato sibi sacramento, sed confirmat benedictionem in filio dicens: *Benedixi eum, & benedictus est*. Hæc est benedictio prima Isaac, quæ data est minori populo Christianorum. Sed neque tamen majorem filium penitus fuisse despectum: quia cum intraverit plenitudo

gentium, tunc omnis Israel salvus erit: cuius tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc est: *In pinguedine terræ, & in rore cæli erit benedictio tua*. In pinguedine utique terræ, id est, in fecunditate rerum, & potentia regni, quæ in illo populo fuit, & in rore cæli erit benedictio tua, id est, in eloquijs Dei: ipsi enim credita sunt eloquia Dei, & legis testamenta. Quod autem ait, *Vives gladio*, id est, quia populus sanguini ille deditus, neces in Christo vel Prophetis exercuit. *Et fratri tuo servas minori*, id est, populo Christiano. Tempusque venit cum excutes & solvas jugum de cervicibus tuis, dum per agnitionem fidei ad gratiam Christi conversus de populo onus legis, quando non servas populo minori, sed per fidem frater vocaberis. Igitur Esau post benedictionem patris invidia stimulis concitatus, necem fratri suo Jacob fraudulenter excogitat: hoc nimirum & Judæicus populus in Christo præmeditatus non solum Dominum crucis patibulo tradidit, verum etiam credentes in illum usque ad effusionem sanguinis persecutus est. Jacob autem dolos fratri, relicta domo patria vel parentibus vadit in regionem longinquam, ut accipiat sibi uxorem: non aliter Christus relicto parentibus secundum carnem, id est, populum Israel & patriam, id est, Hierosolimam, & omnes regiones Judæ, abiit in gentibus, accipiens sibi inde Ecclesiam, ut impletur quod dictum est, *Vocabo non plebem meam, non plebem meam*: & non dilectam plebem dilectam, & erit in loco ubi dictum est, *Non plebs mea, vos ibi vocabimini filij Dei vivi*.

SEQUITUR HIERONYMUS DE ITINERE

Jacob in Mesopotamiam Syriæ.

Pertransit in aque in Mesopotamiam, &c. usque, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.

HIERONYMUS. Et vocavit Jacob nomen loci illius Bethel & Vlambus erat nomen civitatis prius: ab eo quod supra dixerat, *Quam terribilis est locus iste, non est hic nisi domus Dei, & hæc porta cæli*. Nunc loco nomen imponit, & vocavit illum Bethel, id est, domum Dei: qui locus ante vocabatur Luza, quod interpretatur nux sive amigdalum. Unde ridiculè quidam, qui verbum Hebræicum Ulam nomen esse urbis putant, cum Ulam interpretatur prius. Ordo itaque esse locutionis, *Et vocavit nomen loci illius Bethel, & prius Luza vocabulum civitatis*. Antiqua omnes scripturæ verbo Ulam sive Elem plena sunt: quod nihil aliud significat, nisi ante aut prius, vel vestibulum, sive superliminare vel postes.

RECAPITULATIO.

Venit autem Jacob in locum, ubi tunc Bethleem vocatur, & posuit sub capite suo lapidem magnum, & dormiens vidit scalam subnixam, innixam celo, & angelos Dei ascendentes & descendentes, hoc viso vigilavit, unxitque lapidem dicens: *Verè hic domus Dei est, & porta cæli, & hæc dicitur discescit*. Somnus iste Jacob mors sive passio Christi est: lapis ad caput ejus, qui nominatim quodammodo dicitur est, & jam unctus Christus significatur: caput enim viri Christus est: quis enim nescit Christum ab unctio appellari. Domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethleem, porta verò cæli, quia ibi in terram descendit, sibi iterum ad cælum conscendit: erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala Christus est, qui dixit *Ego sum via*, per hanc ascendebant & descendebant Angeli, in quibus significati sunt Evangelistæ, prædicatores Christi, ascendentes utique eunt ad intelligendam ejus supereminentiissimam divinitatem excedunt universam creaturam, ut eum inveniant. In principio verbum apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descendentes autem ut eum inveniant, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. In illa enim scala à terra usque in cælum, è carne usque ad spiritum: quia in illa carnes proficiendo, velut ascendendo spirituales fiunt, ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: ipse est sursum in capite suo, ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia: ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit, *Ego sum viarum* ad ipsum ergo ascendit, ut in excelsis

intel

intelligatur; & ad ipsum descenditur, ut in membris suis parvulus nutriatur; & per illum solum se erigunt, ut sublimiter expectent. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter annuntient. Post hanc visionem inde Iacob iter faciens vidit oves & pastores; & puteum aque vive, & lapideum igneam superpositum puteo. Figurative per oves, iustorum populi significantur: sicut illud quod dictum est in Evangelio, *Struet oves quidem ad dexteram*. Pastores vero prophetae sunt, qui usque adventum Domini Spiritu sancto inundati, Israelitarum populum gubernabant: lapis puteo superpositus, figuram Domini præferebat. Puteus gratiam Spiritus sancti, per prædicationem Christi venturam ad Ecclesiam ex gentibus, quæ obsecra erant, nondum adveniente & homine factio Christo

DE CONJUGIO JACOB.

HIERONYMUS.

Atergo Laban ad Iacob: *Comple ergo hebdomadam istius, & dabo etiam hanc tibi.* Postquam Liam Jacob fraude deceptus, pro Rachel uxorem acceperat, dicitur ei à socio Laban, ut septem dies post nuptias fororis prioris expleat, & sic accipiat Rachel, pro quaterum septimanis alijs serviturus sit. Non igitur ut multi male aestimant, post septem annos alios Rachel accepit uxorem, sed post septem dies nuptiarum prima. Nam sequitur.

Et ingressus est ad Rachel, & dilexit Rachel magis quam Liam, & servivit ei annis septem alijs, concepitque Lia & peperit filium, & vocavit nomen eius Ruben. Omnium patriarcharum propter compendium lectionis, etymologias nominum volo pariter dicere. *Et vocavit, inquit, nomen eius Ruben,* dicens quia vidit Dominus humilitatem meam, Ruben interpretatur visionis filius.

Et concepit, inquit, alterum filium, vocavitque nomen eius Simeon dicens: Quoniam exaudivit me Dominus, eo quod odio me habet vir meus, & dedit mihi etiam hæc. Simeon quippe interpretatur auditio. De tertio vero sequitur, *Et concepit adhuc, & peperit filium, & dixit, Nunc mecum erit vir meus, quia peperit ei tres filios: idem vocavit nomen eius Levi.* Ubi nos legimus, *Mecum erit vir meus.* Aquila interpretatur est, applicatur mihi vir meus quod Hebraice dicitur, *Ilave*: & à doctoribus Hebræorum aliter transfertur, ut dicant, *Prosequetur me vir meus*, id est, non ambigo de amore in me viri mei: erit mihi in hac vita comes, & ejus dilectio me ad mortem usque deducet & prosequetur: tres enim ei filios genui. Et concepit & peperit genuitque filium, & dixit: *Nunc super hoc confitebor Domino, & ob id vocavit nomen eius Iuda.* Iuda confessio dicitur, à confessione itaque confessoris nomen est dictum. Veruntamen hic confessio pro gratiarum actione aut pro laude accipitur, ut frequenter in Psalmis & in Evangelio. *Confitebor tibi Domine cali & terra,* id est, gratias ago tibi, sive glorifico te.

Et concepit Bala, & peperit Iacob filium, & dixit Rachel: Laudavit me Deus, & exaudivit vocem meam, & dedit mihi filium: propterea vocavi nomen eius Dan.

Causam nominis expressit, ut ab eo quod iudicat se Dominus filio ancillæ, iudicij nomen imponeret. Dan quippe interpretatur iudicium. *Et concepit adhuc Bala, & peperit filium, & dixit Rachel: Habitare me fecit Deus habitatione cum sorore mea, & in alvi: vocavitque nomen eius Nephthalim: causa nominis Nephthali alia hic multo exponitur, quam in libro Hebræorum nominum scripta est. Unde & Aquila ait: *etiam vicius in diebus quibus vicius pro quo in Hebræo scriptum est, Naphthale Ellobim, Naphthaleri.* Unde à conversatione sive comparatione, quia utrunque sonat, Nephthahim nomen imposuit. Quod autem sequitur, *Et peperit Zelfa ancilla Lia Iacob filium, & dixit Lia infortunus, & vocavit nomen eius Gad:* ubi nos posuimus, in fortuna, & Græcè dicitur *εὐτυχία*, quæ potest eventus dici, in Hebræo habet Bagdad, quod Aquila interpretatur, Venit accinctio, nos autem dicere possumus in præcinctu. Ba enim potest præpositionem sonare in, & venit: ab eventu ergo sive præcinctu, qui Gad dicitur, Zelfæ filius Gad vocatus est. Sequitur,*

Et peperit Zelfa ancilla Lia filium Iacob secundum, & dixit Lia: beata ergo quia beatificant me mulieres, & vocavit nomen eius Aser divitiæ.

Male additæ sunt divitiæ, id est, *πλούτος*, cum etymologia nominis Aser scripturæ auctoritate pandatur dicens: *Beata sum ego, & beatificant me mulieres:* & ab eo quod beata dicatur ab omnibus, filium suum beatum vocaverit. Aser ergo non divitiæ, sed beatus dicitur duntaxat in præfenti loco. Nam in alijs secundum ambiguitatem verbi possunt & divitiæ sic vocari.

Et audivit Deus Liam, & concepit & peperit filium quintum & dixit Lia: Dedit Deus mercedem meam viro meo, & vocavit nomen eius Isachar.

Etymologia hujus nominis septuaginta Interpretes ediderunt, Est merces. Non igitur ut plerique addito pronomine male legunt, æstimandum male ita scriptum esse, quod est merces, sed totum nomen interpretatur, est merces. Jes quippe dicitur est, & Sachar merces: hoc autem ideo, quia mandragoris filij Ruben introitum, qui Racheli debebatur, ad se veterat.

Et concepit adhuc Lia, & peperit filium sextum Iacob. Dixitque, Dedit mihi Deus dotem bonam in hoc tempore: habitavit mecum vir meus quia peperit ei sex filios, & vocavit nomen eius Zabulon.

Ubi nos posuimus, *Habitavit mecum LXX,* interpretati sunt, *Diliger me in Hebræo habetur, Ieboleni, & est sensus, Quia sex filios genui Iacob, propterea jam secuta sum. Habitabit enim mecum vir meus, & filius meus vocetur habitaculum.* Male igitur & violenter in libro nominum, Zabulon fluxus nonnullis interpretatur.

Et post hoc peperit Liam, & vocavit nomen eius Dina. Hæc transfertur in causam, quam significantius Græci *δύναμις* vocant. Jurgij enim in Sichimis causa exiit. Post filios & patrum ponenda sunt nomina. Lia interpretatur laborans, Rachel ovium: cujus filius Joseph ab eo quod sibi alium addi mater optaverat, vocatur augmentum.

RECAPITULATIO SPIRITUALIS.

Igitur Iacob peregrinus in Mesopotamiam, accepit uxores duas filias Laban fratris Rebeckæ.

Hoc est, primo Liam, secundo Rachel, inde sibi accepit Lia ancillam nomine Zelfam, & ancillam Rachel Balam, ex quibus quatuor duodecim genuit filios & unam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Levi, Juda, Machar, Zabulon. De Rachel autem Joseph, & Benjamin. De Bala ancilla, Rachel, Dan, & Nephthalim. De Zelfa ancilla Lia, Gad, & Aser: hi sunt duodecim filij Israël. Nunc autem quid rerum figuraverint quatuor uxores Jacob, quarum duæ liberae & duæ ancillæ fuerunt, observandum. Scimus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamenta intelligere, sed ibi in una, & una facilius apparet quod dicitur: *hic etiam duæ sunt & duæ.* Deinde ibi ancillæ filius exhereditatus: hic verò ancillarum filij simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Unde hic procul dabo aliquid aliud significatur. Quamquam enim duæ liberae uxores Jacob ad novum Testamentum, quod in libertatem vocati sumus, existimantur pertinere: non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ vicæ nobis in Christi corpore prædicantur: una temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia namque ut diximus, interpretatur laborans: Rachel autem ovis, & secundum aliorum opinionones, visum principium vite verbum; actio ergo hujus vitæ, in qua vivimus ex fide, laboriosa est in operibus & incerta in quo exitu proveniat ad utilitatem eorum; quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior uxor Jacob, ac per hoc infirma oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim eorum mortalium timidæ & incertæ providentiæ nostræ: spes verò æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis. Ipsa est Rachel, unde etiam dicitur bona facie & pulchra specie. Hanc enim amat omnis pie studiosus, & propter hanc servit gratiæ Dei: quia peccata nostra & si fuerint sicut senium, tanquam

nix dealbabitur. Laban quippe interpretatur dealbatio, cui servit Jacob propter Rachel. Neque enim se quisque converterit sub gratia remissionis peccatorum servare iustitiæ, nisi ut quiescat in verbo, ex quo videtur principium quod Deus est. Ergo propter Rachel, non propter Liam servitur. Nam quis tandem amaverit in operibus iustitiæ laborem actionum atque passionum; quis eam vitam propter se ipsam expetierit, sicut nec Jacob Liam, sed tamen sibi suppositam in usum generandi amplexus fecunditatem ejus expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligere non poterat, primò ad Rachel perveniretur, tollerari fecit: deinde propter filios commendavit. Ita verò unusquisque ut illis Dei servus sub dealbationis peccatorum suorum in gratia constitutus, quid aliud amans in sua conversatione meditatur, nisi doctrinam sapientiæ, quam plerique se percepturos putant, statim ut se in septem præceptis legis exerceant, quarum dilectionem proximi, ne cuiquam noceatur, id est, *honora patrem tuum & matrem: non machaberis, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui, non concupisces uxorem proximi tui*: quibus observatis posteaquam homini pro concupita delectatione doctrinæ per tentationes varias, quasi per hujus seculi noctem tolerantiam laboris adhaerent, velut pro Rachel Lia inopinata conjungitur: & hanc sustinet, ut ad illam perveniat, si perseveranter amat, acceptis septem alijs præceptis, ac si ei dicatur. Servi alios septem annos propter Rachel, ut sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens sitiensque; iustitia, misericors, mundi cordis, pacificus. Velle enim homo, si fieri possit, sine ulla tolerantia laboris, quæ in agendo patiendoque amplectenda est, statim ad pulchram contemplationis delicias pervenire; sed hoc non potest in terra morientium: hoc enim videtur significare quod dictum est ad Jacob: Non est moris in loco hoc ut minor habeatur priusquam major; quia non absurdum major appellatur, quæ tempore prior est: prior autem in hominis operatione labor boni operis, quam requies contemplationis: ad unum ergo contendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt, itaque duæ sunt uxores Jacob, liberæ ambæ quippe sunt filiarum remissionis peccatorum, hoc est, dealbationis, quod est Laba: veruntamen una amatur, altera toleratur, sed quæ toleratur ipsa prius & uberius fecundatur, ut si non propter se ipsam, certè propter filios diligatur. Labores enim iustorum maximè fructum habent in eis quos regno Dei generant inter multas tentationes & tribulationes prædicando Evangelium ad eos, propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus sapius, propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis filij facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mète excedit Deo, & videt in principio verbum Dei apud Deum, & vult parere, & non potest: quia generationem ejus quis enarrabit? Ideoque cum contemplativa vita appetit ut divinitatem ineffabilem cernat, vacare vult ab omni negotio, & ideo sterilis qui in varijs pressuris non subvenit. Sed quia & ipsa interdum procreandi charitate inardescit, vult enim docere quod novit, videt sororem labore agendi filijs abundantem, & dolet potius currere homines ad eam virtutem, quæ eorum necessitatibus consultatur, & ad illam, unde divinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est: *Et zelavit Rachel sororem suam*. Proinde quia purus intellectus spiritualis substantiæ verbis carne editus exprimi non potest, elegit doctrinam sapientiæ per quaslibet corporeas similitudines insinuare divina, sicut elegit Rachel ex viro suo & ancilla suscipere filios, quam sine filijs omnino manere: Bala quippe ancilla Rachel interpretatur inveterata. De veteri quippe vita carnalibus sensibus de dicit, corporeæ excitantur imagines, etiam cum aliquid de spiritali & incommutabili substantia divinitatis auditur. Su cepit & Lia filios de ancilla sua, amore habende numerosioris proles accensa; invenimus autem Zelfan ejus ancillam interpretari os hians: quapropter hæc ancilla illos figurat, quorum in prædicatione fidei Evangelicæ os hiat, &

cor non hiat. De qualibus scriptum est: *Populus hic Labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me*: & de quibus Apostolus dicit, *Qui prædicat non esse surandum, suratur*. Veruntamen ut etiam per hanc conditionalem uxorem libera illa uxor Jacob laborans filios hæredes regni suscipiat: ideo Dominus dicit, *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite*. Unde Apostolus: *Sive, inquit, ex occasione, sive ex veritate Christus annuntietur in hoc gaudeo, sed & gaudebo*. Tanquam ut ancillam pariens de prole numerosiori lætatur: est verò quidam Lia foetus ex beneficio Rachel. Rachel exit, ut cum viro suo debita nocte concubito, si acceptis à filio Lia mandragoricis malis cum sorore cubari permittit. Quid enim de mandragora dicendum est? Proinde rem comperi pulchram & suave olentem, saporem autem insipidum: & ideo in illo mandragorico pomo figurari intelligo famam bonam popularem: unde dicit Apostolus: *Oportet etiam testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt*: qui licet parum sapiant, reddunt tamen fructum plerumque labori eorum per quos sibi consultetur, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perveniunt eorum, qui sunt in Ecclesia: nisi quicumque in actionum periculis & labore versantur, propterea Lia filius mala mandragorica invenit, exiens in agrum, id est, honestè ambulans ad eos qui foris sunt: doctrina verò illa sapientiæ, quæ à vulgi strepitu remotissime in contemplatione veritatis dulci delectatione desiguit. Hanc popularem gloriam quantumcumque non adlegetur, nisi per eos qui in medijs turbis agendo, actus populi præsumunt, quia dum isti & actiosi homines & negotiosi per quos multitudinis administratur utilitas, & quorum auctoritas populis chara est, testimonium perhibent, etiam vitæ propter studium conquiritæ & contemplandæ veritatis otiosi, quodam modo mala mandragorica per Liam veniunt ad Rachel: ad ipsam verò Liam per filium primogenitum, id est, per honorem fecunditatis, in quo est omnis fructus laboriosa atque in certamina tentationum periclitantis actionis: quam plerique bono ingenio studioque flagrant, quamvis idonei regendis populis esse possint, tamen evitant propter turbulentas occupationes exire, si in doctrinæ orium toto pectore tanquam in speciosa Rachel feruntur amplexus: & quia bonum est ut & hæc vita latius innotescens popularem gloriam mereatur. Injustum est autem ut eam consequatur, si amorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum & idoneum in otio detinet, nec gubernationem communis utilitatis impedit. Propterea Lia sorori suæ dicit: *Parum est tibi quod virum meum accepisti, insuper & mandragoram filij mei vis accipere?* Per unum virum significans eos omnes, quia cum sint agendi virtute habiles, & digni quibus regimen Ecclesiæ committatur ad dispensandum fidei sacramentum: illi accensi studio doctrinæ atque indagandæ & contemplandæ sapientiæ se ab omnibus actionum inolestis removere, atque in otio discendi aut docendi volunt consistere. Ita ergo dictum est: *Parum est tibi quod accepisti virum meum, insuper & mandragoras filij mei vis accipere?* ac si diceretur: Parum est quod homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in otio detinet vita studiorum, insuper & popularem gloriam requirit. Proinde ut eam iuste comparet, impetrat Rachel virum sorori suæ illa nocte, ut scilicet qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare diligerent, suscipiant experientiam tentationum curarumque sarcinam pro utilitate communi, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerant, blasphemetur: neque ad ipsam ab imperitiis populis existimationem bonam, quod illa poma significant, & quod necessarium est ad exhortationem discendum. Sed planè ut hanc eam suscipiant viri coguntur, satis & hoc est significatum. *Quod cum venit et Jacob de agro, occurrat ei Lia, eumque detinens ait: Ad me intrabis, conduxim te pro mandragora filij mei*. Tanquam diceret: Doctrinæ diligis vis conferre bonam opinionem, noli fugere officiosum laborem. Hæc in Ecclesia gei quisquis adverterit, cernit & experitur in exemplis, quod intelligamus in libris. Quis non videat

hoc geritō orbe terrarum, venire homines ab operibus
 feculi, & ire in otij vitium cognoscendā & contemplandā
 veritatis tanquam in amplexu Rachel, & excipi de tran-
 sverſo ad eccleſiaſticam neceſſitatem, atque ordinari in la-
 bore tanquam Lia dicente: *Ad me intravit*, quibus illud my-
 ſterium Dei diſpenſantibus, ut in nocte hujus ſeculi filios
 generent fidei, laudatur à populis etiam illa vita, cujus a-
 more converſi ſpem ſeculi reliquerunt, & ex cujus profes-
 ſione ad miſericordiam regendā plebis aſſumpti ſunt.
 Idem agunt in omnibus operibus ſuis vel laboribus, ut illa
 profeſſio ex qua ſe converterunt, quia tales reſtores populi
 dedit ratio, non infametur, ſed clarius gloriſicetur tan-
 quam Jacob non recuſante noctem Lia, ut Rachel pomis
 ſuae olentibus & clare nitentibus potiatur. Quæ aliquan-
 do & ipſa præſtant, miſericordia Dei per ſe ipſam parit, vix
 tandē quidem quia peritatum eſt, ut *In principio erat ver-
 bum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*. Et quic-
 quid de hac re piè ſapienterque dicitur, & ſine phantaſ-
 mate carnalis cogitationis & ſalubriter vel ex parte capia-
 tur. Alio quoque ſenſu Liam & Rachel Viſtorinus Martyr,
 & cæteri in ſimilitudinem Eccleſiæ vel Synagogæ inter-
 pretati ſunt. Liam enim major natu Synagogæ tenuiſſe
 exitum abant tyrum: quia prior Dei genuit populum, &
 quidem oculis legitur gravida: quia lex per Moyſen data,
 quod operata eſt atque ſignata. Rachel autem junior & pul-
 chra: prius ſterilis & poſtmodum fecunda, ſimilitudo eſt
 Eccleſiæ: junior, quia tempore poſterior: pulchra, quia
 corpore & ſpiritu ſancto oculi eius decori, qui Evangelium
 perſpicere meruerunt. Quæ etiam tam diu ſterilis fuit, quo
 uſque Synagoga populum generabat. Cur autem Jacob
 pro Rachel ſervivit, & ſupponitur ei Lia major: niſi quia
 Dominus ut Eccleſiam aſſumeret, prius Synagogam ſibi
 conjunxit. Servitus itaque ipſius Jacob ſeptem annorum
 pro duabus uxoribus, hujus vitæ præſentis tempus ſignifi-
 cat: quia per ſeptem dies volvitur, in qua Dominus formam
 ſervi accepit, factus obediens paternæ voluntati uſque ad mortem.
 Ille enim pro ovibus ſervit, & Dominus noſter ait: *Non veni
 filius hominis miniſtrari, ſed miniſtrare*. Ille oves pavit, &
 Dominus in Evangelio dicit: *ego ſum paſtor bonus*. Ille mer-
 cedis lucro varium ſibi pecus abſtulit: Chriſtus diverſarum
 gentium varietatem ſibi met congregavit. Ille tres
 virgas amputatis corticibus in alveis aquarum oppoſuit,
 ut earum contemplatione multiplicarentur ejus oves: &
 Dominus noſter in aqua baptiſmatis trium perſonarum
 nomina Patris & Filij & ſpiritus ſancti populis fidei pro-
 poſuit, ut quiſquis hoc pleno corde perſpexerit, efficiatur
 ovis Dei

HIERONYMUS SEQUITUR.

Dixique Jacob ad Laban: *Transibo in univerſo pecore tuo ho-
 die, ſepara inde omnem pecus varium & diſcolor, & omne pecus
 unius coloris in agnis, & varium & diſcolor in capris, & erit
 merces mea: & respondebit mihi juſtitia mea in die caſtrimo, cum
 venerit merces mea coram te. Omne quod non fuerit varium &
 diſcolor, in capris & agnis futurum erit apud me, &c.*

Multum apud LXX. Interpretes conſuſus eſt ſenſus, &
 uſque in præſentem diem nullum potui invenire noſtrum,
 qui ad liquidum quid in hoc loco diceretur exponeret.
Videtur, quod Jacob me ſervire dedit, etiam alios ſeptem annos?
*ſic quod poſtulo. ſepara mihi omnes diſcolores & varias, tam oves
 quam capras: & trade in manus filiorum tuorum. Rurſus ex utro-
 que grege, alba & nigra pecora, id eſt, unius coloris, da mihi.
 Si quid igitur ex albis & nigris, quæ unius ſunt varium naturam
 fuerint, meum erit: ſi quid vero unius coloris, tuum erit. Rem non
 diſſicile poſtulo. Tecum facit natura pecorum, ut alba ex albis,
 & nigra naſcantur ex nigris. Mecum juſtitia mea, dum Deus re-
 ſpicit humanitatem meam & laborem. Optionem Laban datam
 libenter arripuit, & ita ut Jacob poſtulabat faciens rrum dierum
 inter Jacob & filios ſuos ſeparavit, ne quæ ex vicinitate pec-
 coris naſceretur dolus. Ita que Jacob novam ſtropham commemus
 eſt, & contra naturam albi & nigri naturali arte pugnavit. Tres
 enim virgas populæ, & amygdalinas, & mali granati: quanquã
 Septuaginta ſtyracinas, & nucinas, & plataninas habeant,*

ex parte corticis varium virgarum fecit colorem, ut abicun-
 que in virga corticem reliquiſſet, antiquus permaneret color: ubi
 vero tuliffet corticem, color candidus panderetur. Obſervabat ergo
 Jacob, & tempore quo aſcendebantur pecora, & poſt colorem
 die ad potandum avidæ pergebant: diſcolores virgas ponebat in can-
 talibus, & amiſſis arietibus & hircis in ipſa potandi aviditate
 oves & capras ſciebat aſcendit ex duplici deſiderio dum avidi
 bibunt, & aſcendunt à maribus, tales fietus conciperent, quales
 unbræ arietum & hircorum deſuper aſcendentium in aquarum
 ſpeculo contem: Labanur. Ex virgine enim in canalibus poſiti, va-
 rius etiam erat imaginum color. Nec mirum hanc in conceptu
 feminatum eſſe naturam, ut quales perſpexerint ſive men-
 te conceperint, in extremo voluptatis aſtu quæ concipi-
 unt, talem ſobole procreent. Cum hoc ipſum etiam in
 equarum gregebis apud Hiſpanos dicitur fieri, & Quin-
 tilianus in ea controverſia, in qua accuſabatur matrona,
 quod Athiopem pepererat, pro deſenſione illius argu-
 mentetur, hanc conceptum eſſe naturam, quàm ſupra
 diximus. Et ſcriptum reperitur in libris Hippocratis, quod
 quædam ſuſpicionem adultærii fuerat puniende, cum pul-
 cherrimum peperiffet, utriusque parenti generique diſſimi-
 lem, niſi memoratus medicus ſolviſſet quæſtionem: mo-
 nens quærere ne forte talis piſtura eſſet in cubiculo: qua
 inventa mulier à ſuſpicionem liberata eſt. Poſtquam autem
 nati fuerant hirci & agni varij & diſcolores ex albis & unius colo-
 ris gregebis, ſeparabat illos Jacob, & prout eſſe ſciebat à pri-
 ſtimo grege. Si quid autem naſcebatur unius coloris, id eſt, albi
 ſive nigri, tradebat in manus filiorum Laban, & ponebat virgas
 quas de cortice averat in canalibus, ubi effundebantur aqua, &
 veniebant ad potandum, contra pecora, ut conciperent eo tempo-
 re, cum venirent ad potandum: & concipiebant pecora contra vir-
 gas Jacob, virgas quas poſuerat coram pecore in canalibus ad con-
 cipiendum in eis: & in ſerotinis ovibus non ponebat, & ſiebat ſero-
 tina Laban, & temporanea Jacob. Hoc in Septuaginta inter-
 pretibus non habetur: ſed pro ſerotinis & temporaneis a-
 liud neſcio quid, quod ad ſenſum non pertinet tranſtule-
 runt. Quod autem dicit ſcriptura, hoc eſt: *Jacob prudens &
 callidus juſtitiam & equitatem, etiam in nova arte ſervabat.*
 Si enim omnes agnos & heodos varios pecora procreaſ-
 ſent, erat aliqua ſuſpicio doli: & aperte huic rei Laban in-
 vidius contraſſet. Ergo ita omnia temperavit, ut ipſe fru-
 ctum ſui laboris acciperet & Laban penitus ſpoliaretur.
 Si quando oves & capræ primo tempore aſcendebantur:
 quia melior vernus eſt foetus, ante ipſas ponebat virgas,
 ut varia ſoboles naſceretur: quæcunque autem oves & ca-
 præ ſerò quærebant marem, ante harum oculos non po-
 nebat, ut unius coloris pecora naſcerentur: & quicquid
 primum naſcebatur, ſuum erat: quia diſcolor & varium
 erat: quicquid poſtea, Laban: unius enim tam in nigro,
 quàm in albo coloris pecus oriabatur. In eo autem loco,
 ubi ſcriptum eſt, *ut conceperint in virgine*: & in Hebræo habet
Iohannema: vim verbi Hebraici, niſi circuitu exprimere
 non poſſum. *Iohannema* enim proprie dicitur extremus in
 coitu calor, quo corpus omne concutitur, ut præcanti vo-
 luptati vicinus eſt finis.

SEQUITUR IDEM QUI SUPRA.

ET Pater veſter mentitus eſt mihi, & mutavit mercedem
 meam decem vicibus, & non dedit ei Deus, ut noceret mihi. Si
 dixerit hoc varium pecus erit merces tua, naſcetur omne pecus
 varium: & ſi dixerit, unius coloris erit merces tua, naſcetur omne
 pecus unius coloris.

Pro eo quod nos poſuimus, *Mutavit mercedem meam de-
 cem vicibus*, Septuaginta interpretes poſuerunt, *Decem agnos*:
 neſcio qua opinione ducti, cum verbum Hebraicum Mo-
 nim numerum magis quàm agnos ſonet. Denique & ex
 conſequentibus hic magis ſenſus probatur, quod per ſim-
 gulos foetus ſemper Laban conditionem mutaverit. Si vi-
 debat varium naſci pecus, poſt factum dicebat: *Volo ut in
 futurum varia mihi naſcantur*. Rurſus cum vidiffet unius colo-
 ris naſci pecora (Jacob quippe hoc auditio virgas in can-
 talibus non ponebat) dicebat ut futuros foetus unius colo-
 ris ſibi pecora procrearent. Et quid plura? uſque ad vi-

ces decem semper à Laban pecoris sui, sive Jacob mutata cōditio est. Et quodcumque sibi proposuerat ut nasceretur, in colore contrarium vereretur. Ne cui autem in sex annis decem parienti vices incredibiles videntur, lege Virgilium, in quo dicitur: *Bi gr avida pecudes*. Natura autem Italicarum ovium & Mesopotamia una esse traditur.

SEQUITUR QUI SUPRA.

Et *svrat se Rachel idola patris sui*. Ubi nunc idola legimus, in Hebræo Teraphim scriptum est: quæ Aquila *πορροιαρα*, id est, figurata vel imagines interpretatur. Hoc autem ideo, ut sciamus quid in Iudicum libro Teraphim sonet. Sequitur.

Et transiit fluvium, & venit in montem Galaad. Non quod eo tempore Galaad mons diceretur, sed per anticipacionem, ut frequenter diximus, illo vocatur nomine, quo postea nuncupandus erat.

ITEM SUPRA.

Et *mutasti mercedem meam decem agnis*. Idem error qui supra, numerus pro agnis legendus. Sequitur: *Et dixit Jacob fratribus suis: Colligemus lapides, & congregatis lapidibus fecerunt acervum, & vocavit illum Laban acervus testimonij, & vocavit Jacob illum acervus testis*. Acervus lingua Hebræa Gal dicitur, verò testimonium. Rursum lingua Syria acervus igitur appellatur, testimonium verò Saadutha. Jacob igitur acervus testimonij, hoc est Galaad lingua appellavit Hebræa. Laban verò id ipsum, id est, acervum testimonij igitur Saadutha, à gentis suæ sermone vocavit. Erat enim Syrus, & antiquam linguam parentum, provinciam in qua habitabat sermone mutaverat.

RECAPITULATIO.

Post longam igitur servitutem, quam Jacob apud *foecerum* suum pro uxoris velut mercede sustinuit, præcepit ei Dominus ut revertetur in patriam suam. Tunc ignorante foecero suo cum uxoris & comitatu properavit. Laban autem confectus est eum in monte Galaad cum furore, atque idola que Rachel surata erat, apud eum requisivit, nec reperit. Quid ergo sibi hoc ipsum figurat vellet? Dum enim Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli tyrum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem diabolus non inconvenienter accipitur: qui cum sit tenebrosus ex merito, transfiguratur se velut angelum lucis. Huic servit Jacob, id est, ex parte reproborum Judaicus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus sic exprimi, qui cum furore Jacob persequitur: quia electos quoque qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Huius filiam, id est, mundi seu diaboli Jacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate conjunxit, quam & de domo patris abstrahit: quia ei per prophetam dicit: *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui*. Quid verò in idolis, nisi avaritia designatur. Unde per Paulum dicitur: *Avaritia, que est idolorum servitus*. Laban verò veniens apud Jacob idolum non invenit, quia ostensis mundi thesauris diabolus Redemptori nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ reperit: sed quia Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ & ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem est humilitatem penitentis appetere: licet scriptum est: *Surgere postquam sederis*. Rachel ergo idola sedendo operuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens, vitium terrenæ concupiscentiæ per humilitatem penitentis cooperuit. De hac cooperatione vitiorum per prophetam dicitur: *Beati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*: nos igitur Rachel significavit, quia idola sedendo premittimus, si culpas avaritiæ penitendo damnamus. Quæ utique avaritiæ immundicia, non illos qui viriliter currunt, impedit, quibus dicitur: *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum*: sed his maxime evenit, qui quasi effeminato gressu gradientes per blandi-

Beda Tom. 2.

menta seculi resolvuntur. Unde & illic ejusdem Rachelis hæc verba sunt. *Iuxta consuetudinem seminarum nunc accidit mihi*, id est, quasi muliebria se habere innotuit. Laban verò postquam persecutus est Jacob, & invenisset eum, & locuti essent inter se, in euntes seduxit Jacob lapidem, & erexit in titulum: dixit que fratribus suis, *Afferre lapides*: qui congregantes fecerunt tumulum, quem & vocabat Laban tumulum testis, & Jacob acervum testimonij: inter fideles enim tam Judæos quam gentiles, testis est lapis eminens, in similitudinem Christi. acervus lapidum, qui est multitudo credentium. Sequitur.

HIERONYMUS.

Et *ocurrerunt ei angeli Dei, & dixit Jacob ut vidit eos: Castra Dei hæc sunt, & vocavit nomen loci illius Castra*. Ubi hic castra posita sunt, in Hebræo habet Mahanaim: ut sciamus si quando in alio loco interpretatum ponitur, quem locum significet. Et pulchre ad fratrem iturus inimicum, angelorum se comitantium excipitur Choris.

Et dixit Jacob: Deus patris mei Isaac, Domine qui dixisti mihi, Revertere in terram tuam, & benedixisti tibi, minor sum omnium misericordiarum tuarum, & omni veritate tua, quam fecisti servo tuo.

Pro eo quod nos posuimus, Minor sum, aliud nescio quid quod sensum turbet, in Græcis & Latinis codicibus continetur. Sequitur:

Et dixit ei: Quod tibi nomen est? qui ait: Jacob. Dixitque autem ei: Lam non vocabitur Jacob nomen tuum, sed vocabitur nomen tuum Israël: quia invaluisti cum Deo, & cum hominibus valebis.

Josephus in primo Antiquitatum libro, Isaac ideo appellatum putat, quod adversus angelum steterit: quod ego diligenter excutens, in Hebræo penitus invenire non potui. Et quid me necesse est opiniones querere singulorum, cum etymologiam nominis exponat ipse, qui posuit. Non vocabitur, inquit, nomen tuum Jacob, sed Israël erit nomen tuum. Quare interpretatur Aquila, *ὁτι ἠπέλασε με ὁ θεός*: Symmachus, *ὁτι ἠπέλασε με ὁ θεός*: Septuaginta & Theodotion, *ὁτι ἐνίκησέν με ὁ θεός*. Saich enim, quod ab Israël vocabulo derivatur, principem sonat. Sensus itaque hic est, Nomen tuum non vocabitur supplantator, hoc est, Jacob, sed vocabitur nomen tuum princeps cum Deo, hoc est, Israël. Quomodo enim princeps sum ego, sic & tu qui mecum luctari potuisti, princeps vocaberis. Si autem mecum qui Deus sum, sive angelus (quoniam plerique variè interpretantur) pugnare potuisti, quanto magis cum hominibus, hoc est cum Esau, quem formidare non debes. Illud autem quod in libro nominum interpretatur Israël *vir videns Deum*, sive *mens videns Deum*, omnium penè sermone detritum, non tam verè quam violenter mihi interpretatum videtur. Hic enim Israël per has literas scribitur, Jod, sin, res, aleph, lamech: quod interpretatur princeps Dei, sive directus Dei: hoc est, *ὁ δὲ ἠδύνατο ὁ θεός* *Vir vero videns Deum*, his literis scribitur, ut vir ex tribus literis scribatur, aleph, jod, sin, & dicatur ais: videns verò tribus, res, aleph, he, & dicatur tahe. Porro El, ex duabus aleph, & lamech: & interpretatur Deus, sive fortis. Quamvis igitur grande auctoritatis sint & eloquentia, & ipsorum umbra nos opprimat, qui Israël virum sive mentem videntem Deum transtulerunt: nos magis scripturæ & angeli vel Dei, qui Israël ipsum vocavit, auctoritate ducimur, quam cujuslibet eloquentiæ secularis. Illud quoque quod postea sequitur: *Et benedixit eum ibi, & vocavit Jacob nomen loci illius facies Dei: vidit enim Deum facie ad faciem, & salva facta est anima mea*: in Hebræo dicitur Phaniel, ut sciamus ipsum esse locum, qui in ceteris scripturæ sanctæ voluminibus, ita ut in Hebræo scriptum est, Phaniel legitur in Græco.

ITEM QUI SUPERIORE LIBRO, QUO SUPRA.

Et *divisti pueros super Liam, & super Rachel, & super ancillas duas, & super filios eorum primos; Liam verò & pueros novissimos, & Rachel & Joseph novissimos, & ipse transiit ante eos*. Non ut plerique astimant, tres turmas fecit, sed duas. De-

H 2

niquè

niq̄ue ubi nos habemus Divisit: Aquila posuit, ἰσχυροστυ. id est dimidiavit, ut unum cuneum faceret ancillarum cum parvulis suis; & alium Lia & Rachel, quæ liberæ erant cum filiis earum; primasque ire faceret ancillas, secundas liberas; ipse autem ante utrumque gregem, fratrem adoraturus occurreret. Sequitur:

Et edificavit ibi Jacob domum, & pecoribus suis edificavit tentoria sive tabernacula: ideo vocavit loci illius nomen tabernacula. Ubi nos tabernacula habemus, in Hebræo legitur, Succoth. Est autem usque hodie civitas trans Jordanem hoc vocabulo interpretata. Scythopoleos, de qua in libro locorum scripsimus. Sequitur:

Et venit Jacob Salem civitatem Sichem in terra Chanaan, cum venisset de Mesopotamia Syria. Error oboritur, quomodo Salem Sichem civitas appelletur, cum Hierusalem, in qua regnavit Melchisedech, Salem ante sit dicta. Aut igitur unius urbs utraque nominis est, quod etiam de pluribus Judææ locis possumus invenire: ut idem urbis & loci nomen in alia atque alia tribu sit: aut certè ista Salem, quæ nunc pro Sichem nominatur, dicimus hic interpretari consummatam atque perfectam: & illam quæ postea Hierusalem dicta est, pacificam, nostro sermone transferri: utrumque enim accentu paululum declinato hoc vocabulum sonat. Tradunt Hebræi, quod claudicantis femur Jacob ibi convalverit, & sanatum sit, propterea eandem civitatem curati atque perfecti vocabulum consecutam,

REPETITIO.

His ita transactis Jacob misit nuncios ad Esau fratrem suum, & munera. Post hac transiit cum omnibus suis per torrentem ipse remansit solus, & ex eo vir luctatur cum illo: prævaluitque ei Jacob: nec dimisit eum nisi benedictionem extorqueret; sacramque Israël nomen acciperet. In quo principaliter sacramenti Domini imago præfigurata est; Vir enim ille typum Christi evidentissimè gesserat, cui tamen ideo prævaluit Jacob utique volenti, & ut mysterium figuraret passionis Domini, ubi visus est Jacob in Judæorum typo, hoc est in corporis sui sobole prævaluisse Deo, & quali cum infirmo, ita cum carne ejus luctamen inire, & invalescere in passione ejus; sicut scriptum est, cum diceret, *Crucifige*. Et tamen Jacob benedictionem ab eodem angelo, quem victor superaverat impetravit, cujus nominis impolitio utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israël, hoc est videns Deum, quod erit in fine præmium omnium sanctorum. Tergit porro illi idem angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit: sicque erat unus atque idem Jacob benedictus & claudus. Benedictus in his, qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nam femoris quippe sunt in Ecclesia, qui degenerantes à fide patrum & à præceptis authoris sui deviantes, in erroris sui semitis claudicant: de quibus propheticè prædictum est: *Et claudicaverunt à semitis suis*, qui tamen populus post tactis sibi viribus, non solum claudicat, sed & torpescit, ne ultra jam generare filios possit. Denique quod adjecit idem patriarcha, *vidisse se Deum facie ad faciem*, cum superius virum secum narret fuisse luctatum, id significat, quia idem Deus homo erat futurus, qui cum Jacob populo luctaretur.

HIERONYMUS SEQUITUR.

Et venit Emor & Sichem filius ejus ad portam civitatis, & locuti sunt ad viros civitatis dicentes: *Viri isti pacifici nobis sunt.* Ubi nunc LXX. interpretes pacificos transtulerunt, Aquila interpretatus est, *à tempore pacis*: id est, consummatos atque perfectos: pro quo in Hebræo legitur, *Salamin*. Ex quo perspicuum est, verum esse illud quod supra de Salem diximus. Sequitur:

Et ingressi sunt civitatem diligenter, & interfecerunt omne masculinum. Pro eo quod in Græcis legitur *ἀσφαλῆς*; id est, diligenter: in Hebræo scriptum est *Beta*, id est audacter & confidenter.

RECAPITULATIO.

Emor itaque filius Sichem, Dinam filiam Jacob violavit, qui post concubium ejus familie Israël voluerat sociari, quem Simeon & Levi fratres virginibus sororis vindicantes, dolo cum omni populo ejus interfecerunt. Sed quid sibi velit quod scriptum est, *Egressa est Dina ut videret mulieres regionis illius, quam cum vidisset, Sichem filius Emor Evi, princeps terra illius, adamavit & rapuit, dormivitque cum illa, vi opprimens virginem, & conglutinata est anima ejus cum ea, tristisque blanditijs delinuit.* Dina quippe ut mulieres videat extraneæ regionis, egreditur: quando unaquæque mens sua studia negligens actiones alienas curans extra habitum atque extra ordinem proprium evagatur: quam Sichem princeps terræ opprimit, quia videlicet in curis inventam exterioribus diabolus corrumpit. *Et adglutinata est anima ejus cum ea;* quam unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens à culpa respicit, atque admissum flere conatur, corruptor autem spes & securitates vacuas ante oculos vocat, quatenus utilitatem tristitiæ subtrahat: rectè illi adiungitur, *Tristemque blanditijs delinuit.* Modò enim aliorum facta graviora, modò nihil esse quod perpetratum est, modò misericordem Deum loquitur, modò adhuc tempus sublequens ad penitentiam pollicetur, ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione penitentiae suspendatur, quatenus tunc bona nulla percipiat, quam nunc mala nulla contristant: & tunc plenius obfeditur supplicijs quæ tunc gaudet etiam in delictis.

HIERONYMUS.

Et venit Jacob in Luxa in terra Chanaan, quæ est Bethel.] Ecce manifestissimè comprobatur Bethel, non Ulam Lux, ut supra dictum est, sed Luzam, id est, amygdalon ante vocitatum.

RECAPITULATIO.

Dehinc loquitur Deus ad Jacob, ut habitaret in Bethel: ibi Rachel cum pareret Benjamin, mortua est. Sed quid sibi vult, quod cum eundem Benjamin Rachel pareret, vocavit nomen ejus filius doloris mei? Nisi futurum prophetas ex ipsa tribu Benjamin Paulum, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore. Aliter per Benjamin celestis figurabatur Hierusalem, quæ est in tribu ejusdem Benjamin, cujus populus matrem gravi dolore afficit effundendo sanguinem prophetarum: in super etiam in necem Christi, impijs acclamando vocibus, *Sanguis ejus super nos & super filios nostros.*

ITEM HIERONYMUS.

Et mortua est Debhora nutrix Rebecca, & sepulta est sub tribu Bethel.] Si mortua est nutrix Rebecca nomine Debhora, ut LXX. quoque hic interpretes transtulerunt, & ipsum verbum est Hebraicum Meneker: scire non possumus, quare ibi substantiam posuerint, hic nutricem. Sequitur:

Et dixit ei Deus: iam non vocabitur nomen tuum Jacob, sed erit Israël nomen tuum, & vocavit nomen ejus Israël.] Dudum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur, sed quod imponendum à Deo sit, prædicatur. Quod igitur ibi futurum promittitur, hic docetur expletum. Sequitur:

Et factum est cum appropinquarent Cabratha in terra Chanaan, ut veniret, Effrata peperit Rachel.] Verbum Hebraicum cabratha in consequentibus, ubi Jacob loquitur ad Joseph: Ego autem cum venissem de Mesopotamia Syria mortua est mater tua Rachel in terra Chanaan, in via Hippodromi, ut veniret Effrata: nescio quid volentes, Hippodromum, Septuaginta interpretes transtulerunt: & statim ibi, ubi in Hebræo dicitur, *Et sepe elterunt eam in via Effrata*, hoc est, Berthelem: rursum Septuaginta interpretes pro Effrata posuerunt Hippodromum, cum utique si cabratha Hippodromus est,

Effrata Hippodromus esse non possit. Aquila autem hoc ita transtulit, *Esau ad dicitur in itinere terra in- troiens in Effrata*. Sed melius est si transferatur, *Ineclto ter- ra tempore, cum introierit Effrata*. Porro verum tempus sig- nificat, cum in florem cuncta rumpuntur & anni tempus electum est: vel cum transeuntes per viam carpunt & eli- gunt è vicinis agris, quodcumque ad manum venerit, di- versis floribus. Effrata verò & Bethlehem unius urbis vo- cabulum est, sub interpretatione conlimili: siquidem Beth- lehem in domum patris vertitur, propter eum panem qui de caelo descendisse dicitur. Sequitur,

Et factum est cum dimitteret animam (siquidem moriebatur) vocavit nomen eius filius adonim mei. Pater vero eius vocavit nomen eius Benjamin. In Hebræo similitudo nominis resonat. *Filius enim doloris mei*, quod nomen mater moriens imposuit, dicitur *Benoni*. *Filius vero dexteræ*, hoc est, virtutis quod Ja- cob mutavit, appellatur *Beniamin*. Unde errant qui putant Benjamin filium dierum interpretari. Cum enim dextra appellatur jamin, & finiatur in litteram: dies quippe ap- pellantur & ipsi jamin, sed in litteram terminantur. Se- quitur,

Et profectus est Israël, & extendit tabernaculum suum trans turrim in Ader. Hunc locum Hebræi volunt esse, ubi postea templum edificatum est & turrim Ader, turrim gregis significari, hoc est, congregationis & cætus, quod & Mi- cheas propheta testatur dicens: *Et tu turris gregis nebulosa, filia Sion* &c. Illo tempore Jacob trans locum, ubi postea edificatum est templum, habuisse tentoria: sed si sequa- mur ordinem viæ, pastorum juxta Bethlehem locus est, ubi vel angelorum grex in ortu cecinit, vel Jacob pecora sua pavit, loco nomen imponens: vel quod verius est, quodam vaticinio futurum jam tunc mysterium monstraba- tur.

HIERONYMUS.

Et venit Jacob ad Isaac patrem suum in Mambre civitate Arbec, hac est Chebron. Pro Arbec in LXX, campum habet, cum Chebron in monte sita sit. Eadem autem civitas dicitur & Mambre, ab amico Abraham ita antiquitus appella- ta.

DE GENERATIONES ESAU.

ET peperit Ades, Esau Eliphaz. In Job est Eliphaz, cujus scriptura in Job volumine recordatur. *Is filius Esau, & isti principes eorum: ipse est Edom, & his filii Seir.* Esau, Edon & Seir, unius nomen est hominis, & quare variè nuncupetur, supra dictum est. Quod autem sequitur, *Et Chorrei habitantes terram, &c.* Postquam enumeravit filios Esau, altius reperit & exponit, qui ante Esau in Edom terra principes fuerint ex genere Chorreorum, qui in lingua nostra inter- pretatur liberi. Legamus diligenter Deuteronomium, ubi manifestius scribitur, quomodo venerint filii Esau, & inter- fecerint Chorreos, ac terram eorum hereditate possederint. *Et fuerunt filii Lothan Chorri & Aman & Soror Lothan Tamna: hac est Tamna de qua supra dictum est: Et Tamna erat concubina Eliphaz, filii primogeniti Esau, & ex ipsa natus est Amalech.* Idcirco autem Chorreorum recordatus est, quia primogenitus filiorum Esau ex filiabus earum acceperat concubinam. Quod autem dicitur *Theman, & Kenes, Amalech, & reliqua:* sciamus postea regionibus Idumeorum ex his vocabula imposita. Sequitur: *Ipse est Ana, qui invenit Laviniam in deserto cum pasceret asinos Zabeon patris sui.* Mulca & varia apud Hebræos de hoc capitulo disputantur: apud Græcos & nostros super hoc silentium est. Alij putant Jamin maria appellata: isdem enim scribitur li- teris maria, quibus & nunc iste sermo descriptus est: & volunt illum, dum pascit asinos patris sui in deserto, aquarum congregationes reperisse, quæ juxta idioma lingue Hebrææ maria nuncupentur, quod scilicet stagnum reperit: cuius rei inventio in eremo difficilis est. Nonnulli putant aquas calidas juxta Punica lingue viciniam, quæ Hebrææ contermina est, hoc vocabulo significari. Sunt

qui arbitrantur onagros ab hoc admittos esse ad asinas, & ipsum istiusmodi reperisse concubinum, ut velocissimi ex his asini nascerentur, qui vocantur Jamen: plerique putant quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit pri- mus ascendi, ut mulsorum inde nova contra naturam ani- malia nascerentur. Aquila hunc locum ita transtulit: *Ipse est Ana, qui invenit eum in deserto: & Symmachus simili- ter, rūs eius, quæ interpretatio pluralem numerum sig- nificat.* Septuaginta verò & Theodotian aqualiter tran- sulerunt dicentes, *Pharisæi* quod indicat numerum singu- larem. Sequitur,

Et regnavit pro eo Iobab filius Zare de Bosra. Hunc quidam suspicantur esse Job, ut in fine voluminis ipsius additum est: contra Hebræi asserunt de Nachor eum stirpe genera- tum, ut jam supradictum est. Sequitur,

Interea Ruben concupiscencia motus libidinis, in con- cubinam patris sui præceps efferebat, quod in cæsti crimen non feriberetur, nisi futura populi perveritas pronuncia- retur. Quamquam & in illo qui hoc commiserit considera- retur esse flagitium: in scripturis autem propheta est futu- rorum. Namque per Ruben primogenitum populus pri- mogenitus Israël ex circumcissione significatur, qui tho- rum concubina postuit, id est, legem veteris testamenti sæpè prævaricando commaculavit. Quod autem in concu- bina lex veteris testamenti ponatur, Paulus Apostolus edocuit dicens: *Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera.* Hæc autem duo sunt testamenta, in quo Agar, quæ concubina fuit in veteris testamenti ponitur typo. *Vna est ergo columba genitrix sua, quæ virgo casta regina, sponsa regi Ecclesie per Evangelium jungitur Christo.* Hierony- mus.

Et Israël dilexit in Ioseph super omnes filios suos, qui erat filius fœdatus, & fecit ei tunicam variam.

Pro varia tunica Aquila interpretatus est tunicam *æ- terna ætatis*, id est tunicam talarem: Symmachus tunicam manicatam, sive quod ad talos usque descenderet, & ma- nibus artificis mira esset varietate distincta, sive quod ha- beret manicas. Antiqui enim magis colobis utebantur. Et adjecit, & *peperit sicutum Ithad uxorem, vocavitque nomen eius Sela: hac autem erat in Ghazbi, quando peperit eum.* Verbum He- braicum hic pro loci vocabulo positum est, quod Aquila pro re transtulit dicens: *Et vocavit nomen eius Selom.* Et factum est, ut mentiretur in parva, postquam genuit eum. Postquam eum genuit Selom, stetit parva eius. Chazbi ergo non nomen loci, sed mendacium dicitur: unde & alio loco scriptum est, *Mentietur opus olivæ, id est, fructum olivæ non faciet.* Sequitur,

Et consolatus Iudas ascendit ad eos qui tondebant oves eius, ipse & Hiras pastor ejus Odulmites.

Pro pastore amicus legitur: sed verbum ambiguum est, quia isdem literis utcumque nomen scribitur. Verum ami- cus re, pastor ro legitur.

Et sedit ad portam Enan, quæ est in transitu Thamma. Sermo Hebraicus Enaim transfertur in oculos. Non est igitur no- men loci, sed est sensus: *Sedit in bivio sive in compito, ubi diligenter debet viator aspiciere, quod iter gradiendi cap- pias.* Sequitur:

Cognovit autem Iudas & air: iustior est ista quam ego, eo quod dedi eam Sela filio meo. In Hebræo habet, *In iustificata est ex me,* non quod iusta fuerit, sed quod comparatione illius mi- nus male fecerit, nequaquam vaga ad purpitudinem, sed liberos requirendo. Sequitur:

Ecce egressus est frater ejus, dixitque. Ut quid devota est propter te maceria, & vocavit nomen ejus Phares.

Pro maceria Aquila & Symmachus divisionem tran- sulerunt, quod Hebræicè dicitur *Phares*. Ab eo igitur quod divisit membranulam secundinarum, divisionis accepit nomen. Unde & Pharisæi, qui se quasi iustos a populo Dei separaverunt, divisi appellantur.

Post hoc exiit frater ejus, in cuius manu erat coccinum, & vo- cavit nomen ejus Zarah. Hoc nomen interpretatur oriens, sive igitur quia primus apparuit, sive quia plurimi iusti ex eo nati sunt: ut in libro Paralipomenon continetur. *Zara, id est, oriens appellatus est.*

RECAPITULATIO UBI SUPRA.

Jam deinde Judæ factum consideremus, quia cum nuru sua concubuit, quid significaverit futurorum. In Thamar ergo nuru Judæ intelligitur plebs Judæa, cui de tribu Juda reges tanquam mariti adhibebantur. Merito nomen ejus amaritudo interpretatur, ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non recte operabantur in plebe. Unum eorum qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant: significantur in duobus filiis Judæ: quorum unus erat malignus vel savus ante Dominum; alter in terra fundebat semen, nec daret semen ad fecundandam Thamar. Nec sunt amplius quam duo genera hominum, inutilia generi humano: unum nocentium, alterum prestare notentium, & si quid boni habent in hac terrena vita perdentur, tanquam in terram fundentium, & qui a malo prior est, ille qui nocet illi qui non prodest. Ideo major dicitur malignus, ille minor & sequens qui fundebat semen in terram. Nomen quoque majoris, qui vocatur Her, interpretatur pellicius, qualibus tunicis induti sunt primi homines in pena damnationis suæ, dimissi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui vocatur Onan, interpretatur mæror eorum quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde prodelle possit, atque id perdat in terra. Majus porro malum est ablata vita, quod significat pellicis, quam non ad vitam quod significat memor eorum. Deus tamen ambos occidisse dicitur est, ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius verò filius Judæ, qui illi mulieri non jungitur, significat tempus ex quo reges plebi Judæorum ceperunt de tribu Juda non fieri. Ideo erat quidam filius Judæ, sed jam Thamar maritum non accipiebat, quia eadem erat tribus Judæ, sed jam in populo Judæ nemo regnabat; unde & nomen ejus, id est, Sela interpretatur, dimissio ejus. Non pertinent sane ad hanc significationem viri sancti & justi, qui licet illo tempore fuerint, ad novum tamen pertinent testamentum, qui prophetando scienter uti se futurum. Qualis David fuit eo sane ipso tempore, quo jam Judæa ceperat reges ex tribu Juda non habere. Non est computandus Herodes major in regibus ejus tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ unionis tanquam conjugali fœdere coharebat; sed tanquam extraneus dominabatur, quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat; sic & ejus filij tetrarchæ, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus, qui cum Pilato in Passione Domini cœcordavit. Isti ergo alienigenæ usque adeo non deputabantur in regno illo mystico Judæorum, ut ipsi Judæi publicè clamarent fridentem adversus Christum: *Nos non habebimus Regem nisi Cæsarem.* Neque hoc verum, nisi illa universali dominatione Romanorum, quippe etiam Cæsar Rex erat, non proprie Judæorum, sed ut Christum negarent, & hunc adorarent, ideo se tali voce damnarunt. Illo enim tempore quo jam de tribu Juda regnum defecerat, veniendum erat regnum Christo vero Salvatori nostro Domino, qui non obellet, multumque prodesset; hinc enim fuerat prophetatum: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.* Jam isto tempore omne quoque magistrum Judæorum, & mysticæ, unde Christi vocabantur, unctio ipsa defecerat secundum prophetiam Danielis: *Tunc venit, tunc repositum erat expectatio gentium; & unctus est sanctus sanctorum oleo exaltationis præ participibus suis.* Natus est enim Herodis majoris tempore, passus est autem Herodis minoris tetrarchæ; hujus itaque ventis ad oves, quæ perierant domus Israel, figuram gessit ipse Judas, cum iret ad tendendas oves suas in Thamnâ, quod interpretatur deficiens. Jam enim defecerat princeps ex Juda, & omne magistrum atque unctio Judæorum, donec veniret cui repositum erat: *Venit autem cum suo pastore Odolamite, cui nomen erat Hiras, quod interpretatur fratris mei visio.* Odolamites verò testimonium in aqua, cum hoc planè testimonio Dominus venit, habens testimonium majus Joa-

ne: sed tamen propter oves infirmas, hoc est testimonio usus in aqua. Nam & ipse Hiras, ut jam diximus, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Joannes, fratrem secundum semen Abraham, secundum cognationem Mariæ matris ejus, & Elizabeth matris suæ, eundemque Deum ac Dominum suum: quia sicut ipse ait, *Ex plenitudine ejus accepit.* Vidit omnino, & ideo in nativitate mulierum major illo non surrexit: quia ex omnibus fratribus Christum ipse vidit, quod multi justis & prophetis cupierunt videre, & non viderunt. Salutavit ex utero, agnovit perfectius ex columba; & ideo tanquam Odolamites verè testimonium perhibet in aqua. Venit autem Dominus ad tendendas oves, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorum, ex quibus in Ecclesiâ laude in Canticis C. uticoium, *Dentes ejus velut grex tonfarum.* Jam deinde habitum Thamar mutat. Nam & commutans interpretatur Thamar, mutat habitum, mutat & nomen, & fit de Synagoga Ecclesiâ. Sed in ea prorsus nomen amaritudinis manet, non illius amaritudinis, in qua Domino se ministravit, sed illius in qua Petrus amarè flevit. Nam & Juda latine confessio est confessioni ergo amaritudo miscetur, ut vera penitentia præfigetur. Hac penitentia fecundatur Ecclesiâ in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim pati Christum, & reurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus penitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Nam & ipse habitus meretricis confessioni peccatorum est, typum quippe Ecclesiâ gerit. Thamar quippe ex gentibus evocata, sedens cum hoc habitu ad portam Neman vel Enahin, quod interpretatur fontes. *Currit enim velut cervus ad fontes aquarum* pervenire cupiens ad semen Abraham. Illo enim non cognoscere fecerat, quia de illo prædictum est: *Populus quem non cognovi, servivit mihi: accepit in occulto anulum, monile & virgam; vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur.* Quos autem prædestinavit, illos & vocavit. Quos autem vocavit, illos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit. Sed hæc ut dixi, adhuc in occulto, ubi sit & conceptio sanctæ uberatis. Mittitur autem promissus hædus tanquam meretrici. Hædus exprobratio peccati per eundem Odolamitem tanquam increpationem & dicentem, *Generatio viperarum; sed non eam invenit peccati exprobratio, quam mutat confessionis amaritudo.* Post verò jam publicis signis annuli, monilis & virgæ victi temerè judicantes Judæos. Quorum jam personam Judas ipse gestabat, qui dicunt hodie quoque. Non hunc populum esse Christi, nec habere nos scire Abraham: sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, justificationis & glorificationis erubescunt sine dubio & confunduntur, & nos magis quam se justificatos esse sciebunt. Pignora enim refert se Ecclesiâ habere, cum accusatur à Judæis, quasi adulteratrix legis. Sed ostendit virgam, id est, passionis signum, & monile legis legitima, & anulum pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit *Thamar parientem, & duos in utero geminos habentem, quorum scilicet primus qui dicitur Zarah, misit manum suam, & obstetric ligavit cocinum, & dehinc illo intrinsecus manum retrahente. Posterior qui Phares vocatur, porrexit manum, & nascendo præcepit.* Figuraliter congruit, quod extenderit Israël in legis opera manum suam, & eam prophetarum & ipsius Salvatoris pollutam cruore contraxerit. Postea verò propterea populus gentium, scilicet ut futuri essent novissimi, primi: & primi, novissimi,

HIERONYMUS DE
JOSEPH.

ET vendiderunt Ismaelitis viri aurei. Pro autem, in Hebræo argenteis habet. Neque vilio metallo Dominus venditari debuit, quam Joseph. Madianei autem vendiderunt Joseph in Egypto, Phutiphaz Eunuchus, Pharaonis ar. hi magiro. In plerisque enim locis archimagiros, id est, cocorum principes, pro magistris exercitus, scriptura comme-

morat: *μαγιστρος* quippe Græcè interpretatur occidere. Venitit est igitur Ioseph principi exercitus & bellatorum, non *Perephre*, ut in Latino scriptum est, sed *Phuiphar* eunucho. D. Ubi queritur, quomodo postea uxorem habere dicitur, si eunuchus erat? M. Tradunt Hebræi eunuchum ab hoc Ioseph ob nimiam pulchritudinem in terpe mibiltium, & à domino virilibus ejus arefactis, postea electum esse juxta morem *ἱεροποιῶν* in pontificatum Heliopoleos: & hujus filiam esse Afeneth, quam postea Ioseph uxorem accepit. Sequitur: *Post hæc peccavit princeps vinariorum regni Egypti*. Ubi nos posuimus principem vinariorum, in Hebræo scriptum est *Maskeh*: illud verbum quod in nomine servi Abraham dudum legimus, quem nos postemus more vulgi pincernam vocamus. Ne vile putetur officium, eum apud reges barbaros usque hodie maximæ dignitatis sit regi poculum porrexisse. Poëta quoque de Catamito & Jove scriptante, quod amasium suum huic officio mancipavit. Sequitur: *Et ecce vitis in conspectu meo, & in vite tres fundi, & ipsa germinans tres fundos. Tria flagella, & tres ramos sive propagines*, Hebræo sermone significat, quæ ab illis vocantur *Sargini*. *Et videbar mihi tria canistra chondritorum portare in capite meo*. Pro tribus canistris chondritorum, tres cophinos farina in Hebræo habet. *Et ecce de fluvio ascendebant septem boves, speciose ad videndum, & electa carnibus, & pascebantur in achi*. Bis in Genesi scriptum est *achi*: & neque Græcus sermo est, nec Latinus. Sed & Hebræus ipse corruptus est: dicitur enim in *Alhi*, hoc est in palude. Sed quia vau litera apud Hebræos, & jod similes sunt: & tantum magnitudine differunt: pro *ahu*, *achi* Septuaginta interpretes transtulerunt: & secundum consuetudinem suam ad exprimendam duplicem aspirationem. *heth* Hebrææ literæ & Græcam literam copulaverunt. Sequitur: *Et respondit Ioseph Pharaoni, dicens: Sime Deo non respondebitur salutem Pharaoni*. In Hebræo aliter habet: *Sime me Deus respondebit pacem Pharaoni*. Denique *Symmachus* more suo apertius transtulit: *Non ego, sed Deus respondebit pacem Pharaoni*. Sequitur: *Et ecce septem anni venient abundantie magna in omni terra Egypti*. Miror quomodo verbum Hebraicum *Saba*, quod nos supra abundantiam sive satietatem, in puteo quem fodierunt extremum servi Isaac, interpretati sumus: nunc Septuaginta rectissime transferentes, ibi juramentum interpretati sunt: cum & juramentum, & septem, & satietas, & abundantia, prout locus & ordo flagitaverit, possit intelligi. Sed & in consequentibus ubicunque abundantia legitur in Hebræo, idem verbum scriptum habetur. Sequitur: *Et clamavit ante eum præco, & constituit eam super omnem terram Egypti*. Pro quo Aquila transtulit: *Et clamavit in conspectu ejus adgeniculationem*. *Symmachus* ipsum Hebraicum sermonem interpretans ait: *Et clamavit eum, Abrech*. Unde mihi videtur non tam præco sive adgeniculatio, quæ in salutando, vel adorando Ioseph accipi potest, intelligenda: quam id quod Hebræi tradunt, dicentes patrem tenerum ex hoc sermone transferri. *Ab*, quippe dicitur pater, *Rech*, delicatus sive tenerimus, significante scriptura, quod juxta prudentiam quidem patrem omnium fuerit: sed juxta ætatem tenerimus adolescens & puer. Sequitur: *Et vocavit Pharaon nomen Ioseph Zaphanah Phaaecha, & dedit ei Afeneth filiam Phuiphari sacerdotis Heliopoleos in uxorem*. Licet Hebræicè hoc nomen, absconditorum repertorem sonet: tamen quia ab Ægyptio ponitur, ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergo sermone Ægyptio *Zaphanah Phaaecha*, sive ut Septuaginta transferre voluerunt, *ἰουδαίων* Salvator mundi, eo quod orbem terræ ab imminente tantæ excidio liberaret. Notandum autem quod Domini quondam & emporis sui filiam uxorem accepit: quia ad id locorum Pontifex Heliopoleos erat. Neque enim fas absque eunuchis idoli illius esse antistes, ut vera illa Hebræorum super eo quod ante jam diximus, suspicio comprobetur. Sequitur: *Et Ioseph nati sunt duo filii, antequam veniret anni sumus, quos peperit ei Afeneth filia Putiari sacerdotis Heliopoleos*. Vocavit autem Ioseph nomen primo geniti *Manasse*, quia dicit, *Oblivisci me fecit*

Domini omnium laborum meorum, & omnis domus patris mei. Nomen autem secundi vocavit *Ephraim*, quia crescere me fecit Deus in terra humilitatis mee. Observa propter quætionem quæ post paululum de Ioseph filius proponenda est, quod ante famis tempus, quo Jacob intravit in Ægyptum, duos tantum Ioseph filios habuerit. *Manasse* & *Ephraim*. *Manasse* vocatus ab eo, quod sit oblitus laborum suorum; ita enim Hebræicè vocatur oblivio *Ephraim*, eo quod auxerit eum Deus: hoc enim vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum. Sequitur: *Et deserte viro munera, aliquid resine, & mellis, & thymiana, & fustien, & terebinthum, & mices*: sive ut *Aquila* & *Symmachus* transtulerunt, amygdala. Idcirco hoc capitulum posuimus, ut sciamus ubi in nostris codicibus habetur thymiana, in Hebræo esse *nechora*, quod *Aquila* floracem transtulit: ex quo domus *Nechora*, quæ in *Esaiâ* legitur, manifestissime cella thymiamatis sive floracis intelligitur, eo quod in illa aromata diversa sint condita. Sequitur: *Biberuntque & inebriati sunt cum eo*. Idioma linguæ Hebrææ, ut ebrietatem pro satietate ponat, sicut ibi, *Instilliditis suis larabis turgemmans*: haud dubium, quia terra pluviis irrigata. Sequitur:

Et pene argentum uniuscujusque in ore sacculi, & condy meum argentum mixto in sacculum janiorum.

Pro sacculo peronem vel follem in Hebræo habet, pro condy, id est, poculo, quod etiam in *Esaiâ* legitur: *Aquila Scyphum, Symmachus phialam* transtulerunt.

Descende ergo ad me, ne steteris & habitabis in terra Gosen Arabia.

Hic *Arabia* additum est: in Hebræis enim voluminibus non habetur. Unde & error increbuit, quod terra *Gosen* in *Arabia* sit. Porro si ut in nostris codicibus est, per extremum m scribitur *Gosem*, quod mihi nequaquam placet, *Terra* significat complutam; *Gosen* enim in imbrem vertitur. Sequitur:

Dixit autem Pharaon ad Ioseph: Dic fratribus tuis, Hoc facite, emerite vehicula vestra, & ire in terram Chanan.

Pro vehiculis, quæ Septuaginta & *Theodotion* & *Copiea* interpretati sunt: jumenta reliqui transtulerunt.

Et dedit ille cibaria in via. Verbum *Zeda*, quod hic omnes ore consono dicitur, id est, cibaria vel sitarcia interpretati sunt: in *Plalterio* quoque habetur, ubi enim nostri legunt, *Vidistis enim ejus benedicens benedicam*: licet in plerisque codicibus pro vidua, hoc est pro *ἰσχυρῶν*, nonnulli legunt, *ἰσχυρῶν* in Hebræo habet *Zeda*, id est cibaria ejus benedicens benedicam. Porro *ἰσχυρῶν*, venationem magis potest sonare, quam fuges: tamen si moris sit Ægyptiorum, *ἰσχυρῶν* etiam far vocare, quod nunc corrupte *athetam* vocant.

RECAPITULATIO SPIRITALIS de Ioseph.

DE hinc sequitur historia Ioseph, qui venditur à fratribus, in Ægyptum perductus, atque ibidem sublimatus est. Ioseph unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater præceteris filiis dilexit, Christum Dominum figuravit: quem Deus pater secundum carnem natum, cæteris fratribus ex Abraham stirpe progenitis, prætulit. Unde & ibi dicitur: *Amabat eum Jacob, quod in senectute genuisset eum*. Senescens enim mundo, illucensens Dei filius per Mariæ Virginis partum serus advenit, tanquam filius senectutis secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante, sicut nunc semper apud patrem. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significavit. Somnium verò illud, per quod fratrum manipuli illius manipulum adoraverunt: illud est quod in Christo completum est. *Adoraverunt eum omnes reges terre, omnes gentes servient ei*: scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est quem sol, & luna, & stella adorant. De quo sole dictum est: *Laudate eum sol, & luna, & stellæ omnes*. Ipsum enim excellentia sanctorum in solis nomine, Ecclesiæ claritas sub imagine lune & om-

nium populorum : numerofitas in figura stellarum adoratur. Unde pater suus increpavit eum dicens : *Nanquid ego, & mater tua, & fratres tui, adorabimus te ?* Obiurgatio ista patris, duriciam populi Israel significat : pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscant, & adorare contemnunt. Jacob mittit Joseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem gereret : Deus pater misit filium suum unigenitum, ut genus humanum peccatis languidum videret. Mittitur ab illo utique patre, de quo scriptum est : *Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, ut videret si rectè esset erga oves :* & Christus in Evangelio, *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel.* Invenit ergo Joseph fratres suos in Dothan, quod interpretatur defectio : verè in grandi perfectione erant, qui de parricidio cogitabant. *Cumque vidissent Joseph fratres sui procul, occidere eum cogitabant :* & Judæi videntes verum Joseph, Dominum Jesum Christum, ut eum crucifigerent, uno omnes consilio stantur, dicentes : *Crucifige eum.* *Vera postrema devoravit eum,* id est, Judas, atque Judaica bestia interfecit eum. De qua Dominus in Evangelio dicit : *Ecce mitto vos in medio luporum.* Nudaverunt Joseph fratris sui tunica polymita & talari, & Judæi Christum per mortem crucis expoliaverunt tunicam corporalem. *Polymitam autem,* id est, decoratam omnium virtutum diversitate. *Resparserunt autem tunicam hodiè sanguine,* quia sanguis eum testimonio accusantes, in invidiam deduxere peccati omnium peccata dimittentem. *Mittitur dehinc in cisternam,* id est, in lacum : & Christus expoliatus carne humana, descendit in infernum. *De cisterna quoque levatus ille Ismaelitis,* id est, gentibus venditur : & Christus postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Judæ consilium triginta argenteis distrahitur. & hic Christus per consilium Judæ Scarioth eodem numero venundatur. Dehinc Jacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater filium lugebat amissum : quasi Propheta flebat intentum Judæorum. Denique scidit vestimentum suum, quod in passione Domini legitur factum à principe sacerdotum. Sed & velum templi scissum est, ut prophetaret nudatum suum populum, & divitum ostenderet regnum. Igitur Joseph descendit in Ægyptum, & Christus in mundum. *Emittit eum eunuchus,* id est, castus in disciplinis Evangelicis populus. *Erat autem Joseph pulchra facie :* ita & de Christo David ait, *Speciosus forma præ filiis hominum :* *diffusa est gratia in labiis tuis.* Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, ut adulterium cum illa perpetraret. Illa mulier figura erat Synagoga, qua sæpe, sicut scriptum est, *machabata est post deus alienos.* Similiter voluit & Christum in adulterii sui scelere tenere, ut negaret se esse Deum, & Phariseorum magis & scribarum, quam legis præcepta servaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, ab adulterinæ synagoga manu veste corporis apprehensus, carne se exiit mortali, & liber mortis in caelum ascendit. calumniata est meretrix, tibi eum tenere non potuit, dicens, eo quod templum Domini blasphemaret, & legis diceretur esse transgressor. Et illum non carcer tenuit, non inferna tenuerunt, cum etiam tibi velut puniendus descenderat, inde alios liberavit. Denique invenit Joseph duos eunuchos, de domo regis in carcere vincios, duorum populorum credentium vel incredulorum figuram significantes, qui conclusi sub peccato Adæ transgressione obnoxii tenebantur : qui ideo eunuchi dicuntur, quia castam acceperant regulam disciplinæ. *Eloquia,* inquit *Domini casta.* Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura ut Joseph somnia revelante, solutus est à peccatis credentium populus, & inferni carcere liberatus. Redditur in ministerio divinæ legis, incredulus autem & impius populus Judæorum, quia in conventionis ligno non credit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri contigit eunuchis, qui Judæorum imaginem indicavit. Præterea narrat Pharaon, somnium interpretatur Joseph, Sed quid significant septem anni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septem vaccis pinguis ostendebantur, nisi septem charismatum spiritualium do-

na, quibus ubertas fidei larga pietate redundat. At contra septem steriles & jejuni, famem veritatis & justitiæ novissimis temporibus significabant. *Congregavit autem Joseph per septem annos omnem abundantiam frugum,* id est, fumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem quasi per septem annos : ut cum septem anni inopiæ ceperint, id est, cum iniquitas occurreret septem capitalium criminum sub Antichristo, quando famines fidei fuerit & salutis, tunc sancti pariter ac fideles habeant copiosam justitiæ frugem, ne fides eorum inopiæ sermonis tenuitate deficiat. Inde Joseph qui typum induerat Christi, curram merum, & præco præconavit autem eum, & constituit illum Pharaon super universam terram Ægypti : & Dominus noster postquam est distractus à Iuda, ut Joseph à fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit curram regni caelestis, de quo dictum est : *Curram Dei decem millium,* & accepit potestatem à patre prædicandi & judicandi, sicut Paulus Apolosus ait : *Et dedit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium & infernorum.* Accepit quoque & annulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium anima salutis signo signantur, frontibusque & cordibus notis, per signum crucis figura aeterni regis exprimitur. *Induiturque stola byssina,* id est, carnem sanctam bysso splendidiorem, & stolam immortalitatis. *Accepit quoque torquem auream,* id est, intellectum bonum. *Præco ante eum præcedit,* id est, Joannes Baptista, qui iter ejus præcedens præconavit dicens : *Parate viam Domino.* Habebit & alium præconem, tubam Angeli, quia ipse dixit : *Venies in tuba Angeli.* Vocatur quippe Joseph lingua Ægyptiaca Salvator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Joseph Salvator ostenditur, non tantum unius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi. Triginta annorum Joseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit : totidemque annis fuisse legitur Christus, quando sub typo Pharaonis in conspectu regis apparuit revelatus. Accepit ergo ex gentibus uxorem, id est, Ecclesiam, ex qua genuit duos filios, id est, duos populos, ex Judæis & gentibus congregatos. *Igitur post ubertatis annos in universo orbe famem prævaluit merito, quia non erat qui faceret bonitatem.* Post hæc Joseph penuria frumenti salvat Ægyptum : & Christus fame Dei verbi liberat mundum. Aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subjugavit. Nisi enim Joseph fratres vendidissent, defecerat Ægyptus : nisi Christum Judæi crucifixissent, perierat mundus. Joseph interpretatur augmentatio, five ampliatio. Sed in illo Joseph ampliacionem non habuit, nisi sola Ægyptus : in nostro vero Joseph augmentum habere meruit universus mundus. Ille erogavit triticum : noster erogavit Dei verbum. *In omnem enim terram exivit sonus eorum.* Dixit Iacob filiis suis, *Est fructus in Ægypto :* Dicit & Deus pater, *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Descendunt igitur decem perfectiores, id est, Judæi, quali Decalogi legis in numero constituti, quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis : cognoscuntur & Hebræi à Christo, ipsi autem non agnoscunt eum. Dederunt quidem illi pecuniam, sed Joseph, id est, Christus triticum vedit, & argentum reddidit : quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. Vidit Joseph Benjamin parvulum fratrem suum : myltice quoque vidit Iesum Paulum, quando lux circumfulsit eum, Parvulus dicitur, quia nondum in carne maturam fidei artem gerebat. Vnde etiam & adolescens legitur, quando lapidantium Stephanum vestimentum servabat. *Flevit Joseph :* & cæcitate Pauli ster Christus. *Lavat iterum faciem suam,* ut lumen ei amissum restituar : lavat faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus, per quem Dominus Iesus à plurimis videretur. *Dehinc scyphus argenteus solo saeculo junioris inseritur.* Sed quid vult libi, quod inventus est in sacco Benjamin scyphus Joseph : nisi quia in corpore Pauli jam doctrina caelestis prætulgebat eloquium, dum esset crudius in lege, sed quia subiectus non erat. Intra saccum erat scyphus doctrinæ intra legem, lucerna inter modium. *Misit autem Ananias manum posuit, manusque solvit :* Martiupio totius

argentum resplendit, & decidentibus squamis velut quibusdam faccingulis: soluto sacco, id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiam libertatis, & revelata facie, sermonem Evangelii prædicat. *Dati sunt ei triginta argenti, cum quinque stolis optimis: triginta argenteos à Christo accepit, quicunque prædicat Trinitatem, sive Christi crucem. Ideoque Paulus ait: Neque enim judicavi scire me aliquid in vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quicunque enim stolas accepit, id est, sapientia, omniumque sensuum multiplices disciplinas. Præcellit igitur Paulus, ejus exuberat portio meritum: sed tamen habent & fratres, id est, alii prædicatores gratiam suam, binas stolas id est, ut confiteantur Christum & Deum esse hominem. Porta quod in proverbis legitur: Omnes domestici ejus vestiti duplicibus, id est, mystica, vel morali intelligentia. Mittuntur & patri munera, filius honorat patrem: Christus populum suum promissis invitat numeribus. Portant hæc munera asini, illi gentiles invidios ac laboriosi, nunc autem utiles portant in typo Christi munera. Portant in Evangelio munera largiorem. Dimisit Joseph fratres suos, qui nunciaverunt patri dicentes: Joseph viri, & ipse dominus est in omni terra Ægypti. Expavit autem Jacob, id est, plebs incredula, sed postquam gesta Christi agnosceat, reviviscit spiritus ejus: & qui mortuus videbatur, fide resurrectionis Christi vivificatur. Vocatur ergo à filiis suis, id est à Petro, Paulo & Joanne: populus Judæorum invitatur ad gratiam. Occurrit illis Judas, quod interpretatum est confessor; quia jam præcedit confessio, quos ante perfidia possidebat, & sic Joseph verus Christus occurrit. Quis enim ætate jam suscipiat ultimis temporibus populum Judæorum? Non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ, & imponit manum super oculos ejus, & cæcitatem auferit: cuius distulit cæcitatem, ut postremus crederet, qui ante non putavit esse credendus. Unde & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fiet.*

HIERONYMUS.

Omnes ergo anime, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & quæ cæciterunt de femoribus ejus absque mulieribus filiorum Jacob, omnes anime sexaginta sex. Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in Ægypto, anime novem. Omnes enim anime quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, septuaginta quinque. Quod excepto Joseph & filius ejus sexaginta sex anime, quæ egressæ sunt de femoribus Jacob, introierunt in Ægyptum, nulla dubitatio est. Ita enim & paulatim per singulos supputatus numerus approbat, & in Hebræis voluminibus invenitur. Hoc autem quod in Septuaginta legimus: Filii autem Joseph qui nati sunt ei in Ægypto, anime novem: sciamus in Hebræo pro novem esse duas, Ephraim quippe & Manasse antequam Jacob intraret in Ægyptum, & famis tempus ingrueret, nati sunt de Aseneth filia Putifar in Ægypto. sed & illud quod supra legimus: Facti sunt autem filii Manasse, quos genuit ei concubina Sara Machir: & Machir genuit Galaad. Filii autem Ephraim fratris Manasse Suthalaam, & Thaan. Filii vero Sathalaam, Edem, additum est: siquidem id quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Neque enim illo tempore quo ingressus est Jacob in Ægyptum, ejus ætatis erant Ephraim & Manasse, ut filios generare potuerint. Ex quo manifestum est, omnes animas quæ ingressæ sunt Ægyptum, de femoribus Jacob fuisse LXX. dum LXVI. postea sunt ingressæ, & pepererunt in Ægypto animas tres, Joseph videlicet cum filiis suis, septuagesimum autem ipse fuerit Jacob. Hanc rem ne videamur adversus scripturæ auctoritatem loqui, etiam LXX. interpretes in Deuteronomio transtulerunt, quod in LXX. animabus ingressus est Ægyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ suffragatur, scripturam intra se contrariam faciet. Ipsi enim LXX. interpretes, quia hic LXXV. animas per ap. p. l. n. p. v.

cum Joseph & posteris ejus Ægyptum ingressas esse dixerunt: in Deuteronomio LXX. tantum introisse memorantur. Quod si e contra illud nobis opponitur, quomodo in Actis Apostolorum in contentione Stephani dicatur ad populum septuaginta quinque animas ingressas esse Ægyptum, facilis excusatio est. Non enim debuit sanctus Lucas, qui ipsius scriptor historia in genes Actum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere adversum eam scripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata, & utique majoris opinionis illo duntaxat tempore Septuaginta interpretum habebatur auctoritas, quam Lucas, qui ignotus & villis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod ubicunque sancti Apostoli aut Apostolici viri loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis abutuntur, quæ jam fuerant gentibus divulgata: licet plerique tradant, Lucam Evangelistam ut profelytum Hebræas literas ignorasse. Sequitur:

Judam vero misit ante se ad Joseph in terram Ramesse. In Hebræo nec urbem habet heroum, nec terram Ramesse, sed tantummodo Gosen. Nonnulli Judæorum asserunt, Gosen nunc Thebaidam vocari, & id quod postea sequitur: Dedit eis ut possiderent terram Ægypti, Ramesse, pagum, Arsenotien sic olim autumant vocatum. Sequitur: Et dixit ei, Iura mihi, & juravit ei, & adoravit contra summitatem virge ejus. Et in hoc loco quidam frustra simulant adorasse Jacob summitatem sceptri Joseph, quod videlicet honorans filium potestatem ejus adoraverit, cum in Hebræo multo aliter legatur. Et adoravit, inquit, Israël ad caput lectuli: quod scilicet postquam juraverit, & filius securus de petitione, quam rogaverat, adorare Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus vir, oppressus senectute, sic habeat lectulum positum, ut ipse jaecentis habitus absque difficultate ulla ad orationem esset paratus. Et nunciatum est Joseph, ecce pater tuus egrotat: & tulit duos filios suos secum, Manasse & Ephraim. Ex hoc illud quod supradictum est demonstratur, quia Joseph ad id locorum duos tantum filios habuerit, Ephraim, & Manasse. Si enim post multos annos moriente Jacob patre suo, duos tantum filios duxit ad benedictionem, utique illi tempore cum filii ejus generare nequiverant, parvuli atque lactantes in ingressu patris & fratrum, nepotes ex eis habere non potuit.

Et confortatus Israël: sed super lectulum suum. Causam cur septuaginta interpretes idem verbum aliter atque aliter ediderunt nescio. Hoc unum audacter dico, quod ipsum verbum Mira, quod hic in lectulum transtulerunt, supra ubi diximus, adorasse Jacob virgam potius quam lectulum, nominarunt. Sequitur: Et nunc ecce duo filii, qui nati sunt tibi in terra Ægypti, antequam venirem ad te in Ægyptum, mei sunt, Ephraim & Manasse, quasi Ruben & Simeon erunt mihi. Quos autem genueris post hæc, tui erunt: in nomine fratrum suorum vocabuntur. Si quis ambebat, quod septuaginta anime introissent Ægyptum filiorum Israël, & quod Joseph eo tempore quo ingressus est, Jacob, non novem, sed tuos tantum filios habuerit, præcænti capitulo confirmatur. Siquidem ipse Jacob loquitur, duos eum filios habuisse, non novem. Quod autem dicit Ephraim & Manasse, sicut Simeon & Ruben erunt mihi, illud significat: Sicut Ruben & Simeon duæ tribus erunt, & suis vocabulis appellabuntur, sic Ephraim & Manasse duæ tribus erunt, duosque populos procreabunt: & sic hæreditabunt re promissionis terram, sicut & filii mei. Reliquos autem, ait, filios, quos post mortem meam genueris, ostendens necdum illo tempore procreatos, tui erunt. In nomine fratrum suorum vocabuntur in hæreditatem suam. Non inquit, accipient separatim terram, nec funiculos habebunt proprios, ut reliqui tribus: sed in tribu Ephraim & Manasse quasi appendices populi commiscebuntur. Sequitur: Dixitque Jacob ad Joseph: Ego dedi tibi Sichimam præcipuam, super fratres tuos, plus quam fratris tua: quam accepi de manibus Amorrhæorum in gladio meo & sagitta. Sichimam juxta Græcam & Latinam consuetudinem declinata est: alioquin Hebræicè Sichem dicitur, ut Joannes

Evangelista testatur. Licer vitiose ut Sichar legatur, error inolevit, & est nunc Neapolis urbs Samaritanorum. Quia igitur Sichem lingua Hebræa transfertur in humerum, pulchrè allusit ad nomen, dicens: *Et ego dabo tibi humerum unum pro præcipua enim*, id est, *et capere*, unum scribitur in Hebræo: quod autem dicit, se eam in arcu & in gladio possedisse: arcum hic & gladium iustitiam vocat, per quam meruit peregrinus & advena interfecisse Sichem & Emor de periculo liberari. Imitum enim, ut supra legimus, ne vicina oppida atque castella ob everfionem federatæ urbis adversum me consurgerent. *Et Dominus non dedit eis ut nocerent eis*: vel certè sic intelligendum, Dabo tibi Sichem, quam emi in fortitudine mea: hoc est, in pecunia, quam multo labore & sudore quaesivi. Quod autem ait, *Super fratres suos*: ostendit absque morte dedisse se eam tribui Joseph, & mausoleum ibi usque hodie cernitur.

RECAPITULATIO.

Tradidit ergo Joseph patri & fratribus suis optimam terram Gosen, præbens eis cibaria, quia famem oppræsserat terram: sic & Dominus eligens optimam terram parentibus, id est, patriarchis & prophetis, ex quibus Christus secundum carnem sive omnibus sanctis, de quibus in Evangelio dicit: *Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris mei*. His igitur dat terram, scilicet re promissionis regni Dei, de qua dicit Propheta: *Credo videre bona Domini in terra viventium*.

ITERUM RECAPITULATIO.

De hinc Joseph festinans accipere benedictionem patris, duos filios suos obtulit, Manassè & Ephraim, in quibus sicut factum est in Esau & Jacob, dicente Domino, *Major serviet minori*: ita & in istis duobus filiis Joseph. Nam major Manassès, qui interpretatur oblivio, typum gessit populi Judæorum, qui oblitus est Dominum suum, qui fecit eum. Minor autem Christianorum, qui fecunditatem sonat: quod est proprium populi junioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in latitudinem mundi: hos quidem cum benedicere veller Jacob, posuit Jacob Ephraim ad sinistram, Manassè autem ad dexteram illius constituit: At ille cancellatus manibus crucis mysterium præfigurans, translatus in minore dextram, majori sinistram, figuratè super posuit: sicque crucis similitudo super capita eorum denotata *Judæi scandalum*, Christianis *sursum gloriam* præsignavit, senioresque per crucis mysterium, finitum factum de dextro, & juniorem dextrum de sinistro, quia Judæis in nostra deserta labentibus nos illorum gloriam adepti sumus. Tali que sacramento majori populo Judæorum præpositus est minor populus gentium. Unde & idem patriarcha ait, *Hic quidem erit in populum: sed frater ejus minor, major illo erit*.

HIERONYMUS DE BENEDICTIO- nibus Jacob super filios.

Vocavit itaque Jacob duodecim filios suos, & benedicens illis, ait: *Ruben primogenitus meus, tu sortitudo mea & principium filiorum meorum, durus ad ferendum, & durus pro-cacitate & injuria, sicut aqua non ebullit. Ascendisti enim super lectum patris tui, tunc violasti fratrum cum ascendisti. In Hebræo ita scriptum est, Ruben primogenitus meus, sortitudo mea, & capitulum in thibero meo, major ad portandum roborem: effusus es quasi aqua, ne adicias. Ascendisti enim cubile patris tui, & contaminaisti fratrum in ascensu. Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus, major in liberis, & sedebas juxta ordinem nativitatæ tuæ: & hereditatem, quæ primogenitis jure debebatur, sacerdotium accipere & regnum. Hoc quippe in portando onere, & prævalido robore demonstratur: verum quia peccasti, & quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus es impetu. Idcirco præcipio tibi, ut ultra non pecces, si que in fratrum numero pœnas peccati lugens, quod primogeniti ordinem perdidisti.*

ITEM REPETITIO.

Vocavit Jacob filios suos ut benediceret eos. Mysticè ordine loquens, verè tanquam futurorum præcius. Dixitque eis quæ novissimis temporibus futura erant, incipiens ita: *Ruben primogenitus meus*. Secundum mysticam intelligentiam, Ruben prioris populi videtur ostendisse personam. Cui etiam Dominus per Prophetam dicit: *Israël primogenitus meus*. Etenim juxta quod primogeniti debebatur, ipse erat accipere sacerdotium atque regnum, additur: *Tu virtus mea*: utique, quia ex ipso populo fundamentum fidei: ex ipso virtus, quæ est Christus advenit. Quomodo autem ipse est principium dolorum, nisi dum patri Deo semper irrogaret injuriam, dum converterit ad eum dorsum, & non faciem. Ille prior in donis, quia primis ipsis data sunt eloquia Dei. Primis ipsis legislatio & testamentum sive promissio. Ille majorum imperio, utique pro magnitudine virum: quia copiosius cæteris in hoc seculo populus idem regnavit. Effusus est autem sicut aqua peccando in Christo, quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit, *Ultra non crescas*: quia populus ipse postquam in universo orbe dispersus est, valde imminutus atque abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subjecit: *Quia ascendisti cubile patris tui*, non sicut Judæi intelligunt hoc, proinde dictum esse, eo quod cum Balac concubina patris sui concubuerat. Propheta enim futura prænuñciabat, non quæ fuerant gesta ipso patriarcha dicente: *Annunciem vobis quæ ventura sunt novissimis diebus*: & deo in præterito non est referendum, quod ille futurum prædixit. Prædicabat enim Domini passionem, & primogenitæ plebis audaciam. Qui ascendit cubile Dei patris sui, & maculavit fratrum ejus, quando Corpus Dominicum, in quo plenitudo divinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculavit.

ITEM HIERONYMUS.

Simeon & Levi fratres consummaverunt iniquitatem adinventionis suæ, in consilium eorum non venit anima mea, & in congregatione eorum ne amuletur cor meum: quia in furore suo interfecerunt homines, & in desiderio suo subnervaverunt taurorum. Necessitate compelluntur juxta propositum operis longius ea repetere, quæ ab Hebræa veritate discordant. Legitur enim ibi, *Simeon & Levi fratres, vasa iniquitatis Amori eorum, in arcibus eorum non intravit anima mea, & in conventu ipsorum non desoletur gloria mea: quia in furore suo interfecerunt virum, & in libidine sua suffoderunt aurum. Significat autem non sui fuisse consilii, quod Sichem & Emor federatos vitos interfecerunt, contraque ejus pacis & amicitiarum sanguinem fuderunt innocentem, & quasi quodam furore sic crudelitate raptati muros hospite urbis everterent. Unde sequitur, & dicit: *Maledictus furor eorum, quia pro-cax: & ira eorum, quia dura: dividam eos in Jacob, & dispergam eos in Israel. Levi enim hereditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptis paucas urbes ad inhabitandum habuit. De Simeone verò in libro Jesu scriptum est, quod & ipse proprium funiculum non fuerit consequutus: sed detribu Juda quiddam accepit. In Paralipomenon manifestus scribitur, quod cum multiplicatus fuisset, & non haberet possessionis locum, exiret in desertum. Quidam propheticè interfecit homines Apostolos, & subnervatum taurum à Pharisæis Christum interpretantur.**

RECAPITULATIO.

Conversusque Jacob ad Simeonem & Levi dixit: *Simeon & Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia. Per Simeonem & Levi, scribæ & facer-dotes Judaici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Judæorum, tribu verò Levi principes sacerdotum: de quibus scriptum est, Quia consilium fecerunt, ut lesum morti traderent. De quo consilio iste*

patriarcha, qui jam mente Deum videbat, dicit: *In consilio eorum non veniat anima mea, & reliqua.* Horrebat namque jam illo tempore sanctus ista patriarcha videre tantorum scelorum, quæ in novissimis temporibus facturi erant Judæi. Sequitur: *Quia in furore suo occiderunt virum, id est, Christum: juxta quod scriptum est, Ve anima ipsorum, quia cogitatio ipsorum consilium malum adversus se dicentes: Alligemus justum, quia inutilis est nobis. Et in dolore suo suffoderunt murum: quando lancea confoderunt illum spiritalem, & fortissimum propugnaculum, quod custodit Israel. Maledictus furor eorum, quia pertinax utique ad tantum scelus perpetrandum, quando furore accensi, & ira obtulerant Christum Pontio Pilato prædici dicentes: Crucifige Crucifige, & si hanc dimittis, non es amicus Cesaris. Et indignatio eorum quia dura, dum Barrabam latronem peterent, & principem vitæ crucifigendum postulerent. Dividam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel: hic duo nominantur, divisio & dispersio. Idcirco quia nonnulli ex ipsis Deo crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Divisi enim dicuntur, hi qui ab eis separantur, & veniunt ad fidem. Dispersi autem hi quorum patria temploque subverso, per orbem terræ incredulum genus spargitur.*

HIERONYMUS.

Juda te laudant fratres tui. Quia Juda confessio sive laus interpretatur, consequenter scribitur: *Juda, tibi consecrabitur fratres tui, vel te laudabunt fratres tui. Adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis juda, ex germine filii mi ascendisti: procumbens ut leo, & quasi catulus leonis, quis suscitavit eum?* Licet de Christo grande mysterium sit, tamen juxta literam per David stirpem generentur, & quod adorent eum omnes tribus. Non enim ait, *Filii matris tue*: sed filii patris tui. & quod sequitur, *Ex germine filii mi*: in Hebræo habet, *De captivitate filii mi ascendisti*, ut ostenderet eum captivos populos esse ducturum. Et juxta intelligentiam facratorem, *ascendisse in alium, captivitatem duxisse captivam*, sive quod melius puto, captivitas passionem, ascensus resurrectionem significat. *alligans ad vitem pullum suum, & funiculum pullo asinae.* In Hebræo ita habet: *Alligans ad vitem pullum suum, & in Sorek filii mi asinam suam*: quod videlicet pullum asinae, cui superedit Jesus, hoc est gentium populum, vineæ Apostolorum, quia ex Judæis sunt, copulaverit: Et ad Sorek, id est, electam vitem alligaverit asinam, cui superedit Ecclesia ex nationibus congregata. quod autem dicit, *Filii mi*, apostrophen ad ipsum Juda facit, quod Christus hæc sit universa facturus. Sed & hoc sciendum, quod ubi nos legimus, *Alligans ad vitem pullum suum*. Pro pullo in Hebræo possit legi, urbem tuam, juxta eundem sensum aliis verbis Ecclesia demonstrata. De qua alibi scriptum: *Non potest civitas abscondi supra montem posita: & summis imperis lævisat civitatem Dei.*

RECAPITULATIO.

Juda te laudabunt fratres tui. Per hunc enim Judam verus confessor exprimitur Christus, qui ex ejus tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, Apostoli scilicet, & omnes cohæredes ejus, qui per adoptionem filii Dei patris effecti sunt, & Christi fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. *Manus tue in cervicibus inimicorum tuorum.* iisdem enim manibus atque eodem crucis trophæo & suos textit, & inimicos & adversarias potestates curavit. Juxta quod & pater promittit ei dicens: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Adorabunt te filii patris tui*, quoniam multi filii Jacob adorant eum & per electionem gratiæ salvi facti sunt. *catulus leonis juda*, quoniam nascendo parvulus factus est, sicut scriptum est: *Parvulus natus est nobis, ad prædam filii mi ascendisti*, id est, ascendens in crucem captivos populos redemit. Et quos ille contrarius leo invaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti in altum, *captivam duxisti captivitatem, requiescens accubisti ut leo.* Manifestissime in passione Christi

stus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum, sive quando in sepulchro securus velut quodam corporis somno quievit. Sed quare ut leo & velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate hoc ipsum implevit. Juxta quod & ipse dixerat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit a me, sed ego eam pono.* Quod verò addidit: *Et ut catulus leonis*, inde enim mortuus, unde & natus. Physici autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit, tribus diebus & noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis loco suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valde convenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulchri jacens, somnum mortis implevit. Bene ergo Christus ut leo requievit, qui non solum mortis acerbiter, sed etiam ipsum mortis imperium vicit. Bene idem iterum & catulus leonis, quia die tertia resurrexit: unde & sic adjungitur de resurrectione ejus, *Quis suscitavit eum.* Hoc est, quia nullus hominum, nisi ipse juxta quod idem de corpore suo dixit: *Solvite templum hoc, & intriduo suscitabo illud.* Sequitur:

Non desiciet princeps de Iuda, nec dux de semore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

Hic locus manifestissime ad Judam refertur, tamdiu enim fuit ex semine ejus apud Judæos interemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex virgine nasceretur. Probat hoc historia Judæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Judæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quod si putant Judæi non venisse Christum, ergo de tribu Juda non utque hodie Judæorum permanet regnum. Itaque non desuit Rex de populo Juda, donec veniret cui tepositum est. Sed quia non solum Judæis profuit, qui mittendus erat: ideo sequitur, *Et ipse erit expectatio gentium.* *Alligans ad vitem pullum suum*: pullos suos ex gentibus populus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum. hunc copulavit ad vineam Apostolorum, quia ex Judæis sunt. Nam vinea Domini sabaoth domus Israel est, & ad vitem, o filii mi, asinam suam. Ipse dixit: *Ego sum vitis vera.* Ad hanc ergo vitem alligavit asinam suam, cui superedit Ecclesia, ex nationibus congregata, hanc itaque ad vitem corporis sui alligavit vinculo charitatis, & disciplinae Evangelicæ astrinxit nexibus, ut de imitatione illius vivens efficiatur heres Dei, & cohæres Christi. Alii namque Synagogam hanc asinam intelligi volunt, cardigradam scilicet & gravi pondere legis oppressam. *Lavabit in vino stulam suam.* sive carnem suam in sanguine passionis, sive sanctam Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, & in sanguine vineæ pallium suum. Pallium gentes sunt, quas corpori suo conjunxit, sicut scriptum est: *Vino ego dixit Dominus, nisi hoc omnes manducal sicut vestimentum.* Nos quippe Christus in sanguine vineæ mundavit, quando sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere ejus sanguis & aqua profuit: sed aqua nos abluit, sanguis redemit. *Pulchriores oculi ejus vino.* Oculi Christi Apostoli sunt, & Evangelistæ, qui lumen scientiæ universo corpori Ecclesiæ præstant. hi pulchriores vino probantur, quia eorum doctrina austeritatem vini veteris exuperat, id est, præscæ legis traditionem: Evangelica præcepta longè clariora sunt, quam veteris testamenti mandata. *Et dentes lacte candidiores.* Dentes prædicatores sunt sancti, qui prædicant ab erroribus homines, & eos quasi comedendo in Christi corpore transferunt. Nomine autem lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum tanquam parvulos poculo lactis alebat. Cujus quidem candidiores effecti sunt doctores Ecclesiæ, qui fortem & validum verbi cibum mandunt atque distinguunt. De quibus dicit Apostolus in Epistola ad Hebræos: *Perfectionem est autem solidus cibus.* Et bene candidiores lacte dentes ejus dicitur: omnes enim qui perfecti sunt, & qui scripturarum cibos explanantes subtiliter & minutum intellectum qui spiritalis dicitur, Ecclesiæ corpori ministrant, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi.

HIERONYMUS.

Isachar bonum desideravit, requiescens inter medios clericos & videns requiem, quia bona est: & terram, quia pinguis superavit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola. [In Hebræo ita scriptum est, *Isachar asinus offensus recumbens inter terminos, & videns requiem, quia bona est: & terram, quia pulchra. Inclinavit humerum suum ad portandum, & factus est in tributum serviens: quia supra Zabulon dixerat, quod maris magni litora esset possessurus, Sidonem quoque & reliquas Phœnicis urbes contingeret: nunc ad mediterraneam provinciam redit, & Isachar, qui juxta Nephthalim pulcherrimam in Galilæa regione possessus est, benedictione sua habitatorem facit, asinum autem oleum vocat, & humerum ad portandum: quia in labore terræ, & vendendis ad mare, quæ in suis sinibus nascebantur, plurimum labore: regibus quoque tributa comportans. Ajunt Hebræi per metaphoram significari, quod scripturas sanctas die ac nocte meditans, studium suum dederit ad laborandum: & idcirco ei omnes tribus serviant, quasi magistrum dona portantes.*

RECAPITULATIO.

Isachar asinus fortis. Isachar quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio est mercatus. Hic Isachar asinus fortis scribitur, quia prius gentilis populus quasi brutum animal & luxuriosum erat, nullaque ratione subsistens: nunc vero fortis est, redemptoris dominio colla subiciens, & jugum disciplinae Dominicæ & Evangelicæ præferens. hic accubans inter terminos vidit requiem, quod esset bona: & terram, quod optima. Inter terminos namque accubare, est præfolato mundi sine requiescere, nihilque de his qua nunc versantur, in medio quærere: sed ultima desiderare. Et fortis asinus requiem vidit, & terram optimam, cum simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, qui ad æternæ vitæ patriam tendit. Vnde etiam ponit humerum suum ad portandum, quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Vnde & factus est tributarius serviens, hoc est regi & Christo suo fidei dona, operumque bonorum munera offerens.

HIERONYMUS.

Dan judicabit populum suum quasi unum ex sceptris Israel. Fiat Dan coluber in via, regulus in semita, mordens unguulas equi, & cadat ascensor ejus retrorsum. Salutare tuum expectabo Domine.

Samson judex Israel de tribu Dan fuit, hoc ergo dicit, nunc videns in spiritu comam nutrire Samsonem Nazareum tuum cæcis hostibus triumphare, quod in similitudinem colubri regulique oblidentis vias nullum per terram Israel transire permittat. Sed etiam si quis temerarius virtute sua quasi equi velocitate confisus, eam voluerit prædonis more populari, effugere non valebit. Totum autem per metaphoram serpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuum, quod ipse propter meretricem mortuus est, & moriens nostros occidit inimicos, putavi o Deus, ipsum esse Christum filium tuum verum, quia mortuus est, & non resurrexit, & rursum captus ductus est Israel. Alius mihi Salvator mundi & mei generis præfolandus est, ut veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium.

RECAPITULATIO.

Dan judicabit populum suum sicut alia tribus Israel. Fiat coluber Dan in via, cerastes in semita, &c.

Alii dicunt Antichristum per hæc verba prædici, & de ista tribu futurum: alii de Juda, à quo traditus est Christus. hæc scripta pronuntiant & equitem, atque dominum

cum carne suscepta designare volunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram reverteretur, de qua sumptus est: sed quia de tertia resurrexit, ideo ait: *Salutare tuum expectabo Domine.* Sicut & per David dicit, *Non derelinques animam meam in inferno.* hæc quidem ita exponunt, Alii autem hanc prophetiam ad Antichristum transferunt, pro eo quod in hoc loco Dan & coluber asseritur, & mordens. Unde & non immerito, dum Israeliticus populus terras in castrorum partitione susceperat, primus Dan ad aquilonem castra metatus est, illum scilicet significans, qui in corde suo dixerat: *Sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis: ascendam altitudinem nubium, similia ergo altissimo.* De quo per Prophetam dicitur: *A Dan auditus est fremitus equorum ejus, qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur: cerasta enim græcè cornua dicuntur, serpenteque hic cornutus esse perhibetur, per quem rectè adventus Antichristi asseritur: quia contra viam fidelium morsu pestiferæ prædicationis armabitur, etiam coribus potestatis. quis autem nesciat semitam angustiorum esse quam viam: *Fit ergo coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur: sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit: & in persecutionis angore post beneficia factæ dulcedinis exercet cornua potestatis. quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per relationem suam in cursu labentium temporum spumat, & quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, Cerastes iste equi unguilas mordere perhibetur; unguilam quippe equi mordere, est extrema seculi feriendum contingere, ut cadat ascensor ejus retrorsum. Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignatione mundi, qui retro cadere dicitur, & non in faciem sicut Saulus cecidisse dicitur. In faciem enim cadere, est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque penitendo desistere. Retrorsum vero quod non videtur cadere, est ex hac vita repente decidere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare. Et quia Judæa erroris sui laqueis capta pro Christo Antichristum expectat. Bene autem Jacob eodem loco in electorum vocem conversus est dicens: *Salutare tuum expectabo Domine,* id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Sequitur:**

Zabulon in litore maris habitabit, & in statione navium. Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis, Ecclesiam significat fortissimam ad omnem tolerantiam passionis hæc in litore maris, & in statione navium, ut credentibus sit refugium, & periclitantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi inamobili & inconcussa firmitate solidata expectat naufragium Judæorum & hæreticorum procellas: quæ circumferuntur omni vento doctriæ, quorum etsi tunditur fluctibus, tamen ipsa fluctibus non frangitur, nec ullis hæresum tempestatibus cedit, nec ullo vento schismatum commota succumbit. Perterrita autem usque ad Sidonem, hoc est usque ad gentes pervenit. Legitur etiam in Evangelio, inde assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dominum sæpe docuisse, sicut scriptum est: *Terra Zabulon & terra Nephthalim via maris trans Jordanem Galilæe gentium populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.*

HIERONYMUS.

Gad latrunculus latrociniabitur, & ipse latrociniabitur plantam. Juxta Hebræorum interpretati sumus, Sed ubi nos latrunculum posuimus, ibi scriptum est, *Gedud;* ut ad Gad nomen alluderet, qui significantius *evrosos*, id est, accinctus sive expeditus exprimi potest, Totum autem illud est, quod autè Ruben, & dimidia tribus Manasse ad filios, quos trans Jordanem in possessionem dimiserat, post tredecim annos revertens prælium adversum eos gentium vicinarum grande repererit, & victis hostibus fortiter dimicaret. Lege

librum Jesu Nave & Paralipomenon. Non ignoro plura in benedictionibus Patriarcharum esse mysteria, sed ad præfens opusculum non pertinent.

RECAPITULATIO.

Gad accinctus præliabitur ante ipsum. Ille Gad accinctus personam Domini indicat, qui in primo adventu humilitatis suæ ante adventum Antichristi præliandus occurrit, accinctus gladio verbi sui circa femur potentissimè, quo inimicos divisit, id est, filium à patre, filiam à matre, numerum à focu. Juxta quod legitur in Evangelio: *Non veni mittere pacem, sed gladium*: quod autem ait, *ipse accingetur retrorsum*: claritas Domini nostri in secundo adventu ejus ostenditur, quia cum venerit Antichristus, ita occurret retrorsum, id est, post ejus vestigia Christus celeri adventu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui. Unde & bene idem Gad latrunculus interpretatur, eò quod posterior, id est, secus pedes quasi latrunculus rapido atque improviso adventu exiliat contra aptam Antichristi oppugnationem. Hinc est quod Evangelista proclamavit dicens: *Quia dies Domini sicut fur ita in nocte veniet*. Christus ergo & ante & retrò præliari contra Antichristum scribitur. Ante eum namque in occulto humilitatis demonstrat, aperte & Moytes prophetiam Patriarchæ hujus specialiter pertinere ad Christum, sic enim: *Benedictus, inquit, in latitudine Gad, quasi leo requieverit, cepitque brachium & verticem, & vidit principatum suum*. Agnoscat itaque, quis requieverit sicut leo, nisi Christus in sepulchro suo: quis confregit verticem & brachia potentium, nisi redemptor noster: qui humiliavit virtutem & superbiam excelsorum, quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus, honorque, & regnum. Sequitur.

Aser pinguis panis est, præbabit delicias Regibus. Aser cujus nomen significat delicias, idem Christus est, cujus altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ, qui propter nos factus est pauper, cum esset dives: cujus panis pinguis factus est, caro felicitatis ejus, quæ est sancta sanctorum: quam si quis manducaverit, non morietur in æternum. Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus, id est, qui sensus proprios bene regunt, qui domini sunt victorum suorum, qui castigant corpora sua, & in servitutum subiciunt.

HIERONYMUS.

Nephtalim virgulum resolutum dans in generatione pulchritudinem. In Hebræo ita scriptum est: *Nephtali ager irriguus, dans eloquia pulchritudinis*: significans quod aqua calida in ipsa nascatur tribu: sive quod super lacum Genesareth & fluente Jordanis irrigua sit. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem, quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum, & eloquia pulchritudinis prophetari. Porro ubi nos agrum irriguum, & *lxx. & tres otâveivov*, id est, virgulum resolutum posuerunt: in Hebræo legitur, *Aila fetuba*, quod potest & cervus transferri emillus, propter temporaneas fruges, velocitatem terræ uberius ostendens. Sed melius si ad doctrinam Salvatoris cuncta referamus, quod ubi vel maxime docuerit, ut in Evangelio quoque scriptum est.

RECAPITULATIO.

Nephtalim quod interpretatur dilatatio, Apostolos & prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudinem totius mundi diffusa est. Ex hac enim tribu fuerunt Apostoli, qui sunt Principes Ecclesiarum, & duces & Principes Zabulon, & Principes Nephtalim, qui sine dubio ad personam referuntur Apostolorum: ipsi sunt filii excussorum, id est, Prophetarum, qui in manus potentis Dei positi, & tanquam sagittæ excussæ pervenerunt usque ad fines terræ. Unde & bene hic Nephtalim cervus emillus scribitur, quia nimirum Apostoli sive prædicatores veloci saltu exilientes, in morem cervorum transcendunt: implicamenta scilicet mundi hujus, sicque excelsa & sublimia

meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Salvatoris.

HIERONYMUS.

Filius auctus Ioseph, filius auctus, super fontem filia, gradu composito incidentes super murum. Et exacerbaverunt eum, & contenderunt, & irascebantur, adversum eum habentes sagittas. Sedit in forti arcus ejus, & disrupta sunt brachia manuum ejus à manibus fortis Iacob: inde pascetur lapis Israel à Deo patris tui, & reliqua.

Quia septuaginta interpretes in plerisque dissentiunt, pro interpretatione reliquorum, ut in Hebræo habetur, expressimus. Et est sensus capituli: *ô Ioseph, qui ideo sic vocaris, quia auxit te mihi Dominus, sive quia inter fratres tuos major futurus es: fortissima siquidem tribus Ephraim, ut in Regnorum & in Paralipomenon libris legitur. O inquam, fili Ioseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris & turribus ac fenestris puellarum Ægypti turba profeceret. Inviderunt enim tibi, & te ad iracundiam provocaverunt fratres tui, habentes livoris sagittas, & zeli jaculis vulnerati. Verum in arcum tuum & arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator: & vincula tua quibus te fratres ligaverant, ab ipso soluta sunt & disrupta, ut ex tuo semine tribus nasceretur Ephraim fortis & stabilis, & instar lapidis durioris invicta imperans quoque duodecim tribubus Israel.*

RECAPITULATIO.

Filius accrescens Ioseph. Hæc prophetia post passionem Domini paternæ vocis imaginem tenuit, quo redeunti in cælum post victoriam pater alloquitur dicens: *Filius accrescens Ioseph*: filius accrescens utique in gentibus, quia cum ob incredulitatem Synagoga populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit, quod & David cecinit, dicens: *Reminiscetur & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & reliqua. Filius accrescens & decorus, aspectu enim omnes superat illius pulchritudo*, juxta quod & de illo in Psalmis canitur: *Speciosus forma præ filiis hominum. Filia discurrerunt super murum*: id est, gentes vel Ecclesiæ, quod crediderant in Christum: hæc si per soliditatem fidei quasi super murum amore pulchritudinis Christi ascensæ discurrunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciunt, & osculo charitatis illi copulentur, atque adherant. Sed objugati sunt etiam, quando falsis testimoniiis calumniantes sanctum Dominum opprimere Synagoga populi tentaverunt, inviderunt illi habentes jacula. Neque enim quisquam in Ioseph concepit sagittas, vel aliquod vulneris telum: sed hoc specialiter venit in Christum. *Sedit in forti arcus ejus*: Christus enim arcum suum, & arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cujus virtute concidit omnis nequitia perfidorum, & dissoluta sunt vincula brachiorum ejus, quibus fratres eum vinctum ad Pilatum duxerunt, vel quibus eum suspensum ligno crucifixerunt: Relicta sunt enim per manum Dei omnipotentis. Iacob ex cujus ore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis & firmitas credentium in Israel.

Deus patris tui erit adjutor tuus. Quis adjuvet filium nisi pater Deus solus, qui dixit: *Iacob puer meus, suscipiet eum anima mea.*

Et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli de super, benedictionibus abyssi jacents deorsum.

Univerfa enim subjecit ei cælestia per benedictionem cæli: & terrena per benedictionem abyssi jacents deorsum, ut in omnibus Angelis & hominibus dominaretur.

Benedictionibus uberum. Id est, sive duorum Testamentorum, quorum alteri nuntiatum est, alteri demonstratum: sive benedictionibus uberum Mariæ, quæ verè benedicta erant, quia iisdem sancta virgo Domino potum lactis immulit. Unde & illa mulier in Evangelio ait: *Beatus venter qui te portavit, & ubera qua suxisti.*

Benedictionibus uberum & vulva. Etiam hic benedicuntur vulva ejusdem matris, utique illa virginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit. De qua per Hieremiam dicit: *Præquam te formarem in utero, novi te: & antequam exires de vulva, sanctificavi te.*

Benedictiones patris tui confortata sunt benedictionibus patrum tuorum.

Benedictiones patris tui, inquit cælestis, quæ date sunt tibi à summo cæli, & abyssi confortati sunt, id est, prævaluerunt benedictionibus patrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum, Patriarcharum sive Prophetarum convalluit, benedictio patris in filio, ita ut ei nullus sanctorum æquetur, donec veniret.

Desiderium collium æternorum. Colles isti Sancti sunt, qui Christi adventum prophetantes, magno cum desiderio incarnationem ejus expectaverunt. De quibus Dominus dicit: *Quia multi iusti & Propheta cupierunt videre quæ videtis, & reliqua.* Hi ergo Sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis: qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni.

Fiant in capite Ioseph omnes scilicet benedictiones. Ista super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit.

Et super verticem Nazareus. De quo scriptum est, *Quoniam Nazareus vocabitur,* id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminentium universonum Sanctorum, quos etiam in Psalmis fratres vocat dicens: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c.*

HIERONYMUS.

Benjamin lupus rapax, mane comedit spolia, ad vesperam dabit escam.

Hæc quia de Paulo Apostolo manifestissima prophetia sit, omnibus patet, quod in adolescentia sua persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelii fuerit: tamen in Hebræo sic legitur: *Benjamin lupus rapax sive canis, in matutino comedit prædam, & ad vesperam dividit spolia,* quod ita Hebræi edisserunt: Altare in quo immolabantur hostiæ & victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte tribus Benjamin fuit. Hoc, inquit, ergo significat, quod sacerdotes manè immolent hostias, & ad vesperam dividant ea quæ sibi à populo ex lege collata sunt: lupum sanguinarium, lupum voracem super altaris interpretationem ponentes, & spoliolum divisionem super sacerdotibus, qui serviunt altari, vivant de altari.

ISIDORUS.

Legimus quendam ex doctoribus ad urbem Hierusalem, ea quæ de Benjamin scripta sunt, referentem. *Benjamin,* inquit, *filius doloris interpretatur.* Hic sorte hæreditatis eum locum accepit, in quo terrena est Jerusalem, quæ nunc propter incredulitatem abjecta est atque repulsa: hæc enim in filiis suis sub persona Benjamin designatur, Nam sicut Benjamin ultimam consequitur benedictionem, ita & idem populus ultimus est salvandus, postquam plenitudo gentium introisset. Dicitur enim *Benjamin lupus rapax.* Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem Prophetarum atque iustorum: rapax autem, propter aviditatem dicitur. Ex multa enim fame verbi Dei, & inedia venit rapax, quia & ipsi violenter diripiunt regnum Dei: hic autem mane comedit prædam: mane illud tempus creditur, quo legem accepit. Tunc enim mundo prima quidem illuminatio scientiæ data est: comedit autem mane, quia legem quam mane accepit, edit, adhuc meditatur, licet sequens legem iustitiæ in legem fidei non pervenerit: ad vesperam autem dividit spolia, vespera est illud tempus novissimum, quo convertetur. Tunc ergo dividit escam: tunc intelliget dividendam esse literam ab spiritu, & tunc cognoscat, quia *littera occidit, spiritus autem vivificat.* Quia ergo jam per gratiam Domini illuminatus incipit in lege spiritalia corporalibus dividere & separare, ideo dicitur ad vesperam dividere escam, quod tota die in lege meditans

antè non fecit. Quæritur autem de Jacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, æquales honore filios & hæredes constituerit, nisi ut ostenderet, quod Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori ejus conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis cælestia præmia largiatur. Nec est discretio, Judæus an Græcus, Barbarus an Scytha, servus an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus est. Propterea enim figuram servi Salvator noster & Dominus induit, & pro libero & pro servo servavit, ut in omnibus in se credentibus in se æquale donum honorum cælestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit. Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis nativitate offuscatur. Nam hoc ita futurum etiam per Prophetam significatur, dicente Domino: *Erit in novissimis diebus, effusam de spiritu meo super omnem carnem.*

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Genesim finis.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, QUÆSTIONVM SUPER EXODVM, EX DICTIS Patrum, Dialogus.

PROLOGVS.

QUÆDAM mysteria ex libro Genesios, & obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt obrecta figuris, ex libris majorum breviter excerpta perstrinximus: nonnulla verò sequentis legis typica & figurata mysteria singillarum ex literis sanctorum virorum subblata subiungimus, pauca scilicet ex eorum stylo promittentes. Nam omnia legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, ut nec juxta historiae textum explicari facile possint. Proinde tamen secuti sumus, quantum contiguo operi sufficiens putavimus, ut nec libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

CAPUT I.

Exodus quæ in se continet.

DISCIPULUS. Exodus juxta fidem historiae, quæ describit? **MAGISTER.** Exodus continet Hebræorum servitutem ac necem, plagas Aegypti, egressum populi, & nubem protegentem. Transitum etiam rubri maris, mersumque cum curribus Pharaonem, & gloriæ decantationem: congressum quoque eremi, cibum mannae, & fluentia in dulcedinem versa: pugnam Amalech, mandata etiam Decalogi, & arcam testamenti: dedicationem quoque tabernaculi, & oblationum.

CAPUT II.

De septuaginta animabus.

PRIMÒ omnium LXX. animæ cum Jacob introierunt in Aegyptum. LXX. discipuli ad prædicandum verbum Dei toto mittuntur mundo. Aliter hæc LXX. animæ, quæ in Aegypto ingressæ sunt, mysticè in numero remissionis accipiuntur. Scilicet ut huic sæculo, quod per Aegyptum figurabatur, post tanta peccata & sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Aegyptus enim hic mundus

du